

NAISARKKITEHTI LAITOSRAKENNUSTEN SUUNNITTELIJANA

- **Elsa Arokallion toteutuneet laitosrakennukset**

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
1.9.2002

Saila Karhu

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Saila Karhu	
Työn nimi Naisarkkitehti laitosarkkitehtuurin suunnittelijana – Elsa Arokallion toteutuneet laitosrakennukset	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Pro gradu –tutkielma
Aika 1.9.2002	Sivumäärä 93
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Pro gradu –tutkielmani aihe on arkkitehti Elsa Arokallio ja hänen toteutuneet laitosrakennukset. Arokallio valmistui arkkitehdiksi vuonna 1919, aikana jolloin nainen oli vielä harvinainen alalla. Ensimmäisenä naisena arkkitehdiksi Suomessa valmistui Signe Hornborg vuonna 1890. Tätä ennen vain Yhdysvalloissa on tiettävästi valmistunut nainen arkkitehdiksi. Työni on pääasiassa historiallinen katsaus Elsa Arokallion suunnittelemiin laitosrakennuksiin. Näihin kuuluvat neljä koulua ja yksi vanhainkoti. Tarkastelen rakennusten toteutumisvaiheita ja vertaan niitä muihin samaan aikaan toteutettuihin vastaaviin rakennuksiin. Rakennuksista kaksi Arokallio suunnitteli rakennushallituksessa ja kolme yksityisenä arkkitehtina. Työssä on myös Elsa Arokallion lyhyt henkilökuva. Tarkastelen työssäni naisarkkitehdin asemaa sekä opiskeluaikana että työelämässä Arokallion kautta. Naisten opiskelu arkkitehdiksi mahdollistui paljon myöhemmin kuin miesten. Tällä epäilemättä oli oma vaikutuksensa naisten ensimmäisiin työtehtäviin. Naisarkkitehteihin saatettiin suhtautua epäilevästikin, sillä eihän naista oltu totuttu näkemään arkkitehdin ammatissa. Naiset saivat kyllä suunnitella kouluja ja vanhainkoteja, mutta sellaiset merkittävät edustusrakennukset kuin kirkot ja hallintorakennukset olivat miesarkkitehtien töitä. Yksi teoriani työssä onkin, että naisten suunnittelemat julkiset rakennukset liittyivät usein lapsiin ja vanhuksiin. Esimerkiksi kirkkokilpailuihin naisarkkitehdit saattoivat osallistua jos se oli kaikille vapaa ja silloinkin vain nimimerkillä. Elsa Arokallio työskenteli uransa aikana puolustusministeriössä ja rakennushallituksessa. Näiden ohessa hän ylläpiti myös omaa arkkitehtitoimistoaan. Valmistuttuaan naisarkkitehdit menivät usein jonkun muun toimistoon töihin ja vain harva perusti oman toimiston. Elsa Arokallion uran tutkiminen antaa mielenkiintoisen kuvan naisarkkitehdin sijoittumisesta työelämään 1900-luvulla.</p>	
Asiasanat Elsa Arokallio, naisarkkitehti, laitosarkkitehtuuri	
Säilytyspaikka Taidehistorian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusongelma	1
1.2. Työn rakenne	2
1.3. Lähteet	3
2. ELSA AROKALLIO (1892-1982) HENKILÖKUVA	4
3. YKSITYISKOULUJEN JA YHTEISKASVATUKSEN LÄPIMURTO JA NAISAMMATIT	7
4. LAITOSRAKENTAMISESTA	9
4.1. Koulurakentamisesta	9
4.2. Vanhainkotirakentamisesta	17
5. ELSA AROKALLION LAITOSRAKENNUKSET	20
5.1. Lisa Hagmanin koulu (1925)	20
5.1.1. Taustaa	20
5.1.1.1. Lucina Hagmanin henkilökuva	20
5.1.1.2. Helsingin suomalainen yhteiskoulu	22
5.1.1.3. Uusi suomalainen yhteiskoulu	22
5.1.2. Lisa Hagmanin koulun syntyvaiheista	23
5.1.3. Eksteriööri	26
5.1.4. Interiööri	27
5.1.5. Lopuksi	30
5.2. Porin suomalainen yhteislyseo (1936)	31
5.2.1. Taustaa	31
5.2.2. Uuden koulun rakentaminen	33
5.2.3. Eksteriööri	34
5.2.4. Interiööri	35
5.2.5. Lopuksi	36
5.3. Johanna-koti (1953)	38
5.3.1. Taustaa	38
5.3.2. Lahden Hyväntekeväisyysyhdistys ja vanhainkoti hankkeen alkuvaiheet	40
5.3.3. Vanhainkodin rakentaminen	42

5.3.4. Eksteriööri	44
5.3.5. Interiööri	46
5.3.6. Lopuksi	48
5.4. Kokkolan yhteislyseo (1954)	52
5.4.1. Taustaa	52
5.4.2. Uusi koulu päätetään rakentaa	53
5.4.3. Eksteriööri	55
5.4.4. Interiööri	56
5.4.5. Lopuksi	57
5.5. Sammon yhteislyseo (1957)	59
5.5.1. Taustaa	59
5.5.2. Koulun rakentaminen	60
5.5.3. Eksteriööri	62
5.5.4. Interiööri	63
5.5.5. Lopuksi	64
6. NAISARKKITEHTIEN HISTORIAA	65
6.1. Naisarkkitehtien koulutus ja asema	65
6.2. Naisarkkitehdit järjestäytyvät	70
6.2.1. "Tumstokki"	70
6.2.2. Architecta	72
6.2.3. Architectan merkitys naisarkkitehdeille	72
7. LOPUKSI	73
7.1. Rakennusten vertailua	73
7.2. Elsa Arokallion arkkitehdin ura naisena	78
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	81
Painamattomat lähteet	81
Painetut lähteet ja kirjallisuus	82
Liite 1	90
Liite 2	92

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusongelma

Tarkoitukseni tässä työssä on tutkia Elsa Arokallion toteutuneita laitosrakennuksia. Näistä neljä on kouluja. Ensimmäinen koulu valmistui jo vuonna 1925 Helsinkiin. Seuraavana rakennettiin Porin yhteislyseo vuonna 1936, mutta sen sijaan sekä Kokkolan että Sammon yhteislyseot sijoittuvat 50-luvulle. Näiden lisäksi käsittelen työssäni Johanna -vanhainkotiä, joka rakennettiin myös 50-luvulla. Päädyin rajaamaan työni laitosrakennuksiin, koska minua kiinnostaa ajatus siitä, saivatko naiset uransa alkuvaiheessa ennemminkin tehtäväkseen suunnitella mm. kouluja, vanhainkoteja ja sairaaloita kuin sellaisia yhteiskunnallisesti merkittäviä rakennuksia kuin kirkot ja hallintorakennukset. Katsottiinko, että lapsiin ja vanhuksiin liittyvät rakennukset olivat jollakin tavalla lähempänä naista kuin miestä? Työssäni on kaksi lukua, jotka ovat aikaisempia seminaaritöitäni. Laudatur-seminarityöni käsitteli Johanna-kotiä, ja ”Naisarkkitehtien historiaa” –luku on puolestaan taidekasvatuksen laitokselle tekemäni tutkimus. Työni ulkopuolelle jää Arokallion pitkä ura puolustusministeriössä, jota Anne Mäkinen on jo tutkinut. Ajatukseni on myös hieman kirjoittaa naisarkkitehtien historiaa, sillä oikeastaan vain Wivi Lönniä ja Elsi Borgia on tutkittu hieman laajemmin.

Työni on samalla historiallinen katsaus Elsa Arokallion suunnittelemiin koulurakennuksiin ja vanhainkotiin. Käsittelen niiden toteutumisvaiheita ja vertaan niitä muihin samaan aikaan toteutettuihin vastaaviin rakennuksiin. Oliko Arokallion rakennuksissa jotakin, mikä poikkesi ajan vallitsevasta rakennustyylistä? Entä oliko rakennuksissa kenties jotakin, mikä paljasti suunnittelijan olevan juuri nainen? Käsittelen työssäni myös hieman kouluhallituksen historiaa, joka liittyy taas kiinteästi koulurakennusten historiaan. Miten kouluhallitus vaikutti koulurakennusten suunnittelutyöhön?

Mielenkiintoisimmaksi teemaksi nousee kuitenkin arkkitehtuuri ja nainen - asetelma. Naisten kouluttautuminen arkkitehteiksi mahdollistui paljon myöhemmin kuin miesten. Tällä epäilemättä oli oma vaikutuksensa heidän

ensimmäisiin työtehtäviinsä. Naisarkkitehteihin suhtautua epäilevästikin, sillä eihän naista oltu totuttu näkemään arkkitehdin ammatissa. Kaisa Broner toteaa, että meidän kulttuuripiirissämme arkkitehtuuria on totuttu pitämään miehisen tiedon ja taidon reviirinä – kuten yleensä ammattialoja, joilla tarvitaan abstraktin ajattelun kykyä, rationaalista asennoitumistapaa sekä pystyvyyttä johtaa moniasteisen työprosessin kulkua. Sivilisaatiossamme on vallinnut miehinen arvomaailma. Miehiä ominaisuuksia ihailaan, kun taas ”naisellisuutta” arvostetaan erilaisten perinteisten ammattien toimikentällä, kodin ja lasten piirissä.¹ Kokivatko naiset syrjintää? Miten he pärjäsivät miesvoittoisessa Polyteknillisessä opistossa? Kerron työn loppupuolella ensimmäisten suomalaisten naisarkkitehtien koulutuksesta, järjestäytymisestä ja heidän sijoittumisestaan työelämään. Oliko Elsa Arokallion arkkitehdin ura tyypillinen sen ajan naisarkkitehdille?

Taustalla vaikuttaa myös kysymys naisen sopivuudesta koulun suunnittelijana. Ajateltiin, että koulun tai vanhainkodin suunnitteleminen oli naiselle luonnollisempaa kuin miehelle? Vai oliko niin, että rakennukset, jotka suunniteltiin enemmänkin käyttäjäkeskeisesti kuin suunnittelijakeskeisesti², sopivat naisarkkitehdeille paremmin, kun taas sellaiset yhteiskunnallisesti arvokkaat ja merkittävät rakennukset kuin kirkot ja hallintorakennukset katsottiin sopiviksi miesarkkitehdeille. Tähän asiaan vastauksen löytäminen vaatisi kuitenkin laajempaa tutkimusta.

1.2. Työn rakenne

Työn alussa on Elsa Arokallion lyhyt henkilökuva. Seuraavassa luvussa käsittelen hieman naisten koulutuksen kehitystä ja heidän sijoittumistaan työelämään. Tämä luo taustaa sekä Elsa Arokallion uralle että koko naisarkkitehtien historialle. Tämän jälkeen käsittelen yleisesti koululaitoksen historiaa ja koulurakentamista sekä vanhushuoltoa ja

---

¹ Broner 1985, 78-90.

² Katso liite 1, s. 90.

vanhainkotirakentamista. Tästä etenen edelleen yksittäisiin rakennuksiin ajallisessa järjestyksessä. Käsittelen niiden rakennushistoriaa ja vertaan niitä tyyllillisesti muihin ajan vastaaviin rakennuksiin. Mielenkiintoinen vastakkainasettelu tulee myös rakennuksista, joista kaksi Arokallio suunnitteli rakennushallituksessa ja kolme yksityisenä arkkitehtina. Erosivatko nämä rakennukset toisistaan ja jos erosivat, niin miten? Joutuiko rakennushallituksessa työskentelevä arkkitehti rajoittamaan luovuuttaan suunnittelutyössään esimerkiksi taloudellisten rajoitteiden vuoksi?

Käsittelen työn lopussa ensimmäisten naisarkkitehtien historiaa, heidän koulutustaan ja asemaansa arkkitehtina. Vertailen ammattia myös muihin naisille uusiin ammatteihin. Ala oli 1900-luvun alkukymmeninä hyvin miesvaltainen, ja jo opiskeluaikana naisarkkitehdit tunsivat syrjäytyvänsä arkkitehtien yhdistystoiminnasta. Tämä johti naisarkkitehtien järjestäytymiseen. Ensin syntyi epävirallinen Tumstokki -yhdistys⁴ ja myöhemmin Architecta -yhdistys, joka toimii vielä nykyäänkin.

1.3. Lähteet

Naisarkkitehteja on tutkittu jonkin verran. Merkittävin naisarkkitehtien historiaa käsittelevä tutkimus on Renja Suominen-Kokkosen väitöskirja *The Fringe of Profession, women as architects in Finland from 1890s to the 1950s*. Anne Mäkinen on puolestaan kirjoittanut puolustusministeriön naisarkkitehdeista. Lisäksi yksittäisiä arkkitehteja on tutkittu laajemmin. Näistä mainittakoon Elsi Borg, jonka uraan Maarit Henttonen on perehtynyt, sekä Wivi Lönn. Näiden kaikkien tutkimusten yhtenä innoittajana lienee ollut vuonna 1987 julkaistu kirja *"Taidehistoriallisia tutkimuksia 10"*. Kirjan taustalla on Suomen Akatemian rahoittama esitutkimus "Nainen, taide, historia", joka toimi syyslukukaudesta 1985 vuoden 1986 loppuun Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksella 15 tutkijan vapaamuotoisena työnä. Kirja koottiin näiden tutkijoiden artikkeleista.

---

⁴ Nuoret arkkitehdit perustivat vuonna 1919 oman epävirallisen yhdistyksen parantaakseen asemaansa arkkitehtuuri kentällä.

Tärkeimpiä lähteitä ovat olleet koulujen sekä vanhainkodin omat arkistot sekä kaupunkien arkistot. Lisäksi Helena Hannila on kirjoittanut Kokkolan Yhteislyseosta historiikin *"Sata vuotta sivistystä"*, joka toimii myös hyvin tärkeänä lähteenä.

Sekä Kyösti Kiuasmaa että Aimo Halila ja Henrik Lilius ovat kirjoittaneet koululaitoksen ja -rakennusten historiasta. Lisäksi olen käyttänyt tukenani *Ars Suomen taide* -kirjasarjaa sekä Kirsi Saarikankaan artikkelia *"Arkipäivän arvokkuus" -1950-luvun asuntoarkkitehtuurissa* kirjassa *"Sankaruus ja arki, Suomen 50-luvun miljö"*. Lisäksi paikallislehtien artikkelit sekä Arkkitehti -lehdet ovat olleet tukenani.

2. ELSA AROKALLION (1892-1982) HENKILÖKUVA

Elsa Arokallio syntyi Kurkijoella vuonna 1892. Hänen isänsä oli kirkkoherra Gustav Arokallio ja äitinsä Sofia Parviainen. Vuonna 1910 Elsa Arokallio pääsi ylioppilaaksi Uudesta suomalaisesta yhteiskoulusta, Lucina Hagmanin koulusta.⁵ Kaksi vuotta myöhemmin Arokallio kirjoittautui Teknillisen korkeakoulun arkkitehtuuriosastoon ja valmistui sieltä arkkitehdiksi vuonna 1919. Elsa Arokallion vuosikurssilla naisopiskelijoita oli viisi: Elsi Borg, Elli Ruuth, Sylvi Nyssönen ja Salme Setälä.⁷

Vuonna 1920 Elsa Arokallio solmi avioliiton arkkitehti Erkki Väänäsen kanssa. Neljän avioliittovuoden jälkeen Arokallio jäi leskeksi. Samana vuonna hän perusti oman arkkitehtitoimiston Helsinkiin. Muiden työpaikkojensa ohessa hän ylläpiti toimistoaan Helsingissä vuoteen 1926 asti⁸ ja muualla Suomessa aina vuoteen 1942 asti.⁹

---

⁵ Myöhemmin Elsa Arokallio suunnitteli Lisa Hagmanin koulun Helsinkiin, Kirkkokatu 6:een.

⁷ Henttonen 1995, 14.

⁸ Arkkitehteja 1982, 46.

⁹ Mäkinen 1989, 186.

Vuonna 1921 Arokallio nimitettiin ensimmäisenä naisena valtion virkaan sotaministeriön insinööriosaston asumus- ja kasarmirakennustoimiston 2lk:n sihteeriksi. Tapahtuma oli merkittävä, koska naisia ei valtion virkoihin oltu kelpuutettu ennen vuotta 1926. Ylimääräisiksi työntekijöiksi heitä oli kylläkin palkattu. Sopivan miespuolisen hakijan puuttuminen näytti olevan syy, miksi Arokalliolle avautui ovet silloiseen sotaministeriöön näin aikaisin. Vasta 1930-luvulla puolustusministeriössä työskenteli useampia naisarkkitehteja ylimääräisinä työntekijöinä; vuosina 1927-1939 naisarkkitehteja oli yhdeksän. Virkoja ja toimia he eivät voineet saada vielä tällöinkään, sillä naisten virkakelpoisuuslain säätämisen jälkeenkin naisten virkakielto ulottui vielä puolustuslaitoksen ja -ministeriön virkoihin ja toimiin joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta.¹⁰ Myös Elsa Arokallion aviomies, Erkki Väänänen työskenteli puolustusministeriössä, tosin aikaisemmin kuin vaimonsa.¹¹ Naisarkkitehtien työskentelyä puolustusministeriössä on laajemmin tutkinut Anne Mäkinen.

Elsa Arokallio työskenteli puolustusministeriössä aina vuoteen 1935 asti. Tällöin Arokallio matkusti Japaniin, missä hänen lankonsa oli suurlähettiläänä. Saman vuoden helmikuussa hän lähetti eroanomuksensa Tokiosta.¹² Japanissa hän suunnitteli yhdessä Maija Kansasen kanssa sisustuksen Suomen suurlähetystöön.¹³

Arokallio teki elämänsä aikana lukuisia ulkomaanmatkoja. Vuonna 1930 hän matkusti läpi Venäjän Japaniin. 1940-luvulla hän oleskeli Marokossa ja työskenteli siellä arkkitehti Plasque'n¹⁵ toimistossa.¹⁶ Myös Elsi Borg

---

¹⁰ Arkkitehteja 1982, 46; Mäkinen 1989, 169.

¹¹ Mäkinen 1989, 171.

¹² Teknillisen osaston henkilöasiat 1933-1937, Elsa Arokallion eroanomus helmikuussa 1935. Sota-arkisto; Mäkinen 2000, 70.

¹³ Mäkinen 1989, 187.

¹⁴ Mäkinen 1989, 171.

¹⁵ Lisätietoja tästä arkkitehdistä en onnistunut löytämään.

¹⁶ Makkonen 1998, 99; Arkkitehteja 1982, 46.

suuntasi matkansa Marokkoon ja Pohjois-Afrikkaan. Näitä kohteita voidaan pitää vähemmän tavallisina, jos suhteutetaan ne arkkitehtien yleisesti valitsemiin kohteisiin samana ajanjaksona. Arkkitehdit matkustivat tähän aikaan pääasiallisesti vain Euroopan maissa.¹⁷

Viipurin kaupungin rakennustoimistossa Arokallio työskenteli 40-luvun alussa. Tällöin Viipurin kaupunginarkkitehtina toimi Ragnar Ypyä.¹⁸ Vuosikymmenen loppupuolella hän työskenteli Tukholmassa Albin Starkin arkkitehtitoimistossa sekä lisäksi HSB:n¹⁹ toimistossa. Sotavuosien epävakaiden olojen vuoksi monet suomalaiset arkkitehdit etsivät työtä oman maan rajojen ulkopuolelta, ja useat heistä lähtivät juuri Ruotsiin. Hyvin koulutetut ja samantapaisen kulttuuritaustan omaavat suunnittelijat olivat haluttua työvoimaa naapurimaassa.²⁰ Lahden kaupungin rakennustoimistoon Arokallio meni vuonna 1950, missä hän työskenteli yhdessä Kaarlo Könösen kanssa.²¹ Arkkitehti Könönen oli Arokalliolle tuttu jo opiskeluajoilta. He kuuluivat samaan ystäväpiiriin, johon kuuluivat myös Elsi Borg ja Erkki Väänänen.²² Vuonna 1953 Arokallio siirtyi rakennushallitukseen. Jäätyään eläkkeelle 1959 hän jatkoi arkkitehdin työtään Helsingissä ja Lahdessa.²³ (liite 2, s. 92).

Salme Setälä kuvasi hauskaasti Arokalliota kirjassaan: "Siinä oli omaperäinen ja riehakka Elsa Arokallio, Rovasti Gustaf Arokallion tytär Kurkijoelta. Häntä sanottiin lyhykäisyyden vuoksi Saroksi. Hän oli jollakin tavoin tyyliä määräävä, tarkoitan itsetiedottomastikin, ehkä etupäässä esimerkillään. Hän sai meistä toisista mahdollisesti huomaamattammekin parempia ja

---

¹⁷ Mäkinen 2000, 73.

¹⁸ Makkonen 1998, 99; Arkkitehteja 1982, 46.

¹⁹ HSB tarkoittaa Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadslånebyrån. Sen periaatteena oli: "goda och billiga bostäder åt alla; verkligt goda hem i ett sunt samhälle."

²⁰ Makkonen 1998, 34.

²¹ Suomen Rakennushallinto 1811-1961, 1967, 475.

²² Setälä 1970, 88-89.

²³ Arkkitehteja 1982, 46.

huonompia jäljittelijöitä. Hän oli innokas tanssija ja pukeutui erikoisesti ehkäpä hänellä oli paremmat mahdollisuudet ekstravagansseihin kuin muilla tovereilla. Mieleeni on jäänyt hänen piukka musta kävelypukunsa, joka liimaantui kuin soukka kuori hänen kapean vartalonsa ympärille. Enkä varmastikaan ole unohtanut hänen pörröistä mustaa turkkiaan, jossa hän raahautui Bulevardilla edestakaisin kiireisin askelin diplomityökeväänä. Hän kuulutti kaikille ettei hän loisi nahkaansa ennen kuin työ olisi valmis. Se tapahtui sitten toukokuun loppupäivinä, joten voi uskoa turkin läkähdyttäneen riittävästi. Mutta ei silloin ollut aikaa ajatella muuta kuin työtä.²⁴

3. YKSITYISKOULUJEN JA YHTEISKASVATUKSEN LÄPIMURTO JA NAISAMMATIT

Koulutus pysyi 1800-luvun alkuun asti poikien etuoikeutena. Koulutuksen tarkoituksena oli ohjata pojat virkauralle tai papiksi. Julkinen elämä ja virat oli tarkoitettu miehille, joten tyttöjen koulutusta pidettiin tarpeettomana. 1800-luvun puolivälissä ryhdyttiin perustamaan tyttökouluja. Tytöt haluttiin valmentaa taloudenhoitajiksi ja perheenemänniksi. Tyttökoulujen opetusohjelma suunniteltiin sen mukaisesti. Tytöille ei opetettu klassisia kieliä, korkeampaa matematiikkaa eikä logiikkaa vaan kaunokirjoitusta, piirustusta, käsitöitä, tanssia ja laulua. Opetusohjelmat erosivat selvästi poikakouluista. Heille annettiin naisen erikoiskasvatus, jonka mukaan avioliitto ja äitiys määriteltiin naisen kutsumukseksi. Tyttökoulujen perustamista ei perusteltu naisen vapautumisella, vaan niiden ohjenuoraksi otettiin naisten kasvattaminen oikeaan kutsumukseen - perheenemännyyteen ja äitiyteen.²⁵

Sen sijaan ensimmäisten yhteiskoulujen ensimmäinen perustamisvaihe sijoittuu 1890-luvulle, jolloin maahamme syntyi kymmenkunta yksityistä yhteiskoulua pääasiassa kaupunkivirkamiehistön ja varakkaan porvariston

---

²⁴ Setälä 1970, 80-81.

²⁵ Ollila 1998, 33-35.

aloitteellisuuden johdosta. Yhteiskoulujen perustamisen taustalla oli yhteiskasvatusaate, joka oli kiinteä osa naisten vapautusliikettä. Siellä missä naiset 1800-luvun lopulla ja tämän vuosisadan alussa saavuttivat valtiollisia ja yhteiskunnallisia oikeuksia, siellä myös yhteiskoulu -tyyppisten oppilaitosten perustaminen lähti käyntiin nopeasti.

Ajatus tyttöjen ja poikien yhteisestä koulunkäynnistä oli 1800-luvun lopun yhteiskunnalle hämmentävän uusi, jopa siveellisessäkin mielessä peräti arveluttava. Kenties näkyvimmän ja merkittävimmän tuen yhteiskouluuute sai Hämeenlinnan valmistavan koulun johtajattarena vuosina 1877-1886 toimineen Lucina Hagmanin kirjoituksista ja hänen aktiivisesta panoksestaan Helsingin suomalaisen yhteiskoulun perustamiseksi (1886). Hänen julkaisunsa yhteiskasvatuksen alalla, jotka ilmestyivät 1880- ja 1890-luvulla, loivat itse asiassa perustan yhteiskoulujen pedagogiselle kehitykselle.²⁶ Kerron Lucina Hagmanista lisää Lisa Hagmanin koulu -luvun yhteydessä.

Naisten tulo virkoihin oli pitkälinen prosessi. 1840-luvulla oli Suomeen perustettu ensimmäiset tyttökoulut. Niiden myötä naiset pääsivät ensimmäisen kerran valtion virkoihin, kun heitä otettiin tyttökouluihin johtajiksi ja opettajiksi. 1860-luvulla valtion virastot alkoivat avautua naisille ja naisia palkattiin konttoritöihin. Posti, lennätinlaitos, rautatiet ja valtion hallinnon virastot palkkasivat naisia alimpiin virkoihin, mutta myös harjoittelijoiksi sekä ylimääräisiksi työntekijöiksi. Naiset alkoivat myös hakeutua sairaanhoitotehtäviin, kun sairaanhoitajille ryhdyttiin järjestämään koulutusta vuodesta 1880 lähtien.

Myös opetusala naisvaltaistui 1800-luvun lopussa. Jyväskylän seminaari perustettiin 1863. Oppilaisiksi hyväksyttiin sekä naisia että miehiä. Seminaarin perustaja Uno Cygnaeus halusi saada nimenomaan naisia kansakoulujen opettajiksi, koska hän piti naisia erityisen sopivina tähän tehtävään. Vuonna 1891 kansakouluopettajista yli puolet olikin naisia. Opettajaseminaarien oppilaskunnan sosiaalinen tausta paljastaa kiinnostavan eron sukupuolten

---

²⁶ Kiuasmaa 1982, 31-34.

välillä. 1800-luvun lopulla opiskelemaan tulleista tytöistä suurin osa oli säätyläisperheistä. Sen sijaan seminaarin miespuoliset opiskelijat tulivat alemmista kansanluokista.²⁷

Säätyläisperheiden pojista koulutettiin lääkäreitä, insinöörejä, juristeja ja tiedemiehiä. Tyttärinä tuli sen sijaan sairaanhoitajia, opettajia, postineitejä ja kanslistejä. Naisammattien status oli selvästi alhaisempi. Asiaan vaikutti osaltaan se, että naisten työntekoa pidettiin väliaikaisena ratkaisuna ennen avioitumista. Kuitenkin kävi niin, että naimattomuus yleistyi 1800-luvun lopussa ja varsinkin monelle säätyläisnaiselle virkaurasta tuli elämäntehtävä.

Naisammattien alhainen status näkyi myös palkkauksessa. Virkahierarkian alimmilla paikoilla palkat olivat pienet. Esimerkiksi postin palveluksessa olevat alimmat virkailijat, jotka olivat pääsääntöisesti naisia, saivat 1500 mk vuodessa. Postin palveluksessa olevien miespuolisten virkailijoiden keskipalkka oli noin 4000 mk vuodessa. Miesten korkeampi palkka selittyy osaksi sillä, että miehet olivat korkeammalla virkahierarkiassa. Mutta naisille maksettiin selvästi pienempää palkkaa silloinkin, kun he tekivät samaa työtä kuin miehet, esimerkiksi opettajan ammatissa.²⁸

4. LAITOSRAKENTAMISESTA

4.1. Koulurakentamisesta

Koululaitoksen kannalta 1860-lukua voidaan pitää hyvin merkittävänä. Vuonna 1866 maamme luotiin kansakouluasetuksella kansakoululaitos. Tästä kolme vuotta myöhemmin aloitti nykyinen kouluhallitus toimintansa. Pian kouluhallituksen perustamisen jälkeen organisoitiin maamme oppikoululaitos uudelleen vuoden 1872 koulujärjestyksellä. Tämän seurauksena alkoi maassamme laajamittainen koulujen rakennustoiminta, joka jatkui aina 1910-luvun puoliväliin asti.

Kouluhallituksen perustaminen vaikutti myös koulurakennustoiminnan

²⁷ Ollila 1998, 43-44.

²⁸ Ollila 1998, 44.

hallinnolliseen organisaatioon. Koulutalojen suunnittelu prosessi uudistui niin, että valtion oppikoulut suunniteltiin nyt alusta lähtien YHYH:ssä²⁹, kuitenkin yhteistyössä kouluhallituksen kanssa. Yksityisten oppikoulurakennusten piirustukset tilattiin sen sijaan yksityisiltä arkkitehdeilta, mutta nekin läpikävivät rakennus- ja kouluhallituksen tarkastukset.

Vuonna 1885 laadittiin huoneohjelma nimenomaan suomenkielisiä oppikouluja varten. Tämän mukaan rakennetut koulutalot olivat hyvin suuria, ne käsittivät usein noin kymmenen luokkahuonetta, niiden joukossa erikoistilat kielten, laulun, piirustuksen, luonnonhistorian ja luonnontieteen opetusta varten. Edelleen huoneohjelmaan kuului opettajienhuone, kirjasto, kokoelmahuone, rehtorin kanslia sekä usein erilliset voimistelu- ja juhlasalit. Kellarikerrokseen sijoitettiin vahtimestarin asunto, liiterit, lämpö- ja ilmastointilaitteet sekä keskuslämmityksen tultua käyttöön myös lämmittäjä-talonmiehen asunto. Luokkahuoneet suunniteltiin joko 30 tai 40 oppilasta varten. Tyttökoulujen huoneohjelma oli jonkin verran pienempi. Lisänä poikakouluihin nähden oli kuitenkin se, että tyttökouluihin aina 1920-luvulle asti sijoitettiin myös johtajattaren asunto.³⁰

Uuden huoneohjelman seurauksena koulutalojen koko alkoi vähitellen kasvaa. Tästä oli seurauksena, että uudet oppikoulut varsinkin puurakenteisissa pikkukaupungeissa rikkoivat kaupungin yhtenäistä kaupunkikuvaa, kuten esimerkiksi Raahessa ja Savonlinnassa. Uudet koulut sopeutuivat mittakaavallisesti Liliuksen mukaan itse asiassa vain Turkuun, Helsinkiin, Viipuriin ja ehkä Poriin ja Ouluun, joissa yksityisen rakentamisen skaala oli 1800-luvun keskivaiheilta lähtien kasvanut.

Koulujen sijainti ei noudattanut mitään johdonmukaisia periaatteita. Ne rakennettiin yleensä sinne, mistä kaupungit luovuttivat tontin. Koulujen määrän kasvaessa tuli kuitenkin periaatteeksi sijoittaa koulut

---

²⁹ Yleisten rakennusten ylihallitus, muuttui Rakennushallitukseksi vuonna 1936.

³⁰ Kiuasmaa 1982, 33-34.

kaupunginosittain. Valtion oppikoulut rakennettiin lähes poikkeuksetta kivistä, kun taas useat yksityiset oppikoulut rakennettiin puusta aina 1920-luvulle asti.³¹

Koulujen rakennusnormit uusiutuivat jälleen vuoden 1900 vaiheilla. Teknillisellä alalla alkoi tapahtua ratkaisevia edistysaskelia, keskuslämmitykset yleistyivät, samoin uudistuivat ilmastointilaitteet, sähkövalo asennettiin ensimmäisiin kouluihin jo 1890-luvun jälkipuoliskolla. Ensimmäisenä valtion kouluna sai Helsingin normaalilyseo vuonna 1904 suihkuhuoneet, samoin suurempien kaupunkien koulutaloihin saatiin sisustaa oppilaita varten erityisiä ruokailuhuoneita. Tyyllillisesti seurattiin vuoden 1910 vaiheille asti uusgotiikkaa valkoisine rappauksineen ja tiiliornamentiikan yhdistelmineen tai sitten vaihtoehtoisesti melko massiivista uusrenessanssia, johon alkoi jo sekoittua jugendin aiheita.³²

Valtion oppikoulujen ohella rakennettiin maahamme lukuisia yksityisiä kouluja. Niiden suunnittelussa noudatettiin samoja periaatteita kuin valtion kouluissa. Aikaisemmin yksityiset oppikoulut oli rakennettu puusta, mutta nyt niitä alettiin rakentaa myös kivistä. Tyyllillisesti niiden voidaan katsoa olleen edistyksellisempiä sikäli, että siirtyminen jugendiin tapahtui heti 1900-luvun alkuvuosina.³³ Myös YRYH alkoi vähitellen siirtyä jugendiin vuoden 1910 vaiheilla. Koulujen vilkkaan rakennuskauden katkaisi lähes kokonaan ensimmäinen maailmansota. Kuitenkin jo ennen tätä koulurakennustoiminta alkoi osoittaa selvää laskua, koska koulujen suurin tarve oli jo tyydytetty.³⁴

Oppikoulurakennusten ensimmäinen suuri rakennuskausi sijoittuu siis 1880-luvulta 1910-luvun keskivaiheille. Tänä aikana käytettiin melko yhtenäisiä ja selkeitä suunnitteluperiaatteita. Pohjakaavat perustuivat aluksi joko keski- tai sivukäytäväjärjestelmään ja jo vuoden 1900 jälkeen rinnalle

---

³¹ Lilius 1982, 103-104.

³² Lilius 1982, 116.

³³ Lilius 1982, 118-119.

³⁴ Lilius 1982, 120.

tuli myös hallijärjestelmä. Koulutalojen huoneohjelma sai käytännöllisesti katsoen nykyisen muotonsa jo tuolloin.³⁵

Sodan jälkeen koulujen rakennustoiminta elpyi jälleen. Vuonna 1921 presidentti vahvisti oppivelvollisuuslain ja kansakoululaitoksen kustannuslain. Kaikkien kansalaisten määrääminen kouluun kuudeksi vuodeksi aiheutti koko maahan huomattavan rakennustoiminnan. Vielä vuonna 1920 lähes kolmannes yli 15-vuotiaista suomalaisista oli kirjoitustaidottomia. Alueelliset erot olivat kuitenkin merkittäviä. Etelä-Suomessa oli kuntia, joissa peräti 80% lapsista kävi koulua jo ennen yleistä oppivelvollisuutta, kun vastaavasti syrjäseuduilla jouduttiin vielä vuonna 1940 turvautumaan supistettuun kansakouluun. Vuosittain rakennettiin keskimäärin 150 koulua, lukuvuonna 1922-23 peräti 220.

Oppivelvollisuuskoulujen rakentamiseen liittyi uudenaikaisen pedagogiikan tulo alkeisopetukseen. Aimo Halila on selvittänyt teoksessa Suomen koululaitoksen historia 4, miten alakansakouluopetusta kehitettiin työkouluperiaatteen pohjalta. Koulurakennuksiin tämä aiheutti erilaisten erikoisluokkien, koulukeittolan ja opettajien asuntojen tarpeen. Pienissä kouluissa kaikkeen ei luonnollisestikaan ollut mahdollisuuksia, mutta 1930-luvun suurten keskuskansakoulujen monipuolisten tilojen ohjelmat alkoivat itää jo 1920-luvun koulun uudistuksessa.

Kouluhallituksessa vuosina 1907 ja 1910 julkaistut koulujen mallipiirustukset olivat olleet käyttökelpoisia, mutta käyneet vanhanaikaisiksi sekä tilaohjelman että arkkitehtuurin tyyli-ihanteiden muuttumisen myötä. Niinpä kouluhallitus julisti arkkitehtuurikilpailun kesäkuussa 1921 uusien tyyppi- ja mallipiirustusten saamiseksi. Tuomaristoon kutsuttiin professorit Onni Tarjanne ja Armas Lindgren. Suunnitelmissa tuli pyrkiä mahdollisimman täydelliseen tarkoituksenmukaisuuteen ja äärimmäiseen halpuuteen sekä tyyli- ja kotimaiseen kansanomaiseen vaatimattomuuteen. Kouluhallituksessa kilpailuohjelman laatinut arkkitehti Toivo Salervo esitti

---

³⁵ Ripatti 1994, 122.

valittelunsa siitä, ettei Suomessa tunnettu niin hyvin kansanarkkitehtuurin tyylialueita, että kilpailuohjelmassa olisi voitu vaatia kullekin alueelle parhaiten sopiva tyyllinen ratkaisu. Ruotsissa kun vasta valmistuneissa mallipiirustuksissa paikalliset erityispiirteet oli otettu huomioon.

Useimmat ehdotukset olivat yksinkertaisia pystylaudoitettuja puurakennuksia, joiden ovien ja ikkunoiden jäsentelyssä ja koristelussa oli kevyitä klassisistisia koristeita.³⁶ Tyyppi- ja mallipiirustuskilpailun voittaneista suunnitelmista kouluhallitus julkaisi vuonna 1922 yhteensä 16 rakennustyyppiä käsittävän ohjekirjan *'Maalaiskansakoulujen rakennuspiirustuksia'* ja ryhtyi nyt entistä tarkemmin valvomaan koulujen rakennustoimintaa.

Kaupunkien suurien kansakoulujen suunnittelussa suositettiin sivukäytäväjärjestelmää. Tämä teki luokkahuoneiden kerroksista valoisampia ja rauhallisempia kuin keskikäytäväkouluissa. Helsingin kaupungin arkkitehti Gunnar Taucher (1886-1941) suunnitteli Helsinkiin 1920-30-luvulla kolme uutta koulua. Ensimmäisenä valmistui Käpylän kansakoulu 1929, vuonna 1932 valmistui Vallilan ja 1934 Aleksis Kiven kansakoulu.³⁷

Vallilan punatiilipintaista viisikerroksista koulutaloa pidettiin edistyksellisenä. Neljäntoista luokkahuoneen lisäksi siellä oli piirustussali ja kaksi veistoluokkaa. Voimistelusalin yhteydessä oli myös uudenaikaiset suihkuhuoneet, jotka aiheuttivat ihastusta. Aleksis Kiven koulu suunniteltiin peräti 30 luokkahuoneen kokoiseksi, maan suurimmaksi. Säästäväisyysistä koulu suunniteltiin keskikäytävälliseksi eikä uudenaikaiseksi sivukäytävälliseksi.

Myös muita kouluja valmistui Helsinkiin tiuhaa vauhtia. Väinö Vähäkallio (1886-1959) suunnitteli Kallion yhteiskoulun 1928, Torkkelinmäelle Yhteiskunnallisen korkeakoulun 1930 ja Töölön 1931 jo funktionalistisen

---

³⁶ Nikula 1990a, 113.

³⁷ Nikula 1990a, 114-115.

Ammattien edistämislaitoksen. Myös Yrjö Sadeniemi (1869-1951) suunnitteli Torkkelinmäelle 1929 Helsingin teollisuuskoulun komeine pilasterijulkisivuineen.

Myös muihin Suomeen kaupunkeihin yleisten rakennusten ylihallituksessa suunnitellut koulutalot edustivat klassismia vielä pitkälle 1930-luvulle. Koulurakennukset olivat suunniteltu symmetrisiksi, joissa luokkahuoneet olivat lähes tasakokoisia. Rakennukset olivat monikerroksisia ja niiden julkisivut olivat joko vaaleiksi rapattuja tai tiilipintaisia. Tällaisia vaaleiksi rapattuja olivat mm. Helsingin koelyseo, Kemin lyseo ja punatiilisiä mm. Helsingin tyttönormaalilyseo sekä Lahden lyseo. Kotkaan vuonna 1937 rakennetussa tyttölyseossa oli jo nähtävissä hieman funktionalismin henkeä.

Vastaavasti yksityisten koulujen suunnittelussa oli nähtävissä enemmän vaihtelua. Elsa Arokallio suunnitteli Kruunuhakaan Helsingin tyttölukiolle vihreän rakennuksen, jonka käytävätiloja koristavat lukuisat reliefit. Vuonna 1929 Eva Kuhlefelt-Ekelund (1892-1984) suunnitteli klassisistisen Privata Svenska Flickskolanin (1929) Helsingin Apollonkadulle. Riitta Nikulan mukaan sen italialaisilla aiheilla leikittelevä, vapautuneesti sommiteltu volyymi antaa hienostuneen tunnelman koko ympäristölle.³⁹

Toinen maailmansota katkaisi koulurakentamisen jälleen. 1950-luvulla elettiin vielä kiinteästi sotien jälkeisen jälleenrakentamisen aikaa. Sen viimeisen vaiheen on todettu jatkuneen vuoteen 1952, jolloin sotakorvaukset saatiin suoritetuiksi. Heti sodan jälkeen oli otettu käyttöön rakentamista säätelevät lait ja määräykset, joilla turvattiin maalle elintärkeiden sektoreiden käyntiin saaminen ja toimiminen. Rakennusainepulan vuoksi otettiin käyttöön rakennustarvikkeiden ostolupamenettely. Kululaitosten ja yleisten töiden ministeriö, KYMRO, valvoi säännösteltyjen tarvikkeiden myyntijärjestystä: Sotevan eli sotakorvausteollisuuden valtuuskunnan kohteet ja

---

³⁹ Nikula 1993,115.

voimalaitostyömaat, teollisuus, maatalouden tuotantorakennukset, niihin liittyvät asunnot sekä kiireelliset korjaustyöt ja asuinrakentaminen. Viimeisinä jonossa olivat sosiaaliseen toimintaan ja koulutukseen liittyvät hankkeet, virastot ja muu julkinen rakentaminen.⁴¹

Koulut olivat asuntojen ohella ensimmäisiä jälleenrakennuskohteita. Koulurakennusten tarve oli valtava, koska kouluja oli tuhoutunut sodassa mutta myös siksi, että lasten lukumäärä oli kasvanut. Siirtoväen lasten ohella sodanaikainen väestöpropaganda oli tuottanut tuloksia. Koulutarvetta lisäsi vielä oppivelvollisuuden voimaantulo ja kansakoulun laajeneminen 6-vuotisesta 7-vuotiseksi. Monissa Itä- ja Pohjois-Suomen kunnissa rakennettiin 1950-luvun puoliväliin mennessä jopa toistakymmentä koulurakennusta. Osa kuitenkin oli vain 1-3 opettajan pieniä puukouluja. Siltikään määrä ei ollut riittävä. Eniten rakennettiin kansakouluja, mutta myös oppikouluja ja muita oppilaitoksia rakennettiin lisää. Vaikka tyyppiirustuksia käytettiin, suurin osa kouluistamme suunniteltiin yksilöllisesti. Rakentamista hidasti vuosikymmenen alun materiaalipulan ohella kansakoulujen rakentamisen säännöstely 1950-52 ja 1954. Vuosien 1952-60 aikana koulujen osuus rakentamisesta oli enemmän kuin muiden julkisten rakennusten määrä yhteensä. Kansakoulut olivat määrältään selvästi hallitseva julkinen rakennustyyppi 1940- ja 1950-luvulla.

Sotaa edeltänyt rakennustyyli näkyi hyvin selvästi vielä 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun arkkitehtuurissa. Julkisivujen jäsentelyssä oli funktionalistisia, jopa klassisistisia piirteitä mukana. 1940-luvun arkkitehtuurissa ilmenneet ns. romanttisia piirteet pehmensivät pieninä yksityiskohtina arkkitehtuurin kaavamaisuutta. Sokkelit päällystettiin liuskekivellä, tiilikatto oli suosiossa ja ulkoseinät rapattuja. Julkisivujen jäsentely oli yksinkertaista, reikäikkunat sijoitettiin tasavälein. Vinoja erkkeri-ikkunoita tai kuusikulmaisia pikkuikkunoita käytettiin koristeina. Sisäänkäyntialueet ja katokset suunniteltiin huolellisesti, niissä käytettiin usein luonnonkiveä ja klinkkeriä. Eteisauloissa oli pieniä tasoeroja. Jonkin

---

⁴¹ Ripatti 1994, 35-37.

verran kokonaissommitelussa käytettiin suorakulmaisesta koordinaatiosta poikkeavia tai kaarevia ratkaisuja.

Taajamien uudet koulurakennukset olivat vuosikymmenen alussa usein ympäröivää rakennuskantaa korkeampia ja suurimittakaavaisempia. Pitkälle 50-luvulle tyypillinen perusratkaisu oli kaksi- tai kolmikerroksinen, sivukäytävällinen, satulakattoinen rapattu kivirakennus. Luokkahuoneet olivat usein omassa siivessään ja voimistelusalit omassaan. Opettajien asunnot sijoitettiin joko varsinaisen koulurakennuksen yhteyteen tai erillisenä samalle tontille. Tanskassa oli jo 1940-luvulla otettu huomioon ympäröivä asutus ja maisema rakennusten suunnittelussa. Suomessa näin ei vielä tehty. Ripatin mukaan meillä ajateltiin, että suuri rakennus oli upea ja halvin vaihtoehto.⁴²

Vuonna 1949 järjestettiin yleinen koulusuunnittelukilpailu, joka koski Meilahden kansakoulua (1953). Kilpailun voittivat Viljo Revell ja Osmo Sipari. Koulun suunnittelussa oli otettu huomioon ympäristö. Loivasti kaareutuva kaksikerroksinen rakennus luo suojaosan selän etelään avautuvalle aurinkoiselle pihalle, jonne luokkahuoneet avautuvat. Pohjois- ja itäseinän sivukäytävää rikkovat ikkuna-aukot. Julkisivutkin ovat luonteeltaan erilaisia; suljettu pohjoinen, avoin etelä. Tiiltä on käytetty sekä julkisivussa että sisätiloissa. Ahtaan ja mutkikasrajaisen tontin ongelmat sekä tavoite saada toimiva ja viihtyisä piha synnyttivät tilallisesti mielenkiintoisen ja lapsen mittakaavan huomioon ottavan koulun.⁴³

Nykyinen koulurakennus alkoi kehittyä jo siis vuosisadan alussa. Pohjaratkaisuna käytettiin joko sivu- tai halvempaa keskikäytävällistä ratkaisua. Teknisen kehityksen myötä myös kouluihin tulivat sähkövalot, suihkut jne. Myös erikoisluokkien ja ruokaloiden rakentaminen oli uutta. Koulujen määrällinen rakentaminen oli yhteydessä oppivelvollisuuslakiin. Yksityisissä ja valtion kouluissa oli eroa. Yksityisissä näkyi uusi tyyliuunta

---

⁴² Ripatti 1994, 45-46.

⁴³ Ripatti 1994, 46.

nopeammin kuin valtion koulussa.

4.2. Vanhainkotirakentamisesta

Huoltotyön kehitykseen vaikuttivat edistävästi maamme kovat koettelemukset kuten sodat, katovuodet, kulkutaudit yms. Myös itsenäistymisellä on ollut suuri merkityksensä. Huoltotyön ja laitoshuollon kehityksessä nimenomaan vuosi 1922 merkitsi uuden vaiheen alkua, koska silloin asetettiin aina vuoteen 1957 asti voimassa ollut köyhäinhuoltolaki. Tämä velvoitti kunnat järjestämään kahdenlaisia kunnallisia huoltolaitoksia: kunnalliskoteja ja työlaitoksia. Lain mukaan jokaisella kunnalla tuli olla köyhäinhoitoa tarvitsevia varten kunnalliskoti tai osuus sellaiseen.⁴⁶ Kuitenkaan lain edellyttämästä määräajasta huolimatta ei kaikilla kunnilla ollut vielä 1933 mahdollisuutta hoidon järjestämiseen.⁴⁷ Tämä johtui mm. siitä, että itsenäisyytemme aikana oli varsinkin koululaitosten uusiminen ja uusien ajanmukaisten sairaaloiden rakentaminen vaatinut kunnilta paljon varoja. Lisäksi työllisyyskysymyksen hoito pulavuosina 1930-luvulla ja sen jälkeenkin rasitti kuntia taloudellisesti. Myös sotien aiheuttamien tuhojen korjaaminen vei osan yhteiskunnan voimavaroista.⁴⁸

Erityisesti sotien jälkeen on pyritty kunnalliskodeissa annettavan huollon uusimiseen. Ensisijaisesti pyrittiin siihen, että jokaisella kunnalla olisi mahdollisuus sijoittaa avustettavia tarpeen mukaan kunnalliskotihoitoon ja että vanhat kunnalliskodit uusittaisiin nykyajan tarpeita vastaavaksi.⁴⁹ Lisäksi kunnalliskodit yritettiin eri tavoin järjestää kodikkaiksi ottamalla käytäntöön enimmäkseen pieniä huoneita, käyttämällä valoisia käytäviä ja värejä sekä

---

⁴⁴ Ripatti 1994, 122.

⁴⁵ Kiuasmaa 1982, 31-34.

⁴⁶ Mustala 1958, 20.

⁴⁷ Mustala 1958, 22.

⁴⁸ Mustala 1958, 23-24.

⁴⁹ Mustala 1958, 25.

uusimalla kalustoa. Lisäksi pidettiin tärkeänä, että laitoksissa oli riittävä määrä koulutettua henkilökuntaa. Parhaansa mukaan he pyrkivät luomaan laitoksiin oikean kodinhengen ja tarkoituksenmukaisen hoidon.⁵⁰

Aina 40-luvulle asti kunnalliskodeissa oli erilliset osastot mielisairaille, sairaille ja orvoille. Sotien jälkeen haluttiin aikaansaada tarkoituksenmukainen huollettavien ryhmittely siten, että kunnalliskodit muuttuisivat lähinnä vanhainkodeiksi, joihin voitaisiin ottaa hoidettavaksi paitsi köyhäinhoidollisia henkilöitä myös itsensä maksavia. Kun hoitolaitoksiin voitiin nyt myös ottaa itse maksavia potilaita, vaikutti se niiden hoitotasoon parantavasti.⁵¹

Kunnallisten vanhainkotien kanssa rinnan olivat maassamme yleistynyt yksityisluontoiset vanhainkodit. Nämä olivat pääasiassa niiden vanhusten tarpeita varten rakennettuja, jotka eivät olleet suoranaisesti yhteiskunnan hoidon ja tuen tarpeessa, mutta jotka mukavuussyistä halusivat eroon vaivaa vaativista yksityistalouden askareista ja halusivat viettää vanhuudenpäivänsä toisten vanhusten seurassa.⁵² Vuosina 1920-1930 yksityisiä vanhainkoteja perustettiin 18 kappaletta, vuosina 1930-1940 kuusi, 1940-1950 viisi ja vuosina 1950-1960 perustettuja oli peräti 32.⁵³ Tähän vilkkaaseen yksityisten vanhainkotien rakennusperiodiin sijoittuu myös Johanna-kodin rakentaminen.

Vanhainkodit rakennettiin jo 1950-luvulla pääasiassa kivistä jo pelkästään paloturvallisuuden vuoksi. Puusta rakennettuna rakennus olisi tullut hieman edullisemmaksi ja sen uskottiin sopeutuvan "kodikkaammin" ympäristöönsä kuin kivistä tehdyn. Kuitenkin enintään kaksikerroksisia vanhainkoteja sai edelleen rakentaa puusta tietyin rajoituksin.

---

⁵⁰ Mustala 1958, 27.

⁵¹ Mustala 1958, 25-26.

⁵² "Vanhainkoti - omakoti, tyytyväisiä vanhuksia viihtyisässä vanhainkodissa", SS 29.12.1957.

⁵³ Kunnalliskodit ja vanhainkodit 1 1958, 172-177.

Vanhainkotirakennuksessa tarvittiin suuri määrä erilaisia huonetiloja: huollettavien ja henkilökunnan asuinhuoneita, toimistohuone, keittiö ja ruokasali, päivähuoneita, pesuhuoneet, wc:t, sauna jne. Kaikki nämä huoneet tuli järjestää siten, että eri huonetilojen sijoituksella helpotettaisiin laitoksessa suoritettavaa työtä. Pohjakerrokseen sijoitettiin tavallisesti lämpökeskus, taloudenhoitoa koskevat varastot, sauna, pesula ja tavallisesti myös tehtävien helpottamiseksi talonmiehen asunto.

Laitoksen ensimmäinen kerros ja erityisesti eteisaula miellettiin rakennuksen tärkeimmäksi, koska se antoi ensivaikutelman viihtyvyydestä. Aulan tuli olla valoisa ja kodikas, jonne voitiin tuoda viherkasveja ja lepotuoleja talon asukkaiden viihtyvyydeksi. Ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin tavallisesti toimistohuone, keittiö ja ruokasali sekä osa huollettavien huoneista. Toimistohuoneen läheisyydessä oli mahdollinen johtajattaren asunto. Ruokasali toimi ikään kuin kodin keskuksena. Sinne kokoonnuttiin aterioimaan, mutta siellä myös järjestettiin erilaisia illanviettoja ja juhlia.

Huollettavien asuinhuoneet olivat tavallisesti 1-3 hengen asuinhuoneita, kun ne aikaisemmin säästäväisyydestä olivat olleet etupäässä suuria yhteishuoneita. Yhdenhengen huoneet oli pääasiassa tarkoitettu itse maksaville vanhuksille ja kahdenhengen huoneet avioparien käyttöön. Kolmen hengen huoneet katsottiin vanhuksille edullisiksi, koska vanhukset pitivät toisilleen seuraa ja auttoivat toisiaan tarvittaessa. Lisäksi arveltiin että, kolmen hengen huoneissa kolmannen läsnäolo tasoittaisi asukkaiden välisiä mahdollisia ristiriitoja.⁵⁴

Säästäväisyydestä valtaosa vanhainkodeista olivat keskikäytävätyyppisiä. Suositeltiin kuitenkin, että käytävät olisivat enintään 25 m pitkiä ja jos tätä pidempiä käytäviä rakennettaisiin ne tulisi katkaista valaisevilla halleilla, jotka sisustettaisiin levähdyspaikoiksi ja oleskelutiloiksi. Käytävän viihtyisyyttä voitiin korostaa lattian ja seinien väreillä sekä huonekasvien

---

⁵⁴ Mustala 1958, 56-58.

avulla.⁵⁵

Ratkaiseva tekijä vanhushuollon kehittymiselle oli siis vuonna 1927 säädetty köyhäinhuoltolaki. Nykyisen muotonsa vanhainkodit saivat 1940-luvulla, kun kunnalliskodit muuttuivat vanhainkodeiksi. Vanhainkotien suunnittelussa korostettiin kodinomaisuutta ja viihtyvyyttä.

5. ELSA AROKALLION LAITOSRAKENNUKSET

5.1. Lisa Hagmanin koulu (1925)

5.1.1. Taustaa

5.1.1.1. Lucina Hagmanin henkilökuva

Lucina Hagman syntyi 5.6.1853 Kälviällä ja kuoli 6.9.1946 Helsingissä. Hän oli pedagogi, naisasialiikkeen ja yhteiskasvatuksen esitaistelija. Lucina Hagman kävi Vaasan ruotsalaisen tyttökoulun ja valmistui opettajaksi Jyväskylän seminaarista vuonna 1875. Kansallisessa ja yhteiskunnallisessa suhteessa seminaariaika tuli hänelle monella tavalla herättäväksi. Vuosina 1875-86 hän toimi Hämeenlinnan valmistavan koulun johtajattarena. Tänä aikana hän tutustui yhteiskasvatusajatuksen ja asettui sen vakaumukseksi puolustajaksi.⁵⁶

Suomen Naisyhdistys järjesti helmikuussa 1886 keskustelutilaisuuden, jossa oli tarkoitus sopia uuden tyttökoulun perustamisesta. Hagman kirjoitti koulukysymyksestä sanomalehtiartikkelin, jossa hän päätyi kannattamaan yhteiskoulua tyttökoulun sijasta. Myöhemmin pidetyn kokouksen enemmistö oli samalla kannalla hänen kanssaan. Tyttökoulusta luovuttiin ja sen sijaan perustettiin Helsinkiin Suomalainen yhteiskoulu, jonka ensimmäiseksi johtajaksi valittiin Lucina Hagman. Koulu oli toinen yliopistoon valmistava yhteiskoulu. Ensimmäinen oli vuonna 1883 perustettu "Läroverket för gossar och flickor" eli ns. Brobergin talo.

⁵⁵ Laisaari 1958, 69-70.

⁵⁶ Heikinheimo 1955, 264-265.

Lucina Hagman piti yhteiskoulua parempana vaihtoehtona kuin tyttökoulua. Jos tytöt ja pojat kävisivät samaa koulua, he oppisivat paremmin ymmärtämään toisiaan ja saisivat samanlaiset lähtökohdat elämälleen. Tämän ajattelutavan mukaisesti uusien tyttökoulujen perustaminen johtaisi vanhan kasvatusteorian jatkamiseen. Tätä Hagman ei kuitenkaan halunnut tukea. Yhteiskasvatuksen vastustajat väittivät, että yhteiskasvatus tuhoaisi naisen ja miehen luonnollisen eron. Tähän Hagman vastasi, että yhteiskoulu ei voi naiseuden ja miehisyyden olemusta muuttaa, jos todellakin uskotaan tämän olemuksen olevan luonnon antama: "Koivusta ei tule kuusta, vaikka se kasvaa kuusen rinnalla, mutta metsä jossa ne kasvavat rinnakkain on kauniimpi..." Samoin hän totesi, että naisten älykkyydestä ei tiedetä mitään ennen kuin naisille on suotu tasa-arvoinen mahdollisuus itsensä kouluttamiseen. Kasvatus ja koulutus oli se tie, joka Hagmanin mielestä takasi naisille tulla itsenäisiksi ja hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Hän oli itse kulkenut tuon tien, jota nyt suositteli muillekin naisille.⁵⁷

Naisasia merkitsi Lucina Hagmanille ihmisoikeuksien puolustamista. Hän rinnasti naisten vapautumisen orjien vapautusliikkeeseen. Naisten vapautuminen ei koskenut pelkästään naisia, vaan hän uskoi sen hyödyttävän ja kohottavan koko kansakuntaa. Naisten poissulkeminen koulutuksesta, viroista ja vapaasta ammatinharjoittamisesta oli epäkohta, joka paljasti yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuden. Samalla naisia estettiin kilpailemasta miesten kanssa näillä aloilla. Koska naisilla oli samat velvollisuudet kuin miehillä - kuten verojen maksu - heille oli annettava myös samat oikeudet.⁵⁸ Hagman vaati vuosisadan vaihteen jälkeen prostituution poistamista, aviottomien lasten aseman parantamista, tyttöjen suojeluiän korottamista, avioliittolain uudistamista sekä erityisesti naisten koulutuksen parantamista ja uusien ammattien avaamista naisille.⁵⁹

---

⁵⁷ Ollila 1997, 265-266; Hagman: Kuomireessä. Palanen Suomalaisen Yhteiskoulun syntyhistoriaa, 1886. 294-299.

⁵⁸ Ollila 1997, 268.

⁵⁹ Ollila 1997, 270.

5.1.1.2. Helsingin suomalainen yhteiskoulu

Syksyllä 1886 Suomalainen yhteiskoulu aloitti toimintansa kasvatusopin tutkijan Mikael Johnssonin (Soininen) ja yhteiskoulu ajatuksen tarmokkaan ajajan, neiti Lucina Hagmanin johdolla. Koulun ensimmäisenä paikkana oli Antinkadun (Lönrotinkatu) 13:n piharakennus. Mutta jo kaksi vuotta myöhemmin hankittiin oma, aikoinaan J.V. Snellmanin Yrjönkadun 24:ssä omistama, talo ja tontti, jolle sitten rakennettiin tarkoituksenmukainen koulutalo. Oppilaitoksesta tuli suomenkielisen sivistyneistön ja erityisesti niiden ruotsikielisten suosima koulu, jotka halusivat lapsilleen suomenkielen perusteellisen taidon.⁶¹

Koulun opetussuunnitelman tekeminen annettiin Mikael Johnssonin ja Lucina Hagmanin tehtäväksi. Suunnitelma tähtäsi korkeamman naissivistuksen antamiseen ja yhteiskasvatukseen. Äidinkieli, ruotsi, saksa, ranska ja historia olivat ne keskeiset aineet, joiden avulla ”nuorison kasvatus oli perustettava aatteelliselle, ns. humanistiselle pohjalle.”⁶²

5.1.1.3. Uusi suomalainen yhteiskoulu

Keväällä 1899 Suomalaisen yhteiskoulun perustaja ja ensimmäinen johtajatar Lucina Hagman luopui toimestaan johtokunnan kanssa sattuneiden erimielisyyksien takia ja perusti kahdeksanluokkaiseksi suunnitellun Uuden suomalaisen yhteiskoulun.⁶³ Se aloitti toimintansa samassa huoneistossa Lönrotinkadun 13:ssa kuin sen edeltäjänsäkin

---

⁶⁰ Koskenjaakko, A.A. 1936, 11-14.

⁶¹ Koskenjaakko, A.A. 1936, 14; Anttila 1956, 529.

⁶² Heikkilä 1997, 44.

⁶³ Helsingin Uusi Suomalainen Yhteiskoulu 1949, 11; Anttila 1956, 529. Elsa Arokallio valmistui tästä koulusta.

kaksiluokkaisena. Jo samana vuonna koulu hankki Kirkkokadun 12:sta oman tontin, jolla 1902 kohosi täysluokkaiselle oppilaitokselle riittävä koulurakennus.⁶⁴

Perustaessaan uuden koulun Lucina Hagman sai vanhasta koulusta mukaansa eteviä opettajia, ja myös seuraavina vuosina opettajakuntaan saatiin monta pätevää pedagogia. Koulu saavuttikin nopeasti vakiintuneen ja hyvämaineisen aseman, ja oppilaiden pääosa oli helsinkiläisiä virkamies- ja kauppiaskunnan jälkeläisiä. Hagman halusi nopeasti saada koulustaan ylioppilaita: näin tapahtuikin jo keväällä 1902, 1903 ja 1906 kunnes 1907 ensimmäiset koko koulun käyneet oppilaat valmistuivat.

Vaikka uusi rakennus oli toiminnallisesti käyttökelpoinen, se osoittautui pian liian pieneksi lisääntyneen oppilasmäärän tarpeisiin. Rinnakkaisluokkien perustamista vaikeutti myös se, että niille myönnetty valtionapu oli pienempi kuin varsinaisille luokille. Niinpä esimerkiksi syksyllä 1919 Uuden yhteiskoulun ensimmäiselle luokalle pyrkijöistä 80:lle ei voitu antaa koulupaikkaa. Tässä tilanteessa Uuden yhteiskoulun opettaja Lisa Hagman⁶⁵ päätti järjestää yhteiskoulun ulkopuolelle jääneille oppikoulukursseja vastaavaa opetusta. 11.12.1919 valtioneuvosto myönsi Lisa Hagmanille toimiluvan, ja näin sai alkunsa Yksitysluokat –niminen koulu.⁶⁶

5.1.2. Lisa Hagmanin koulun syntyvaiheista

Elsa Arokallio suunnitteli Lisa Hagmanin (Helsingin tyttöluokio) koulun vuonna 1926. Koulu oli yksi ensimmäisistä korkeakouluun valmistavista kouluista, joka oli tarkoitettu tytöille. Koulu kohoaa korkeana Helsingin Kruunuhaassa, Kirkkokatu 6:ssa. Elsa Arokallio suunnitteli tämän klassismia edustavan koulun heti uransa alussa. Ennen Polyteknillistä koulua hän oli käynyt juuri Lucina Hagmanin koulua.⁶⁷ Tällä mahdollisesti oli vaikutus

⁶⁴ Anttila 1956, 529.

⁶⁵ Lucina Hagmanin veljen tytär ja koulun vanha oppilas.

⁶⁶ Heikkilä 1997, 44-45.

⁶⁷ Helsingin Uusi Suomalainen Yhteiskoulu 1949, 84.

siihen, että Arokallio sai suunniteltavakseen koulun.

Opetus pääsi alkamaan yksityisluonteisena syyskuun 18. päivänä, ensiksi Uuden yhteiskoulun huoneistossa, josta kouluhallitus vuokrasi koululle kaksi huonetta. Tähän uuteen Yksityisluokat Helsingissä - nimiseen yhteiskouluun tuli oppilaita niin paljon, että ensimmäinen luokka joutui työskentelemään kahtena osastona, joista A-luokalla oli 34 ja B-luokalla 32 oppilasta. Toisen toimintavuoden alkaessa oli koulussa 1A ja 1B -luokilla kummallakin 48 ja 2A ja 2B -luokilla kummallakin 32 oppilasta, joten kokonaisuus oli 160. Joulukuun 11. päivänä 1919 valtioneuvosto antoi Yksityisluokille asianmukaisen toimiluvan jatkaa kahdeksanluokkaisena yliopistoon johtavana oppilaitoksena.⁶⁸

Huoneistokysymys vaati koulun kasvaessa uutta ratkaisua. Kolmannen lukuvuoden alussa päästiin Satamakadun 2B:ssä, puistikon läheisyydessä olevaan vuokrahuoneistoon. Koulun toimittua kaksi vuotta valtioneuvosto myönsi koululle lisärahoitusta. Tämän jälkeen valtionapua myönnettiin aina vuodeksi kerrallaan, mikä aiheutti koulun toiminnalle epävarmuuden tuntua. Rinnakkaisluokkiakin olisi tarvittu kipeästi, mutta niiden perustaminen tuntui hyvin arveluttavalta. Valtio olisi antanut niille huomattavasti pienemmän avustuksen kuin varsinaisille luokille, vaikka opettajille oli kuitenkin maksettava sama palkka huolimatta siitä, mitä luokkaa hän opetti.

Syksyllä 1922 muuttivat Yksityisluokat koulua varten hankittuun Kirkkokadun 6:ssa sijaitsevaan taloon, jonka omistajana oli AB Pantern. Näin oli koulun perustamisesta asti vireillä ollut oman huoneiston hankkiminen toteutunut kaikista vaikeuksista huolimatta. Oppilaiden käytettävänä oli suuri, avoin ja aurinkoinen pihamaa. Ensiajatus oli pystyttää tontille kokonaan uusi rakennus koululle. Arkkitehti Elsa Arokallio laatikin piirustukset. Näiden mukaan vanhan puurakennuksen sijalle Kirkkokadun puolelle rakennettaisiin uusi ajanmukainen kivirakennus, johon sisältyisivät kaikki tarvittavat tilat. Kustannusarvio tuntui aivan liian suurelta, minkä takia suunnitelmasta

---

⁶⁸ Yksityisluokat Helsingissä 1919-1933 ja Helsingin viides Yhteiskoulu 1933-1958, 1960, 15.

luovuttiin. Koulu tarvitsi kuitenkin kipeästi voimistelusalialia, joten käytössä olevat rahavarat päätettiin sijoittaa salin rakentamiseen. Tontilla jo olevien rakennusten tilan todettiin riittävän toistaiseksi opetustiloiksi. Rahavarat voimistelusalialia varten hankittiin Keskinäiseltä Henkivakuutusyhtiöltä ja Kansallis-Osake-Pankilta lisäksi myös eräät koulun oppilaat ja yksityiset henkilöt osallistuivat rahallisesti hankkeeseen.⁶⁹

Rakennustyöt aloitettiin toukokuussa 1922, ja lokakuun 15. päivänä voimistelusalialia oli käyttökelpoisessa kunnossa, tosin pukuhuoneet ja näyttämö valmistuivat jonkin verran myöhemmin. Sekä uudisrakennuksen että huonekalujen piirustukset olivat Elsa Arokallion suunnittelemat. Rakennusmestarina ja urakoitsijana toimi herra Rich Helander ja työnvalvojana rakennusmestari Hj. Kaipainen.⁷⁰

Lokakuun 18. päivänä 1924 tuli tieto, että valtio oli myöntänyt tuntuvan osan uuden päärakennuksen pystyttämiseen tarvittavasta lainasta. Tieto otettiin riemuiten vastaan. Koulun pihalla liehui Suomen lippu koko päivän, ja voimistelusalialissa vietettiin pieni juhlahetki tapahtuman johdosta. Tälläkin kertaa sekä Kansallis-Osakepankki että Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomi antoivat lainaa, lisäksi Pohjoismaiden Yhdyspankilta ja eräiltä yksityisiltä henkilöiltä saatiin lisärahoitusta.

Uuden päärakennuksen piirustukset oli laatinut Elsa Arokallio. Koulun peruskivi laskettiin huhtikuun 17. päivänä 1925, ja se valmistui käyttökelpoiseen kuntoon syyskuun 14. päivänä. Talon vihkiäisjuhlaa vietettiin lokakuun 12. päivänä 1925 lukuisten arvovaltaisten kutsuvieraiden läsnäollessa. Helsingin Sanomat kuvasi tilaisuutta: ”Oppilaitoksen avarat, laakerein ja kukin koristellut aulat ja käytävät täytti klo kahdelta erittäin edustava yhteisö”.⁷¹

⁶⁹ Yksityisluokat Helsingissä 1919-1933 ja Helsingin viides Yhteiskoulu 1933-1958 1960, 16.

⁷⁰ Yksityisluokat Helsingissä 1919-1933 ja Helsingin viides Yhteiskoulu 1933-1958 1960, 17. Elsa Arokallion piirtämien huonekalujen piirustuksia en ole onnistunut löytämään.

Valmistuneeseen uuteen koulutaloon oli johtajatar Hagman suunnitelman mukaan saatava Yksityisluokkien yhteydessä toimiva valmistava koulu. Tämä perustettiin heti syksyllä 1925, jolloin kouluun tuli 65 oppilasta. Tämä valmistava koulu toimi aina vuoteen 1948 asti. Koulun yhteyteen perustettiin vuonna 1926 lastentarha, joka kuitenkin jo 1929 lopetti toimintansa, koska se ei taloudellisesti kannattanut.⁷²

Lukuvuoden 1932-33 alkaessa opettajat huomasivat, että koulun raha-asiat olivat heikolla kannalla. Lainojen hoitaminen oli käynyt koulun johtajattarelle ylivoimaiseksi, kun koulun toiminnasta kertyneet tulot eivät riittäneet peittämään liian suuriksi paisuneita menoja. Kevätlukukaudella palkkojen maksaminen tapahtui pitkän odotuksen jälkeen, kunnes huhtikuussa ei enää rahoja saatu lainkaan. Koulu ja sen omistaja joutuivat konkurssiin. Kun Yksityisluokkia uhkasi sulkemisen vaara, heräsi koulun opettajakunnan ja oppilaiden vanhempien piirissä ajatus uuden koulun perustamisesta oppilaitoksen työn jatkamiseksi. Uuden koulun kannatusyhdistys osti 18. elokuuta Yksityisluokkien opetusvälineet ja kaluston. Samana päivänä tehdyllä vuokrasopimuksella yhdistys vuokrasi oppilaitoksen tilat käyttöönsä.⁷³ Koulun nimeksi tuli Helsingin viides yhteiskoulu, joka jatkoi Yksityisluokkien toimintaa.

5.1.3. Eksteriööri

Lisa Hagmanin koulu on muotokieleltään selkeästi klassisistinen. Se kohoaa korkeana ja ehkä hieman suhteettoman kapeanakin Kirkkokatu kuuden tontilta. Rakennuksessa on neljä kerrosta ja sen kruununa on korkea satulakatto. Pääjulkisivun sisäänkäyntiä kehystää kaksi hyvin yksinkertaista doorilaispylvästä, jotka kannattelevat palkistoa imitoivaa rakennusosaa. Sisäänkäynti on korkea ja sen molemmilla puolilla on kolme lähes yhtä korkeaa ikkunaa, jotka ovat saaneet koristeekseen yläpuolelleen medaljongit

---

⁷¹ Heikkilä 1997, 47.

⁷² Yksityisluokat Helsingissä 1919-1933 ja Helsingin viides Yhteiskoulu 1933-1958, 1960, 18-19.

⁷³ Yksityisluokat Helsingissä 1919-1933 ja Helsingin viides Yhteiskoulu 1933-1958 1960, 21.

(kuvat 1,2). Julkisivun muiden kerrosten ikkunat ovat hyvin yksinkertaisia, ensimmäisen kerroksen ikkunoita matalampia. Myös rakennuksen korkeassa satulakatossa on viisi kattoikkunaa epätasaisin välimatkoin.

Vaikka rakennus ensisilmäyksellä näyttääkin symmetriseltä julkisivuiltaan, on siinä myös epäsymmetrisiä piirteitä. Rakennuksen molemmissa päissä on ikään kuin erilliset rakennusosat, jotka on selkeästi erotettu muusta rakennuksesta kerrosten läpimenevillä litteillä pilastereilla. Päädyt näyttävät ensin identtisiltä, mutta ne eroavat hiukan toisistaan. Oikeanpuoleisessa osassa oli sisäänkäynti sisäpihalle. Vasempaan päätyyn on puolestaan sijoitettu koulun porraskäytävä. Sen valoisuuden vuoksi Arokallio on sijoittanut tähän päätyyn enemmän ikkunoita. Päädyissä on myös erilaisia yksinkertaisia koristeaihelmiä.

Koulun sisäpihan julkisivu eroaa pääjulkisivusta jonkin verran. Merkittävin ero on ikkunaratkaisuissa. Sisäpihan julkisivussa ikkuna-alaa on enemmän. Lisäksi ylimmän kerroksen kaari-ikkunat poikkeavat muodoltaan kaikista muista. Myös kattoikkunoita on enemmän ja näiden lisäksi katossa on myös kolme muuta suurta ikkunaa, jotka valaisevat koulun piirustusluokkaa. Sisäänkäynti on pääsisäänkäynnin kanssa identtinen. Alimpaan kerrokseen Arokallio on suunnitellut ikkunoiden väliin litteitä pilastereita. Myös tässä julkisivussa on käytetty koristeena ikkunoiden päällä lautasmedaljonkeja.

Koulun päädyt ovat ikkunattomia. Niitä koristavat kuitenkin neljä rakennuksen korkuista litteää pilasteria. Koulu muodostaa yhdessä juhlasalisiiven kanssa L-kirjaimen muotoisen kokonaisuuden. Siipi on hyvin erilainen kuin varsinainen luokahuoneosa. Siipi on rakennettu punaisista tiilistä. Sen ikkunat ovat kapeat, yläosastaan pyöreät ja ne yltävät maasta lähes kattoon asti (kuva 3).

5.1.4. Interiööri

Sisäänkäynti tulee juhlalliseen aulaan, jossa sijaittivat koulun naulakot (kuva 4). Naulakkotila on erotettu kaariholvatuilla aukoilla varsinaisesta aulasta.

Tässä kerroksessa sijaitsi koulun kirjasto ja yksi opetustila (liitteet 3, 4). Aulasta johtaa sisäänkäynti myös koulun juhlasaliin (kuva 5). Toisessa kerroksessa koulu muuttuu sivukäytävälliseksi niin, että käytävä sijoittuu kadun puolelle ja luokkahuoneet pihan puolelle. Toisessa, kolmannessa ja neljännessä kerroksessa oli tavallisia opetustiloja. Käytävät ovat valoisia ja niitä koristavat Emil Cedercreuzin reliefit. Käytävien seinillä on litteitä pilastereita ja ovien yksityiskohdat viittaavat myös klassismiin (kuvat 6, 7). Koulun portaikko on hyvin pieni verrattuna rakennuksen kokoon. Varsinkin portaikossa on mielenkiintoisia yksityiskohtia, mm. sen rautakaiteet ja puupanelointi portaikon alapäässä (kuva 8).

Piirustussali ja kemianluokka olivat puolestaan saaneet tilansa valoisasta kattokerroksesta, juuri sieltä missä sijaitsi suuret kattoikkunat. Vuosisadan alun terveys- ja hygienia-ajattelun mukaisesti pyrittiin saamaan sivukäytäväjärjestelmällä ja suhteellisen suurilla ikkunapinta-aloilla mahdollisimman paljon luonnonvaloa sekä ilman vaihtuvuutta.

Uusi Suomi kirjoitti uudesta koulusta 11.10.1925 seuraavasti: ”Kaikki koulun luokkahuoneet ovat etelän puolella, joten ne ovat valoisat ja aurinkoiset. Seinät ovat uudenaikaista menetelmää käyttäen maalatut kalkkivärillä, joka jokaisessa eri luokassa on eri värivivahteinen. Kaikkialla on runsaasti reliefejä ja maalauksia, jotka luonnollisesti vaikuttavat sen, että kylmän virallinen leima on hävinnyt ja koulun suojat vaikuttavat kodikkailta ja viihtyisiltä.”⁷⁴

Kouluun kuuluvat olennaisena osana Emil Cedercreutzin(1879-1949) reliefit, joiden sijoittaminen rakennukseen alkoi jo rakennusvaiheessa ja jatkui aina vuoteen 1929 asti. Koulussa oli yhteensä 77 kipsireliefiä. Aiheet ulottuvat Raamatun kertomuksista eläinten kautta symbolis-allegorisiin teemoihin. Merkittävämpiä ovat ehkä pääsisäänkäynnin Rikkauden ja Maineen allegoriaenkelit. Cedercreutzin monumentaaliteoksista tutut hevos-, kyntäjä- ja äestäjäaiheet ovat myös hyvin esillä. Lisa Hagman ja Emil Cedercreutz sopivat reliefien sijoittamisesta ohi Elsa Arokallion. Hänen tiedetään

jälkikäteen valittaneen koulunsa näyttävän ”rokotetulta” – puhtas ja vaaleasävyinen klassisistinen interiöörin tunnelma oli kärsinyt. Asiaa pahensi hänen mielestään vielä se, ettei reliefejä oltu sijoitettu ensisijaisesti sisätilan arkkitehtuuria mukaillen, vaan sopiviksi katsotuille tyhjille seinäpinnoille.

Reliefien hankkiminen kouluun selittyi Kavan mukaan kahdella asialla. Lucina Hagman tunsikin Emil Cedercreutzin henkilökohtaisesti. Kerrotaan, että ystävyys alkoi, kun hevosaiheistaan tunnettu taiteilija oli saanut pitää hevosiaan Hagmanin omistamassa tallissa. Lisäksi Cedercreutz oli Yksityisluokkien johtokunnan jäsen ja takasi koulua varten otettuja lainoja.⁷⁵

Toisaalta Cedercreutz aktivoitui 1920-luvun lopulla toimimaan Taidetta kouluihin -yhdistyksessä. Yhdistys oli perustettu taidemaalari Venny SoldanBrofeldtin aloitteesta 1906. Sen tarkoituksena oli levittää Suomen kouluihin mahdollisimman hyviä taideteoksia joko alkuperäisinä tai kuvajäljennöksinä ja vaikuttaa koulutalojen arkkitehtuuriin, siten että käytännöllisten ja terveydellisten seikkojen lisäksi rakentamisessa otettaisiin huomioon myös kauneusnäkökohdat. Cedercreutz toimi yhdistyksen puheenjohtajana 1920-luvun ja 1930-luvun taitteessa.

Yksityisluokat Helsingissä -koulusta oli määrä tulla esimerkkikoulu taidekasvatuksen toteuttamisesta käytännössä. Tosin Ruth Rosenlöf arvelee, että ajatus koulutalon koristamisesta Cedercreutzin muovaamalla korkokuvilla olisi johtunut koulun perustajan ja johtajan Lucina Hagmanin ja Emil Cedecreutzin läheisestä ystävyudesta. Kuitenkin Taidetta kouluihin -yhdistyksen toiminta-ajatus on nähtävä suurelta osalta Cedercreutzin motiivina, kun hän lahjoitti tai myi yhteensä 77 tekemäänsä työtä, etupäässä korkokuvia, sijoitettavaksi koulun luokkiin, käytäville ja muihin tiloihin.⁷⁶

---

⁷⁴ ”Uusi koulurakennus – yksityisluokkien oma talo valmistunut”, Uusi Suomi 11.10.1925.

⁷⁵ Heikkilä 1997, 48-49.

⁷⁶ Kava 1994, 248.

5.1.5. Lopuksi

Elsa Arokallio suunnitteli Lisa Hagmanin -koulun yksityistyönään ollessaan puolustusministeriössä töissä. Tätä koulua voidaan pitää hänen läpimurtotyönään. Elsa Arokallio oli valmistunut vuonna 1910 Uudesta suomalaisesta yhteiskoulusta, jonka johtajana toimi Lucina Hagman. Oletettavaa on, että tämä vaikutti siihen, että koulun suunnitteli juuri Elsa Arokallio Kirkkokatu kuuden tontille. Tämän koulun johtajana toimi silloin Lisa Hagman, Lucina Hagmanin veljen tytär.

Arokalliolta tilattiin koulun piirustukset ensimmäisen kerran jo vuonna 1922. Hän suunnitteli tontille vanhan puurakennuksen tilalle ajanmukaisen kivirakennuksen sekä siihen liitetyn liikuntasiiven. Rahapulan vuoksi vain liikuntarakennus voitiin toteuttaa. Vuonna 1924 koulu sai tarvittavan määrän rahaa, jotta koulurakennus voitiin rakentaa. Olen löytänyt vain yhden tätä rakennusta koskevat piirustukset, jotka ovat vuodelta 1924. Arvoitukseksi siis jää vastasivatko vuoden 1922 piirustukset vuoden 1924 piirustuksia. Oletettavaa on, että piirustuksia ei paljon ole muutettu, sillä vuoden 1922 piirustuksistaan toteutettiin liikuntarakennus piirustusten valmistuttua.

Kuten jo aikaisemmin kerroin ensimmäisen maailmansodan jälkeen alkoi vilkas koulujen rakentaminen. Tämä johtui oppivelvollisuuslaista, joka vahvistettiin siis vuonna 1921. Lisa Hagmanin koulun rakentaminen sijoittui juuri tähän aikaan. Suurten kaupunkien yleisten rakennusten ylihallituksessa suunnitellut koulurakennukset edustivat vielä 1930-luvullakin klassismia. Ne olivat symmetrisiä, monikerroksisia ja niiden julkisivut olivat vaaleaksi rapattuja tai tiilipintaisia.

Vastaavasti yksityisten koulujen suunnittelussa oli enemmän vaihtelevuutta. Vaikka Arokallio oli suunnitellut koulun yksityisesti, se ei juurikaan poikennut ajan yleisestä tyylistä. Se oli monikerroksinen, pääosin symmetrinen, luokat

---

⁷⁷ Mäkinen 2000, 75-77.

⁷⁸ Mäkinen 2000, 67.

olivat tasakokoisia ja se oli sivukäytävällinen. Kuitenkin julkisivujen vihreä väritys ja koulun käytävää koristavat reliefit tekivät siitä erikoisen.

Valon merkitys Arokalliolle näkyy tässä rakennuksessa monissa kohdin. Hän suunnitteli koulun pää- ja pihajulkisivut erilaisiksi ilmeisesti siksi, että hän halusi luokista valoisia. Valo-ongelman hän ratkaisi lisäämällä ikkunoita pihajulkisivuun. Sisällä valon merkitys näkyy. Monet ikkunat ovat hyvin suuria, sekä sisääntuloaulan että juhlasalin ikkunat yltävät lähes maahan asti. Lisäksi kattoikkunat piirustusluokkaan olivat uusi ja valoisuuden huomioonottava ratkaisu.

Lisa Hagmanin koulu edustaa selkeästi klassismia. Sen julkisivut ovat arvokkaan rauhallisia ja harmonisia. Koulurakennuksessa on käytetty runsaasti mielenkiintoisia yksityiskohtia. Varsinkin aulassa tilaa on käsitelty vapaasti ja yksityiskohtia käytetty rohkeasti. Kuitenkin epäsäännöllisyys, eritasoratkaisut ja portaikon alkupään panelointi ja sen takorautakaide ovat suorastaan epäklassisistisia piirteitä. Ne luovat koulun tunnelmaan tiettyä kodikkuutta.

Vähän myöhemmin rakennettiin Helsinkiin Käpylään, Vallillaan ja Kallioon koulut. Nämä edustivat kuitenkin jo huomattavasti yksinkertaisempaa klassismia. Arkkitehtuuri oli jo menossa funktionalismin suuntaan.

5.2. Porin suomalainen yhteislyseo (1936)

5.2.1. Taustaa

Syksyllä 1926 aloitti Porissa uusi oppilaitos nimellä Porin suomalainen yhteislyseo. Yhteiskasvatuksen pohjalle muodostetun, suomalaisen oppilaitoksen hanke Porin kaupunkiin oli jo kauan ollut vireillä. Erilaisten syiden takia, mm. sota, hanke oli jäänyt vielä toteutumatta. Kuitenkin se oli jäänyt ajatuksena kytemään ja odottamaan sopivaa hetkeä päästäkseen toteutumaan.⁷⁹ Koulun perustamisen takana oli Porin Suomalainen Naisliitto, jotka ryhtyivät toimimaan Porin suomalaisen yhteislyseon aikaansaamiseksi.

Tammikuun 14. päivänä 1926 oli Veera Virtanen niminen naisliiton jäsen kutsunut asiasta kiinnostuneita naisliiton taloon neuvottelemaan asiasta.⁸⁰ Suomalaisen naisasialiikkeiden yhtenä tärkeimmistä tavoitteista oli kansalaissivistyksen levittäminen myös naisille. Koulun nimessä haluttiin painottaa voimakkaasti sanoja Pori, suomalainen ja yhteislyseo.⁸¹

Jo parikymmentä vuotta aikaisemmin oli ajatus yhteiskasvatuksesta ja suomalaisen koulun perustamisesta noussut esille. Asiaa ajoi voimakkaasti Porissa toiminut Suomalainen Nuija -niminen yhdistys. Asia oli viety jo niin pitkälle, että koululle oli hankittu perustamislupa. Uuden koulun perustaminen kuitenkin myös epäilytti. Riittäisikö voimavarat monen koulun ylläpitämiseen. Porissa oli jo olemassa suomalaisia oppikouluja: valtion poikalyseo ja yksityinen tyttökoulu. Koulun perustamisesta luovuttiin kuitenkin tällä kertaa.⁸²

Sodan jälkeen koulujen tarve kasvoi jälleen ja koulun perustaminen nousi taas esille. Keväällä 1926 anottiin valtioneuvostolta jälleen lupa koulun perustamiseksi, sillä vanha lupa oli mennyt jo vanhaksi. Elokuun viidentenä päivänä 1926 saatiin lupa koulun avaamiseen.⁸³ Ensimmäiseksi tehtäväksi tuli koulun tilojen hankkiminen, koska omaa koulurakennustahan ei vielä ollut olemassa. Koulun johtokunta oli sopinut Porin Suomalaisen Naisliiton kanssa, että liitto tarvittaessa antaisi tilat koulua varten. Muita vaihtoehtoja ei ollut ja Porin suomalainen yhteislyseo aloitti ensimmäisen lukukautensa naisliiton tiloissa 42 oppilaan voimalla.⁸⁴ Koulun taloudellisista asioista päättämään perustettiin osakeyhtiö, jonka nimeksi tuli Porin Suomalainen Yhteislyseo Oy.

Koulun kasvaessa ei kuitenkaan voitu ajatella pitempi aikaista jäämistä tähän paikkaan. Seuraavat vuokratilat löytyivät Linnankadulla sijaitsevasta kansakoulusta ja seuraavaksi siirryttiin Sofian koulun tiloihin. Ajatus omasta

⁷⁹ Porin suomalaisen yhteislyseon vuosikertomukset 1926-1939 s.a., 4.

⁸⁰ "Koulujuhla Porissa sunnuntaina" Satakunnan Kansa 26.11.1935.

⁸¹ Eriksson 1996, 14.

⁸² Porin suomalaisen yhteislyseon vuosikertomukset 1926-1939 s.a., 3-4.

⁸³ Porin suomalaisen yhteislyseon vuosikertomukset 1926-1939 s.a., 5-7.

koulutalosta oli kuitenkin haaveena. Kaupunginvaltuusto varasikin koululle tontin yhdeksännestä kaupunginosasta ja luovutti sen ilmaiseksi osakeyhtiölle.

5.2.2. Uuden koulun rakentaminen

Koulu oli nyt siis saanut tontin koulun rakentamista varten, mutta vielä kaikkein tärkein puuttui, nimittäin koulun rahoitus. Koulua varten 1926 perustettu kannatusyhdistys oli jo saanut jonkin verran rahaa kokoon. Erityisesti naisliiton ompeluseura keräsi koululle varoja. Loput rahat päätettiin hakea lainana Henkivakuutusyhtiö Suomelta. Lisäksi lainaa saatiin Porin Vanhalta Säästöpankilta ja valtiolta. Kun lainan saaminen alkoi kuulostaa lupaavalta, päätettiin koulun piirustuksetkin tilata.

Piirustukset uuteen koulurakennukseen tilattiin Elsa Arokalliolta. Tilaajana oli juuri aikaisemmin mainitsemani naisliiton ompeluseura. Elsa Arokallio joutui tekemään monia ehdotuksia, kunnes sekä arkkitehti, koulun rehtori Eero Hietikko ja johtokunta olivat tyytyväisiä lopputulokseen.⁸⁵ Arokallio suunnitteli koulun toiseen päähän ompeluseuralle kokoustilat, jotka myöhemmin kuitenkin ajautuivat koulun käyttöön, jopa niin ettei naisliitolta tai ompeluseuralta kysytty lupaa muutostöihin.⁸⁶

Koulu aloitti vuoden 1934 syyslukukauden vielä vuokratiloissa, mutta silloin olivat jo uuden koulutalon rakennustyöt alkaneet. Uuden koulun peruskivi laskettiin ensimmäisenä päivänä kesäkuuta ja syyslukukauden alussa vietettiin jo harjannostajaisia. Kevätlukukausi voitiin jo aloittaa uudessa koulussa, vaikka kaikki viimeistelytyöt eivät vielä olleetkaan valmiita. Koulun lopullinen vastaanotto tapahtuikin vasta elokuun kymmenes päivä 1935.⁸⁷

Koulun vihkiäisjuhla vietettiin 24.11.1935. Paikalle oli kutsuttu kouluhallituksen, Porin kaupunginvaltuuston ja –hallituksen edustajia, lasten

⁸⁴ Porin suomalaisen yhteislyseon vuosikertomukset 1926-1939 s.a., 8.

⁸⁵ "Koulujuhla Porissa sunnuntaina", Satakunnan Kansa 26.11.1935.

⁸⁶ Eriksson 1996, 13.

⁸⁷ Porin Suomalaisen Yhteislyseon vuosikertomukset 1926-1939 s.a, 3-4.

vanhempia, muiden koulujen edustajia ja tietenkin arkkitehti Elsa Arokallio. Vihkiäistilaisuudesta kirjoitetussa lehtiartikkelissa uutta koulurakennusta ylistettiin monin sanoin. Koulun luokkahuoneita keuhuttiin valoisiksi ja riittävän suuriksi. Lisäksi kemian ja fysiikan luokkahuoneiden ja laboratorioiden katsottiin täyttävän tehtävänsä hyvin. Myös koulun juhlasaliin ja suuren voimistelusaliiin kiinnitettiin huomiota.⁸⁸

5.2.3. Eksteriööri

Koulun nykyinen ulkomuoto on hyvin erilainen kuin sen valmistuttua vuonna 1935. Koulun on tehty kolme muutostyötä, joiden takia koulun alkuperäistä muotoa on vaikea erottaa ilman muutospiirustuksia ja valokuvia⁸⁹. Alkuperäinen koulu oli L-kirjaimen muotoinen, kolmikerroksinen ja harjakattoinen (kuva 9). Sen molempiin päihin on myöhemmin tehty jatkorakennukset. Lisäksi toista siipeä on levennetty matalammalla rakennusosalla. Koulun julkisivut olivat vaaleankeltaisiksi rapatut ja sen kivijalka oli graniittia. Kivijalassa kiertää kellarikerrosta valaisevien ikkunoiden jono.

Koulu edusti valmistuttuaan uutta funktionalistista tyyliä. Koulun pääsisäänkäynti oli sijoitettu omaperäisesti pyöreään rakennusosaan, johon oli myös sijoitettu koulun pääportaikko (kuva 10). Tässä osassa on kolmessa kerroksessa nauhaikkunoiden rivi. Ulko-ovien väliin rakennuksen sisäpuolelle Arokallio on sijoittanut pyöreiden pylväiden rivin. Sisäänkäynnin päällä on pieni katos, johon on upotettu lamput valaisemaan sisäänkäyntiä (kuva 11). Tästä pyöreästä rakennusosasta lähti kahteen suuntaan rakennusosat, jotka yhdessä muodostivat L-kirjaimen muotoisen rakennuksen.

Koulun itäsiivessä oli ikkunoita kolmessa kerroksessa. Ensimmäisen ja kolmannen kerroksen ikkunat ovat ”funkikselle” tyypillisiä nauhaikkunoita. Toisen kerroksen juhlasalin ikkunat olivat suuria. Itäsiiven päädyssä oli

⁸⁸ ”Koulujuhla Porissa sunnuntaina”, Satakunnan Kansa 26.11.1935.

⁸⁹ Koulun alkuperäisiä piirustuksia en ole onnistunut löytämään.

koulun toinen sisäänkäynti. Sisäänkäynti oli hyvin yksinkertainen, vain syvennys ja sitä seinämuurissa ympäröivät kivilaatat. Sisäänkäynnistä on löydettävissä klassisistisia piirteitä. Itäpäädyssä oli vain pienet neliö-ikkunat. Tämä pääty sisäänkäynteineen on jäänyt uuden 60-luvulla rakennetun lisäosan peittoon.

Koulun eteläsiiven julkisivussa on myös nauhaikkunoiden rivit kolmessa kerroksessa. Ikkunat eivät kuitenkaan ole yhtä lähekkäin sijoitettu kuin itäsiivessä. Eteläsiiven julkisivun päädyssä oli ikkunaton osa, jossa sijaitsivat koulun liikuntasali. Muutostöiden yhteydessä tähän osaan pääjulkisivun puolelle on tehty neljä ikkunaa ja sisäänkäynti poistettu (kuva 12). Liikuntasalia valaisevat ikkunat olivat eteläsiiven päädyssä kahdessa kerroksessa. Koulun kolmas sisäänkäynti oli koulun sisäpihalla. Tämän portaikkoon tulvi luonnonvaloa lasiseinästä, joka ylsi aina ylimpään kerrokseen.

5.2.4. Interiööri

Elsa Arokallio on sijoittanut koulun pääsisäänkäynnin puolipyöreään rakennusosaan (liite 5). Tässä rakennusosassa on myös koulun pääportaikko. Ulko-ovesta tultiin suureen päällysvaateaulaan, johon kaikki oppilaiden päällysvaatteet mahtuivat. Aulassa oli ”funkiksen” henkeen rakennusta kannattavat pyöreät pylväät. Uloskäynnin molemmin puolin on pylväät, jotka viestivät vielä klassisismista (kuva 13). Tämän aulan vastakkaisessa päädyssä sijaitsi toinen sisäänkäynti. Ensimmäisen kerroksen eteläpäädyssä sijaitsi luokkahuoneita ja päädyssä voimistelusalit. Kellarikerrokseen Arokallio oli sijoittanut kemian auditorion ja laboratorion, oppilasruokalan sekä lämmitykseen liittyvät huoneen ja varaston. Toisessa kerroksessa itäsiivessä oli juhlasali suurine ikkunoineen. Saliin johti toiselta porrastasanteelta kolme suurta vierekkäin sijoitettua ovea. Kerroksessa olivat myös asianmukaiset suihku- ja pukeutumistilat ja muutama luokkahuone. Kolmas kerros muodostui luokkahuoneista.

Koulurakennuksen huomiota herättävin ratkaisu oli portaikon sijoittaminen puolipyöreään torniin (kuvat 14,15). Tila on hyvin valoisa johtuen portaikon nauhaikkunoista. Ikkunoiden väliin on Arokallio sijoittanut tasaisin välein pyöreiden pylväiden rivin. Suuren ikkunamäärän takia porrastanteet ovat hyvin valoisia.

5.2.5. Lopuksi

Elsa Arokallio suunnitteli Porin yhteislyseon yksityistyönään. Tällöin hän kuitenkin työskenteli vielä myös puolustusministeriössä. Hän erosi ministeriön palveluksesta virallisesti samana vuonna kun Porin yhteislyseo valmistui. Käytännössä hän kuitenkin lopetti työskentelyn siellä jo vuoden 1934 lopussa.

Koulun lopputarkastuksen aikaan Elsa Arokallio oli matkoilla ulkomailla. Tarkastuksen teki hänen puolestaan arkkitehti Olavi Sortta. Arokallion ulkomaanmatka suuntautui tällöin Japaniin, missä hän suunnitteli Suomen suurlähetystön sisustuksen yhdessä Maija Kansasen kanssa.

Rakennukseen on tehty kolme suurta muutostyötä. Vuonna 1956 itäsiiven viereen rakennettiin matalampi lisäosa, 1963 itäsiipi sai jatko-osan ja päädyn sisäänkäynti jäi uuden rakennusosan peittoon. Myöhemmin myös eteläsiipi sai jatkeen.

Koulu edustaa ns. maltillisempaa funktionalismia. Kolmekymmenluvun edetessä suomalaiseen rakentamiseen oli vakiintunut ohjelmallista funktionalismia maltillisempi modernismi, joka suosi rakennusten ulkoseinien jäsentelyssä perinteistä tapaa sijoittaa ikkunat yksittäin sileisiin seiniin. Tällaiseen tyyliin saatiin mallia erityisesti Saksasta ja Italiasta. Pyöreä porraskäytävä, portaita kiertävä teräskäiteet sekä jokaisen rakennusosan nauhaikkunat kertovat funktionalismista. Myös julkisivussa ja porraskäytävässä rakennusta kannattavat pylväät kertovat tästä uudesta tyylisuunnasta. Lisäksi koulu oli valoisa ja siisti, kuten ajan henkeen kuului.

Pohjaratkaisultaan koulu on hyvin erikoinen. Luokkahuonekerrokset perustuvat keskikäytävä-järjestelmään. Erikoista oli, että koulun juhlasali oli sijoitettu toiseen kerrokseen. Kun taas tämän siiven kellarikerroksessa ja kolmannessa kerroksessa oli opetustiloja. Myös liikuntasalin sijoittaminen eteläpäätyyn oli erikoinen ratkaisu. Ilmeisesti tämän liikuntasalin kellarissa sijaitsivat juuri Porin naisliiton ompeluseuran kokoustilat. Portaikon sijoittaminen funkishenkeen rakennettuun puolipyöreään rakennusosaan oli ainutlaatuista. Rakennus olikin julkisivultaan funktionalismia, mutta sisätiloiltaan se ei niinkään sitä ollut. Tämä johtui varmasti ainakin osittain siitä, että sen sisätilat Arokallio oli suunnitellut yhteistyössä koulun henkilökunnan kanssa. Sisätilojen tuli palvella koulun tarpeita mahdollisimman hyvin. Lehtiartikkeleiden ja vuosikertomuksen perusteella uuteen koulurakennukseen oltiin tyytyväisiä ja se vastasi koulu tarpeita.

Koulu edusti siis ajan henkeen funktionalismia. Pieni häivähdys klassisismia on nähtävissä eteläpäädyssä sijaitsevan voimistelusalin ehjässä julkisivun seinämuurissa sekä itäpäädyn sisäänkäynnissä. Esikuvina Arokalliolle on epäilemättä olleet useat ennen tätä koulua valmistuneet rakennukset, joissa tätä samaa pyöreää rakennusmuotoa on käytetty, esimerkiksi Martti Välikankaan Artturinlinnassa.

Koululle haluttiin mahdollisimman paljon arvovaltaa ja nimeä. Lähdettiin siitä, että koululla piti olla nimenä yhteislyseo eikä mikään yhteiskoulu. Käytiin sisukkaasti taistelua lyseo-nimen osalta. Nimellä lyseo oli myös puhtaasti käytännöllistä merkitystä, joka liittyi valtion apuun ja koulun liittämiseen muutenkin maamme silloiseen koulujärjestelmään. Koulun johtokunta toi aina ja joka paikassa esille lyseo –sanana. Silloiselta kouluhallitukselta tulivat kirjeet aina yhteiskoululle, ja yhtä sitkeästi Porista taas ilmoitettiin, että koulu muuten on yhteislyseo. Lopulta kouluhallitus ilmeisesti taipui ja alkoi lähettää kirjeet Porin yhteislyseolle. Ompeluseura sai selvän työvoiton.⁹⁰

5.3. Johanna-koti (1953)

5.3.1. Taustaa

Johanna-koti sijaitsee Lahden Kariniemessä kulttuurihistoriallisesti merkittävällä alueella. Tämä yhtenäinen 1930-luvun lopussa ja 40-luvun alussa rakennettu arkkitehti Otto-livari Meurmanin asemakaavamuutokseen vuodelta 1931 perustuva asuinalue on viihtyisä ja ehyt aluekokonaisuus. Alue on määritelty kaupunginsuunnitteluviraston julkaisussa seuraavasti: ympäristön kannalta arvokas, alkuperäistä ulkoasua ei saa muuttaa, mutta kuitenkin kohteen tai alueen säilymisen tai käytön kannalta tarpeelliset muutokset sallittavia.⁹¹

Johanna-kodin rakennuttajana oli Lahden Hyväntekeväisyysyhdistys, nimeltään myöhemmin Lahden Vanhainkotiyhdistys.⁹² Nimensä Johanna-koti sai monista yhdistyksessä toimineista Hanna ja Johanna nimisistä naisista, jotka vuosikymmenien aikana ajoivat vanhainkotiasiaa.⁹³

Johanna-kodin rakentaminen sijoittuu jälleenrakennuskauden loppuvaiheeseen. Jälleenrakentamisen on yleensä katsottu kestäneen aina vuoteen 1952, jolloin sotakorvaukset saatiin suoritetuksi. Johanna-kodin rakentamisen aikaan varsinaisesta sodanjälkeisen pula-ajan säännöstelystä rakennusaineiden osalta oli jo pystytty luopumaan. Vuonna 1948 olivat tärkeimmistä rakennustarvikkeista vielä säännösteltyinä betonirauta ja teräs, kiskoraudat, rautalevyt, pelti, teräs- ja takorautaputket, valurautaputket, lankanaulat, sementti, tiilet ja erilaiset sementtituotteet. Täydellinen rakennussäännöstely loppui vuonna 1949, samaan aikaan kun aravalait tulivat voimaan. Vuosi 1950 oli jo säännöstelystä vapaa. Tämän seurauksena rakentaminen lisääntyi nopeasti, joka taas johti siihen, että

---

⁹⁰ Eriksson 1996, 14.

⁹¹ Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita 1983, 68.

⁹² Lahden Hyväntekeväisyysyhdistys muutti nimensä Lahden Vanhainkotiyhdistykseksi vuonna 1945.

⁹³ "Johanna -kodin kauniissa suojissa 27 onnellista ja tyytyväistä vanhusta", Lahti 2.6.1953.

säännöstelyyn oli palattava helmikuussa 1951. Tämä koski tosin ainoastaan vain rakennuslupia, ei aineita. Vaikka täydellinen rakennussäännöstely rakennustarvikkeiden osalta päättyikin vuoden 1949 lopulla, palautuminen sotaa edeltäneeseen tilanteeseen kävi hyvin hitaasti. Tarvikkeista oli pulaa vielä pitkälle 1950-luvun alkupuoliskolle asti.⁹⁴ Nämä säännöstelyt vaikuttivat väistämättä rakentamisen laatuun ja määrään.

Asuntopula oli maassamme sodan jälkeen valtava. Elokuussa 1948 valtioneuvosto asettikin komitean tekemään esityksiä vaikeaan asuntopulaan. Tämän seurauksena syntyi Arava valtion asuntolainoituksineen. Aravalait säädettiin nopeasti 1949⁹⁵ ja eduskunta osoitti varoja kaupunkien huutavaan asuntopulaan. Aravan tarkoituksena oli edistää asunto-olojen parantumista nimenomaan kaupungeissa ja muissa väestökeskuksissa.⁹⁶

Lahti oli ollut aina 1930-luvulta lähtien nopeasti kasvava kaupunki. Vuonna 1931 Lahden taajaman väkiluku oli 17725, kun se vuonna 1941 oli jo 32451.⁹⁷ Ja edelleen sotien jälkeen Lahden kasvaminen oli maassamme nopeampaa kuin minkään muun vastaavan kokoisen kaupungin. Asukasluvun lisääntymiseen vaikuttivat mm. siirtoväen runsas asettuminen kaupunkiin⁹⁸ sekä vuosien 1924 ja 1933 alueliitokset.⁹⁹

Aravalakien voimaantulo käynnisti 1940-luvun lopulla Lahdessakin voimakkaan rakennusperiodin, joka jatkui aina seuraavan vuosikymmenen toiselle puoliskolle. Varsinkin 50-luvun alussa rakennettiin paitsi

⁹⁴ Mäkiö 1990, 35; Ripatti 1994, 154.

⁹⁵ Eduskunta hyväksyi 1949 Arava-suunnitelman pohjalta laaditut kolme lakiesitystä: lain asuntolainoista, takuista ja avustuksista, lain asutuskeskusten asuntotuotannon edistämisestä sekä lain sen tukemisesta valtion varoilla.

⁹⁶ Rakentavasti 50-vuotta 1988, 46-48.

⁹⁷ Halila 1958, 281.

⁹⁸ Halila 1958, 525.

⁹⁹ Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita 1983, 2.

määrällisesti paljon myös arkkitehtonisesti merkittäviä rakennuksia.¹⁰⁰

Nopeasti kasvava väestömäärä tuotti ongelmia myös huoltotoimeen ja laitoshuoltoon. Väestömäärän noustessa luonnollisesti myös laitoshoittoa tarvitsevien lukumäärä nousi. Uusi suuri kunnalliskoti oli välttämätön. Kaupunki haki tätä varten Tapanilasta tilan, jonne kunnalliskoti siirrettiin Launeelta vuonna 1931 ja jonne päätettiin samalla rakentaa uusi kunnalliskoti sairasosastoineen. Rakennus valmistui 1936.¹⁰¹ Samaan aikaan puhuttiin myös Johanna-kodin tarpeesta ja rakentamisesta.¹⁰² Vuonna 1952 valmistui 30 -paikkainen vanhainkoti Herralaan, joka kuitenkin paloi kaksi vuotta myöhemmin. Samana vuonna alettiin Tapanilan kunnalliskotiin rakentaa lisärakennusta.¹⁰³

5.3.2. Lahden Hyväntekeväisyysyhdistys ja vanhainkoti-hankkeen alkuvaiheet

Lahden Hyväntekeväisyysyhdistys perustettiin ensimmäisenä naisjärjestönä Lahdessa. Sen ensimmäinen virallinen kokoontuminen oli 3.5.1905. Tässä tilaisuudessa yhdistykselle valittiin puheenjohtaja ja kuusihenkinen toimikunta. Lisäksi kokouksessa valmisteltiin yhdistyksen sääntöehdotus, joka hyväksyttiin 19.5.1905.¹⁰⁷ Tässä todettiin, että yhdistyksen tarkoituksena oli työskennellä köyhien auttamiseksi ja olla avullisena hyväntekeväisyyden järjestämisessä Lahdessa ja sen lähiympäristössä.

¹⁰⁰ Tuomi 1992, 94-100.

¹⁰¹ Halila 1958, 358; Forsius 1982, 142-147.

¹⁰² "Olkoon onni ja menestys tämän rakennuksen mukana, Johanna -kodin peruskiven laskemistilaisuus eilen", 28.5.1952, ESS.

¹⁰³ Halila 1958, 628-629; Forsius 1982, 142-147.

¹⁰⁴ Mustala 1958, 20-28.

¹⁰⁵ "Vanhaikoti - omakoti, tyytyväisiä vanhuksia viihtyisässä vanhainkodissa", SS 29.12.1957.

¹⁰⁶ Kunnalliskodit ja vanhaikodit 1 1958, 172-177.

¹⁰⁷ Lahden Hyväntekeväisyysyhdistyksen 25-vuotiskertomus, päiväämätön. Lahden Hyväntekeväisyysyhdistyksen ptk. 1929-1946. JKA.

Yhdistyksen tärkein päämäärä oli kuitenkin varojensa ja voimiensa mukaan perustaa hyväntekeväisyyslaitoksia.¹⁰⁸

Yhdistyksen avustustoiminta kohdistui eri aikoina eri yhteiskuntaryhmiin. Aluksi avustustoiminta suunnattiin pääasiassa monilapsisiin perheisiin, joille jaettiin vaatteita, jalkineita, ruokatavaraa yms. Lopulta tämä johti siihen, että yhdistys avasi Lahteen ensin lastenseimen vuonna 1910 ja edelleen lastenkodin 1.11.1911. Yhdistys ylläpiti lastenkotia kahdeksan vuotta, kunnes se vuonna 1920 siirtyi kaupungin omistukseen.¹⁰⁹

Tämän jälkeen työ alkoi suuntautua vanhusten auttamiseen. Rahan arvon laskettua vanhusten säästöt olivat hupenneet mitättömiksi. Vanhuksille alettiin toimittaa puita ja muita avustuksia sekä tavarassa että rahassa. Tätä toimintaa kesti noin kuusi vuotta, jonka jälkeen yhdistyksen täyttäessä 20 vuotta päätettiin sen vuosikokouksessa perustaa "vanhojen kodin rahasto".¹¹⁰ Varoja hankittiin mm. arpajaisten, myyjäisten ja elokuvanäytäntöjen avulla. Suurimman osan varoista muodostivat kuitenkin kaupungin valtuuston lahjoitukset sekä kaupungin viinavoittorahat. Myös yritykset ja yksityiset lahjoittivat yhdistykselle rahaa.¹¹¹

Tammikuussa vuonna 1936 Etelä-Suomen Sanomissa oli kirjoitus, jossa yhdistyksen toiminnan todettiin edenneen jo niin pitkällä, että vanhainkodin rakentamista voitiin harkita. Samaisessa artikkelissa pohdittiin, millainen tarve vanhainkodille olisi ja kuinka suuri siitä näin olen pitäisi rakentaa. Lisäksi tässä artikkelissa kehoitettiin niitä, jotka olivat kiinnostuneita vanhainkotiin muuttamisesta, ottamaan yhteyttä Lahden Hyväntekeväisyisyhdistykseen.¹¹²

¹⁰⁸ Lahden Hyväntekeväisyisyhdistyksen säännöt 19.5.1905, 1§ ja 2§. JKA.

¹⁰⁹ Lahden Hyväntekeväisyisyhdistyksen 25-vuotistoimintakertomus, päiväämätön, Lahden Hyväntekeväisyisyhdistyksen ptk. 1929-1946. JKA.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Lahden Hyväntekeväisyisyhdistyksen 25-vuotistoimintakertomus, päiväämätön, Lahden Hyväntekeväisyisyhdistyksen ptk 1929-1946. JKA.

¹¹² "Vanhojen koti Lahteen" ESS 16.1.1936.

Edelleen yhdistyksen vuosikokouksessa 22.2.1937 johtokunnan kokouspöytäkirjassa päätettiin vanhainkotiä varten hankkia tontti. Lahden kaupunginhallitus ilmoittikin myyvänsä tontin edullisesti yhdistykselle Kariniemenkadun varrelta, mutta sodan takia tontin osto päätettiin siirtää kunnes vanhainkodin rakentaminen olisi ajankohtainen. Kaupunki kuitenkin varasi tontin vanhainkotiä varten Kariniemenkadun ja Kolkankadun (nykyään Johannankatu) kulmasta.¹¹³

Sodan jälkeen vuonna 1945 Hyväntekeväisyysyhdistyksen nimi muutettiin Lahden Vanhainkotiyhdistykseksi ja helmikuussa 1946 pidetty vuosikokous hyväksyi yhdistykselle uusitut säännöt.¹¹⁴

5.3.3. Vanhainkodin rakentaminen

Väliin tulleiden sotien johdosta oli rakennushanke siirtynyt aina vuoteen 1951 asti, jolloin sitä eteenpäin viemään valittiin rakennustoimikunta. Toimikunnan puheenjohtajana toimi Uno Rytökoski, sihteerinä ekonomi Antero Avela ja jäsenenä rouvat Anni Scheele ja Sylvi Sarajas, kaupunginjohtaja R. Vornanen, insinööri K. Jäppinen ja tohtori E. Arvela. Tontti lunastettiin samana vuonna 33.200 mk:n nimellishintaan ja lainhuuto tontille saatiin 27.8.1951.¹¹⁵ Rakennukselle anottiin Arava-lainaa vuoden 1951 syksyllä. Laina myönnettiin 37 miljoonan markan suuruisena 23.4.1952.¹¹⁶ Muita lainanmyöntäjiä olivat Lahden Säästöpankki, Hollolan Säästöpankki ja Vakuutusyhtiö Pohjola.¹¹⁷

¹¹³ Rakennustoimikunnan kokous 1.7.1953, Hdb. JKA; "Olkoon onni ja menestys tämän rakennuksen mukana, Johanna -kodin peruskiven laskemistilaisuus eilen", ESS 28.5.1952.

¹¹⁴ "Olkoon onni ja menestys tämän rakennuksen mukana, Johanna -kodin peruskiven laskemistilaisuus eilen", ESS 28.5.1952.

¹¹⁵ Rakennustoimikunnan kokous 1.7.1953, Hdb. JKA; "Lahden vanhainkodin rakennustyöt aloitettaneen jo ennen kevättä", Lahti 13.1.1952.

¹¹⁶ Rakennustoimikunnan kokous 1.7.1953, Hdb. JKA.

¹¹⁷ Ibid.

Vanhainkodin piirustukset tilattiin aikaisempien¹¹⁸ luonnosten perusteella arkkitehti Elsa Arokalliolta. Näihin luonnoksiin oli Lahden asemakaavan aiheuttamien rajoitusten vuoksi Arokallion kuitenkin tehtävä muutoksia. Uusissa piirustuksissa vanhainkodin kerrosten määrää vähennettiin yhdellä. Kerros voitiin kuitenkin rakentaa puolikkaana tonttimaan kaltevuuden vuoksi. Maata kaivettiin tontin länsipäädystä ja näin osa rakennuksesta voitiin upottaa maan sisään.¹¹⁹ Piirustukset hyväksyttiin 28.2.1952.¹²⁰ Rakennuslupa-anomuksen yhdistys jätti 20.2.1952. Sen mukaan rakennus tulisi sijaitsemaan Kariniemenkatu 22, Kartanon kaupunginosan kortteli no:207 tontti no:6.¹²¹

Lahden Vanhainkotiyhdistyksen rakennustoimikunta jätti Johanna-kotia koskevan urakkatarjouksen 19.3.1952. Tässä mainittiin, että rakennus on Arava-talo ja sen tuli olla täysin valmis 30.4.1953. Urakkatarjous tuli jättää viimeistään 5.4.1952 klo 13 mennessä Lahden seurakunnan taloustoimistoon. Rakennustyöstä vaadittiin vuoden takuu. Urakkatarjouksessa ilmoitettiin myös, että Johanna-kotia koskevat rakennelaskelmat ja -piirustukset tekee insinööritoimisto Blåfield & Louhio.¹²² Rakennuslautakunnan kokouksessa 6.4.1952 hyväksyttiin Rakennusliike Vilho Kivinen Oy:n urakkatarjous sen edullisuutensa vuoksi. Urakkahinnaksi sovittiin 74.500.000 mk.¹²³

Johanna-kodin peruskiven muuraus suoritettiin keskiviikkona 28.5.1952. Tilaisuudessa selostettiin vanhainkoti-hankkeen vaiheita ja muisteltiin

¹¹⁸ Näitä luonnoksia en ole nähnyt.

¹¹⁹ "Lahden vanhaikodin rakennustyöt aloitettaneen jo ennen kevättä", Lahti 13.1.1952.

¹²⁰ Rakennustoimikunnan kokous 1.7.1953, Hdb. JKA.

¹²¹ Rakennustyön aloitislupa-anomus 20.2.1952, Hdb. JKA.

¹²² Rakennustoimikunnan kokous 1.7.1953. Hdb. JKA; Lahden Vanhainkotiyhdistyksen urakkatarjous 19.3.1952, Hda. JKA.

¹²³ Urakkasopinus rakennusmesteri Vilho Kivisen kanssa 8.4.1952, Hdb. JKA; "Johanna -kodin rakennustyöt päästäneen aloittamaan tk. 15. p:nä", Lahti 8.4.1952.

Lahden Vanhainkotiyhdistyksen toimintaa. Johanna-kodin perustukseen muurattiin vaskilieriö, johon suljettiin talon peruskirja, Lahden Vanhainkotiyhdistyksen säännöt, päivän numerot Lahdessa ilmestyvistä sanomalehdistä sekä vuoden 1952 hopeinen 500 markan olympiaraha.¹²⁴

Johanna-koti valmistui 1.5.1953, jolloin sinne muutti myös sen ensimmäiset asukkaat. Kodin vihkiäisjuhla järjestettiin lauantaina 26.9.1953.¹²⁵ Hiippakunnan tervehdyksen ja Johanna-kodin vihkimisen suoritti Tampereen hiippakunnan piispa Elis Gulin.¹²⁶

5.3.4. Eksteriööri

Johanna-koti on osittain neli- ja osittain viisikerroksinen ja sen itäpuolella oleva siipirakennus on kolmikerroksinen (kuva 16). Rakennuksen eteläpääty on Kariniemenkadun suuntainen. Päädyssä näkyy kolmen asuinhuoneen ikkunat sekä näihin kuuluvat pienet parvekkeet. Suuremmat parvekkeet on tarkoitettu yhteiskäyttöön. Itäpäädyn kivijalassa on entinen johtajattaren huone. Parvekkeet edustavat mielestäni kahden eri kauden parvekkeita. Suuremmat, kulmasta pyöristetyt, 'reikäseinäiset' parvekkeet edustavat 30-luvun funktionalismia kun taas pienet poimupeltiseinäiset ulokeparvekkeet kuuluvat pikemminkin 40-luvulle.

Johanna-kodin itäpuoli on näyttävien osa rakennusta. Sisäänkäynti on erotettu selkeästi rakennuksesta ulkonevalla eteisellä, jossa on suuret ikkunat. Julkisivussa on kolme erkkeriä, joista yhden muoto poikkeaa kahdesta muusta. Erkkereissä on kulmaikkunat, jotka lisäävät huoneiden valoisuutta. Päädyn kivijalassa sijaitsee kodin toimisto.

¹²⁴ "Olkoon onni ja menestys tämän rakennuksen mukana, Johann-kodin peruskiven laskemistilaisuus eilen", ESS 28.5.1953, Hdb. JKA.

¹²⁵ Rakennustoimikunnan kokous 1.7.1953, Hdb JKA.

¹²⁶ Kutsukortti Johanna-kodin vihkiäisjuhlaan 26.9.1953. Hdb. JKA.; "Täyttäköön rakkauden henki jatkuvasti tämän kodin suojat", Karjala 27.9.1953; "Johanna -vanhainkoti avattiin eilen", HS 27.9.1953; Upouudessa, viihtyisässä Johanna-kodissa arvokas vihkiäisjuhla eilen"Lahti 27.9.1953.

Sisälle portaikkoon tulee valoa suorakaiteenmuotoisista ikkunoista muodostuvasta pystysuorasta ikkunajonosta. Portaikkoikkunoiden alapuolella on lasiontelotiilistä muodostettu yksityiskohta. Näitä tiiliä käytettiin erityisesti liikehuoneistojen, ravintoloiden, koulujen yms. seinien ja väliseinien lämpöä eristävänä rakennusaineena osittain valonläpäisevyytensä, osittain koristeellisuutensa vuoksi.¹²⁷ Myös sisällä portaikossa on lasiontelotiiliseinä. Porraskuilu liittyy julkisivussa rakennukseen 'funkiskulmalla' (kuva 17). Rakennuksen itäpuolella olevan siiven kivijalassa sijaitsee vahtimestarin huoneisto. Ylimpänä siivessä on ruokasalin suuret ikkunat. Siiven päällä on katettu terassi.

Johanna-kodin länsipuoli on rakennuksen yhtenevin sivu (kuva 18). Sen toisessa päässä on kaksi asuinhuoneisiin kuuluvaa pientä parvekettä. Keskellä julkisivua on eri kerrosten oleskelutilojen suuret ikkunat. Myös tässä toistuu 'funkiskulma' teema. Tässä pyöreä kulma liittyy talon korkeamman osan sen matalampaan osaan (kuva 19).

Rakennuksen pohjoispääty on hyvin vaatimaton. Päädyssä on kaksi tuuletusparvekettä ja keittiön pieni parveke, jonka seinämässä on pieniä reikiä aivan kuten talon eteläpäädyn yhteisparvekkeissa. Tällainen samantyylinen koristeaihe on löydettävissä mm. hieman aiemmin valmistuneissa Maunulan Kansanasunnot Oy:n taloissa Helsingissä.¹²⁸

Materiaaliratkaisuiltaan Johanna-koti edustaa tyypillistä 40- ja 50-lukujen kerrostaloa. Rakennuksen perustukset ovat pesubetonia, välipohjat teräsbetonia ja sen runko ja seinärakenne ovat poltettua tiiltä.¹²⁹ Julkisivussa on vaalean keltainen kalkkilaastirappaus. Harjakaton materiaalina oli poltettu savitiili, joka oli tähän aikaan vallitseva katemateriaali. Sen rinnalla käytettiin myös sementtikattotiiltä. Tasakattoja ei asuinkerrostaloihin rakennettu 1940-

¹²⁷ Wegelius - Lippa - Ruso 1952, 369.

¹²⁸ Helamaa 1983, 104.

¹²⁹ Rakennetapaselostus, päiväämätön, Hdb. JKA.

ja 1950-luvuilla, koska 1930-luku oli vienyt uskon tasakattojen tekniseen toimivuuteen. Asiaan vaikutti toisaalta myös 1940-luvulla vallinnut bitumi- ja kattohuopapula.¹³⁰

5.3.5. Interiööri

Rakennuksen valmistuessa siinä oli 42 yhden huoneen asuntoa. Näiden suuruus vaihteli 14-28 neliömetrin välillä. Johtajattarelle ja vahtimestari-talonmiehelle oli varattu omat huoneistot, jotka olivat kahden huoneen ja keittiön asuntoja. Myös emännöitsijälle oli varattu oma tila. Yhteisiä tiloja oli 450 neliometriä ja taloustiloja 350 neliötä. Rakennuksen tilavuus oli 8750 kuutiota.¹³¹

Pohjakerroksessa (liite 6) sijaitsivat vanhainkodin kanslia, sauna ja pesuhuone, erilaisia varastoja sekä johtajattaren (eteläpäädyssä) sekä vahtimestarin asuinhuoneisto (siivessä). Kodin eteisaula oli avara, johon vanhukset saattoivat kokoontua vaihtamaan kuulumisiaan. Rakennuksen valmistuttua taiteilija Viljo Teräs maalasi kodin eteisaulan seinään "Elämänpuun". Tähän ikuistettiin kaikkien nimet, jotka olivat antaneet lahjoituksia vanhainkodin rakentamista varten. Puun rungossa vanhainkodin toimintaa kannattavana on kirjoitettu sosiaaliministeriö, joka oli myöntänyt kodin perushankintoihin huomattavan tuen ja joka antoi kodille myös vuotuisavustusta.¹³²

Ensimmäisessä kerroksessa (liite 7) oli askartelu-, silitys- ja mankelitilat. Asuinhuoneita kerroksessa oli kaksitoista. Osan yksiöistä Elsa Arokallio oli suunnitellut siten, että niistä tarvittaessa sai kaksioita vaikkapa avioparille.¹³³ Toisessa kerroksessa oli asuinhuoneiden lisäksi ruokasali ja keittiö, jotka sijaitsivat rakennuksen siivessä. Kolmannessa kerroksessa oli ainoastaan

¹³⁰ Mäkiö 1990, 67-83.

¹³¹ Rakennustoimikunnan kokous 1.7.1953, Hdb. JKA.

¹³² Ibid.

¹³³ Elsa Arokallion Johanna-kodin piirustukset, Lahden rakennusvalvontavirasto.

asuinhuoneita ja sieltä oli pääsy siiven terassille. Ylimmän puolikerroksen kaikki tilat olivat niin ikään asuinhuoneita.

Säästäväisyysyistä valtaosa kunnalliskodeista ja vastaavista huoltolaitoksista rakennettiin keskikäytävätyypisiksi. Käytävien ei kuitenkaan tullut olla liian pitkiä, vaan ne oli katkaistava valaisevilla halleilla, jotka sisustettiin oleskelutiloiksi.¹³⁴ Myös Johanna-kodin kaikki huoneet lähtevät keskikäytävältä. Jokaisessa kerroksessa portaikon kohdalla käytävän katkaisijana on halli, jonka takaseinänä on suuri ikkuna. Täältä on näköala viereisten talojen puutarhoihin. Rakennuksen valmistuttua kerrosten hallit olivat jokainen eri värisiä: Kaksi ylintä kerrosta olivat sinisävyisiä ja kaksi alinta vihreän. Kolme ylintä kerrosta saivat nimensä kodin perustajajäsenten mukaan. Ylin on Anna, sitten Hanna ja Johanna.¹³⁵

Elsa Arokallio oli määritellyt piirustuksissaan kunkin kerroksen hallin sisutuksen tarkoin. Näiden toteutumisesta minulla ei kuitenkaan ole tarkkaa tietoa. Ensimmäisen kerroksen hallissa seinää oli tarkoitus peittää tanskalainen vihreä tapetti. Kalusteena oli sohva, kolme nojatuolia, kolme pöytää ja kaksi muuta tuolia. Lisäksi tilassa oli seinään upotettu akvaario sekä pienempi kutuakvaario ja häkkilintu vanhusten iloksi.¹³⁶

Toisen kerroksen hallin seiniä oli tarkoitus koristaa suurikukkainen ranskalainen tapetti. Kalusteena oli sohva, neljä nojatuolia, kolme pöytää ja antiikkinen lipasto. Kolmannen kerroksen Arokallio oli nimennyt piirustuksissaan "Ilotulitukseksi". Sen seinille Arokallio oli ajatellut sinistä tanskalaista tapettia ja kalusteeksi antiikkisohvan, viisi nojatuolia ja kolme pöytää. Neljäs kerros oli nimeltään "Taivas". Kalusteena oli sohva, kaksi nojatuolia kolme muuta tuolia, kaksi pöytää ja lipasto.¹³⁷

---

¹³⁴ Mustala 1958, 69.

¹³⁵ "Johanna-kodin kauniissa suojissa 27 onnellista ja tyytyväistä vanhusta", 2.6.1953, Lahti.

¹³⁶ Elsa Arokallion Johanna-kodin sisustussuunnitelmat, päiväämätön. JKA.

¹³⁷ Ibid.

Monet hallien tuoleista ja pöydistä olivat kuvien perusteella rottinkikalusteita,¹³⁸ joiden suosio oli kasvanut 40-luvulla.¹³⁹ Erkki Helamaa toteaa, että viherkasvit, korituolit ja rottinkihuonekalut olivat 40-luvulla uutta muotia ja eksoottinen korvike kaukokaipuuta lievittämään, kun ulkomaanmatkat jäivät viisumipakon ja valuuttasäännöstelyn vuoksi useimmille vain unelmaksi.¹⁴⁰

Jokaiseen kerrokseen kuului myös kylpyhuone ja wc-tilat. Elsa Arokallion alkuperäisien suunnitelmien mukaan ainakin osaan huoneista oli myös tarkoitus tulla oma wc,¹⁴¹ mutta suunnitelmasta jouduttiin luopumaan ilmeisesti säästäväisyyssyistä.

Talon asukkaiden huoneiden sisustuksesta vastasivat asukkaat itse: jokainen toi mukanaan omat huonekalunsa ja esineensä. Jokaisessa huoneessa on pieni eteinen sekä keittokomero. Huoneissa oli alkovit, jotka nyt ovat osassa huoneita remontin myötä muuttuneet wc-tiloiksi.

5.3.6. Lopuksi

Aravalait oli siis säädetty 1949 ja täydellisestä rakennusaineiden säännöstelystä oli pystytty luopumaan samana vuonna. Nämä kaksi asiaa selittävät mielestäni, miksi Johanna-kodin rakentaminen sijoittuu juuri 50-luvun alkuun. Arava myönsi Vahainkotiyhdistykselle halpakorkoista lainaa, ilmeisesti siksi, että vanhainkodin rakentamisen katsottiin helpottavan jonkin verran yleistä asuntopulaa. Tämän lisäksi rakennustarvikkeita oli nyt saatavilla riittävästi. Johanna-kodin rakentamista aina 50-luvulle asti olivat ensin siirtäneet sodat ja niiden jälkeen pula-ajan säännöstely.

Johanna-koti edustaa mielestäni jälkifunktionalismia. Vaikka tietyt

¹³⁸ Saarikoski 1954, 24-25.

¹³⁹ Ollinkari 1949, 22-24; Paatero 1994, 172.

¹⁴⁰ Helamaa 1983, 122-126.

¹⁴¹ Pirjo Ruusunen-Tammisen tiedonanto 24.10.1996.

funkispiirteet olivat jääneet rakentamisesta pois 40- ja 50-luvulla taloudellisista syistä,¹⁴² oli ajan rakentamisessa kuitenkin nähtävissä funktionalismin piirteitä. Sen rakennusmateriaalina on tiili, jonka päällä on vaaleankeltainen rappaus. Funktionalismin ihanteisiin kuului, että julkisivut rapattiin ja maalattiin vaaleiksi valoisuuden ja hygienian tunnun lisäämiseksi. Samoin Johanna-kodin kolme erkkeriä kertovat funktionalismin perinnöstä. Erkkereitä rakennettiin paitsi elävöittämään yksitoikkoista julkisivua ja lisäämään valoisuutta, mutta myös siksi, että tällä tavoin sallittua rakennusoikeutta voitiin jossain määrin ylittää.¹⁴³ Funktionalismin perinnöstä kertovat jo myös aiemmin mainitsemani eteläpäädyn yhteisparvekkeet ja portaikon pystysuora nauhaikkuna.

Vaikka rakennusaineiden säännöstelystä oli jo luovuttu 40-luvun lopulla, tuntuivat säännöstelyn vaikutukset luonnollisesti tämän jälkeisessäkin rakentamisessa. Funkiksen tasakattojen tilalle olivat 1940-luvulla tulleet harjakatot, koska tasakatoista oli luovuttava jo materiaalipulankin takia ja koska harjakattoihin sopivia materiaaleja sentään oli saatavissa, kuten kattotiiliä¹⁴⁴, joita käytettiin Johanna-kodinkin katteena. 1940-luvulla oli jouduttu lasin puutteen vuoksi, sekä energian säästämiseksi luopumaan funkis ajalle tyypillisistä nauhaikkunoista. Tilalle olivat tulleet pienten yksittäisten ikkunoiden aukkojulkisivu.¹⁴⁵ Johanna-koti on tiilirunkoinen, sen kantavana osana ovat seinät. Nauhaikkunoiden rakentaminen olisi edellyttänyt seinien vapauttamisen kantavasta tehtävästä, jolloin rakennuksen sisään sijoitetut rautabetonipilarit olisivat hoitaneet kantavan tehtävän. Rakennuksessa on tästä huolimatta suuriakin ikkuna-aloja, kuten eteisessä ja länsipäädyssä.¹⁴⁶

---

¹⁴² Salokorpi 1990, 18.

¹⁴³ Heinonen 1986, 220-221.

¹⁴⁴ Mäkiö 1990, 68.

¹⁴⁵ Mäkiö 1990, 22.

¹⁴⁶ Mäkiö 1994, 57.

Kirsi Saarikankaan mukaan funktionalismi toteutuikin oikeastaan vasta maailmansodan jälkeisessä rakentamisessa 1940-50-luvuilla, sillä 30-luvulla rakennettiin Suomessa vain muutamia funktionalististen periaatteiden mukaisia asuntoalueita. Myöskään funktionalististen ihanteiden mukaisella asunnolla ei ollut Suomessa pitkiä perinteitä, vaan se vakiintui vasta toisen maailmansodan jälkeen.¹⁴⁷

Sosiaalihuollon vanhusten hoitoon kiinnittämä huomio oli, varsinkin sotien jälkeen, korostanut suunniteltavien uusien laitosten kodinomaisuutta. Uuden kunnalliskodin tuli olla vanhukselle turvapaikka, jossa hän tunsi viihtyvänsä, eikä siirtyminen sinne saanut merkitä suurta muutosta vanhukselle. Kodinomaisuuden saavuttamiseksi kiinnitettiin huomiota mm. seinien pintakäsittelyihin ja väreihin, lattiapäällysteiden valintaan, kalusteisiin, tekstiilien väreihin ja materiaaleihin sekä viherkasveihin sekä muihin viihtyvyyttä lisääviin tekijöihin.¹⁴⁸ Myös suurista yhteisistä asuinhuoneista oli luovuttu ja valtaosa huoneista oli yhden henkilön käyttöön tarkoitettuja. Kahden hengen huoneet olivat mm. Käpylän vanhainkodissa (valmistunut 50-luvun alussa) avioparien käytössä. Lisäksi liian suurien vanhainkotien rakentamista vältettiin.¹⁴⁹

Keväällä 1951 oli Helsingin kaupunki järjestänyt vanhusten asuntoloiden suunnittelukilpailun, joka koski Munkkiniemeen ja Maunulaan sijoitettavia vanhusten taloja. Kysymyksessä oli varsinaisen sosiaalihuollon ulkopuolella olevien, itsestään vielä huolehtimaan pystyvien vanhusten asunnot. Kilpailuohjelmassa korostettiin, että ensiarvoisena tavoitteena oli laitostunnun välttäminen asuntolassa. Lisäksi asuntoloiden julkisivujen tulisi luontevasti sulautua ympäristöönsä ja sen muihin asuintaloihin, ja sisäiseltä järjestelyltään tulisi asuntolan muistuttaa tavallista pienasuntoja sisältävää asuintaloa. Normaalisti asuintalosta poikkeavaa ovat vain ne vanhusten jokapäiväistä elämää helpottavat järjestelyt, kuten vierailu- ja

---

¹⁴⁷ Saarikangas 1994, 133.

¹⁴⁸ Laisaari 1958, 67.

¹⁴⁹ Hokkanen 1954, 30.

askarteluhuoneet.¹⁵⁰

Lahden paikallisissa lehdissä oli ollut kirjoituksia vanhainkodin puolesta, mm. Etelä-Suomen Sanomissa oli kirjoitus: "...Vanhukset itse ja heidän omaisensa mielellään sijoittaisi heidät heidän iälleen sopivaan ympäristöön. Tällaisiksi on kokemuksen nojalla havaittu vanhojen kodit. Siellä on jokaisella hoidokilla oma huoneensa, johon saa sijoittaa omat, muistorikkaat huonekalunsa...".¹⁵¹ Tavoitteena oli tehdä Johanna-kodista ajanmukainen viihtyisä koti vanhuksille. Sodanjälkeisen ajan asutosuunnittelun ilmapiiri olikin voimakkaan ihanteellinen ja tavallaan optimistinen. Uskottiin arkkitehtuurin voimaan ja mahdollisuuteen vaikuttaa yhteiskuntaan ja yksityisen ihmisen elämään. Yleisen valistuksen ja kehityksen asuntoarkkitehtuurissa ajateltiin muuttavan ihmisen välitöntä ympäristöä parempaan suuntaa. Haluttiin suunnitella asuntoja jotka olisivat mahdollisimman "terveitä soluja yhteiskuntaruumiissa".¹⁵² Myös rakennuksen luonnonläheisyys oli tärkeätä. Elsa Arokallio suunnittelikin myös Johanna-kodin pienen puutarhan, pienen kalalammikon ja kukkaistutukset.

Vuoden 1954 Kaunis koti -lehdessä oli artikkeli vanhainkodeista, jossa todettiin: "Kun vertaamme nykyaikaista vanhainkotiä johonkin kahden maailmansodan takaiseen vastaavaan laitokseen, voimme todeta kehityksen kulkeneen onnen kengillä. Ero ei ole vain siinä, että uusissa laitoksissa puhtaus paistaa jo ulkoseinistä. Muutos on syvemmällä. Uusia rakennettaessa on todellakin pyritty luomaan koteja vanhuksille. Tämän muutoksen takaa emme voi tavoittaa ketään yksityistä historian lehden kääntäjää, se on kypsytynyt vähitellen sekä sosiaalisten työntekijäin että arkkitehtien aivoissa. Vanhainkotien tarvetta on epäilemättä lisännyt myös yleinen asuntopula".¹⁵³

¹⁵⁰ "Vanhusten asuntoloiden suunnittelukilpailu", Arkkitehti 1952, no. 8 s 19-23.

¹⁵¹ "Vanhainkoti Lahteen, Lahden Vanhainkotiyhdistys täyttää torstaina 40-vuotta, Ess, 29.4.1945.

¹⁵² Ripatti 1994, 151.

¹⁵³ Hokkanen 1954, 29.

Johanna-koti vastasikin ajan ihanteiden mukaista kodinomaista vanhainkotiä. Rakennus sijaitsi kauniissa ympäristössä, keskellä luontoa. Kodin jokaisella asukkaalla oli oma pieni huone ja tarvittaessa myös avioparit pystyivät tulemaan kodin asukkaiksi. Elsa Arokallio oli huomionnut myös rakennuksen viihtyvyyden tunnun. Hän määritteli suunnitelmissaan tarkoin sisutuksen ja sen värityksen.

Johanna-koti edustaa 1950-luvun asuntorakentamisen parhaimmistoa Lahdessa. Sen alkuperäistä ulkoasua ei saa muuttaa ja sitä ennellistävät muutokset ovat suositeltavia. Rakennuksen katsotaan olevan paikalliselta kannalta arvokas ja miljöötä voimakkaasti leimaava rakennus. Johanna-koti on määritelty sekä rakennushistoriallisesti että ympäristön kannalta arvokkaaksi.¹⁵⁴

Rakennus on säilynyt aina tähän päivään asti muuttumattomana. Sisätiloja on jopa väritykseltään uusittu vanhaan värityksen. Tilojen ahtaus on kuitenkin saanut vanhainkotiä ylläpitävän säätiön haaveilemaan viidennen kerroksen rakentamisesta. Laajennusosa toisi lisää 170 neliötä, kuusi uutta huonetta.¹⁵⁵

5.4. Kokkolan yhteislyseo (1954)

5.4.1. Taustaa

Koulutusmahdollisuus oli Keski-Pohjanmaalla autonomian ajan lopulla huonossa asemassa. Etenkin suomenkielisestä opetuksen tarjonnasta oli puute. Kokkolan lähimmät suomenkieliset koulut olivat Vaasassa ja Oulussa. Lapsien lähettäminen näihin kouluihin olisi tullut aivan liian kalliiksi vanhemmille. Niinpä Kokkolassa päätettiin ryhtyä ajamaan oman yksityisen yhteiskoulun perustamishanketta. Tähän aikaan lähes kaikki yhteiskoulut olivatkin yksityisiä. Yksityinen suomenkielinen yhteiskoulu päätettiin perustaa vuonna 1898. Vuonna 1918 koulusta tuli valtion koulu.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Lahden Kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita 1983, 53.

¹⁵⁵ ”Johanna-kotiä haluttaisiin korottaa”, ESS 12.11.1999.

¹⁵⁶ Hannila 1998, 18-27.

Ennen oman talon rakentamista Suomalainen yhteiskoulu joutui toimimaan tilapäisissä vuokratiloissa. Jo koulun perustamiskokouksessa oli keskusteltu oman koulutalon rakentamisesta. Oma koulurakennus valmistui syksyllä 1899, mutta jo seuraavana vuonna jouduttiin miettimään koulun laajentamista. Koulua laajennettiin kahteen otteeseen vuonna 1902 sekä 1907¹⁵⁷. Jälkimmäisen laajennuksen jälkeen koulu täytti hyvin sen ajan tarpeet. Yhteiskunnan kehittyessä ja kaupungin asukasmäärän jatkuvasti kasvaessa koulun oppilasmäärä lisääntyi tasaisesti.¹⁵⁸

Kokkolan yhteislyseon oppilasmäärän oli kasvanut 1930-lukuun mennessä 240:een. Vanhan koulun tilat olivat tulleet ahtaiksi ja puutteelliseksi. Sodan jälkeen oppilasmäärä kasvoi edelleen kohoten lopulta yli viidensadan. Lukuvuonna 1945-46 koulun lääkäri Einar Cederberg arvosteli ankarasti rakennuksen suuresta oppilasmäärästä johtuvaa epähygieenisyyttä. Rehtori totesi kuitenkin, että koska lyseo oli paikkakunnan ainoa suomenkielinen oppikoulu oli vaikeaa olla ottamatta hyväksytyjä oppilaita, jos tilaa vain suinkin pystyttiin järjestämään lisää. Opetuskäytössä oli kaikki mahdolliset huoneet ja opetusvälineetkin oli sijoitettava hajalleen käytäviin tai minne suinkin saatiin mahtumaan. Osa opetustiloja oli vuokrattu mm. viereisestä SOK:n liiketalosta ja lisäksi kolme luokkahuonetta Ruotsalaisen kansakoulun talosta. Lopulta koulun 550 oppilasta joutuivat käymään koulua vuorolukuna, eikä kaikkia hyväksytyjä oppilaita voitu siltikään ottaa kouluun.¹⁵⁹

5.4.2. Uusi koulu päätetään rakentaa

Uuden koulun rakennussuunnitelmat olivat olleet koko ajan vireillä. Vuonna 1937 päästiin niin pitkälle, että rakennushallituksessa laadittiin uuden koulutalon piirustukset.¹⁶⁰ Kouluhallituksen rakennusohjelman mukaan olisi

---

¹⁵⁷ Hannila 1998, 27-35.

¹⁵⁸ Hannila 1998, 46.

¹⁵⁹ Hannila 1998, 84; Kokkolan yhteislyseon vuosikertomus (Kyv) 1945-1946, 3-4; Kyv 1946-1947, 3-4.

¹⁶⁰ Näitä piirustuksia en ole onnistunut löytämään.

talon rakentamisen pitänyt alkaa 1939 tai 1940, mutta sota tuli esteeksi ja asiat jäivät ennalleen.¹⁶¹ Sotien jälkeen mm. kaupungin voimakkaan teollistumisen ansiosta alkoi kaupungin asukasmäärä kasvaa. Tämän seurauksena oppilasluvun edelleen kasvaessa otettiin hanke uudelleen esille. Syksyllä 1946 tehtiin uusi esitys. Sekä koulun rehtori ja rovasti Sillanpää kävivät kouluhallituksessa esittämässä asiaa. Ensimmäinen ratkaistava kysymys oli sopivan tontin löytäminen. Vaikka tonttimahdollisuuksia oli useita, päädyttiin lopulta siihen, että ns. Kolmikulman tontti vaihdettaisiin vanhaan koulutaloon ja tonttiin. Kyseiselle tontille oli ollut alunperin tarkoitus rakentaa kaupungintalo.

Koulun täyttäessä 50 vuotta 16.9.1948, Tasavallan presidentti antoi eduskunnalle hallituksen esityksen vaihtaa Kokkolan yhteislyseon rakennukset ja tontti Kolmikulmassa sijaitsevaan tonttiin. Eduskunta hyväksyi vaihdon ja valtioneuvosto teki päätöksen vaihdon toimeenpanemisesta. Rakennushallitus valtuutettiin tekemään luovutussopimukset ja allekirjoittamaan vaihtokirja valtion puolesta.

Kouluhallitus esitti rakennusmäärärahaa vuoden 1948 menoarvioon, mutta se ei tuolloin mahtunut valtion budjettiin. Tammikuussa 1950 koulun opettaja E.J. Hannula esitti kaupunginhallitukselle, että uuden koulutalon perustukset tehtäisiin valtion työttömyystöinä paikallisin voimin. Edelleen tilanahtaus oli pahentunut 1950-luvulle tultaessa. Koulua käytiin kahdessa, jopa kolmessa vuorossa ja silti osa kouluun pyrkijöistä jäi ilman opiskelupaikkaa.¹⁶²

Vihdoin eduskunta myönsi vuoden 1952 talousarvioon määrärahan piirustuksia varten. Luonnospiirustukset saatiin nähtäville 24.4.1952, joista rehtori ja opettajakunta antoivat oman lausuntonsa. Kaupunginjohtaja Lauri Järventaukselle kouluhallituksessa ilmoitettiin, että Kokkolan yhteislyseo oli kiireellisyysjärjestyksessä toisella sijalla, ja että alkumääräraha saataisiin seuraavan vuoden budjettiin. Valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan

---

¹⁶¹ Kyv 1947-1948. 3-4.

¹⁶² Hannila 1998, 84-85; Kokkolan yhteislyseo 1898-1973, 1974, 6; Kyv 1948-1949, 3-4.

myöntämien työllisyysmäärärahojen turvin uuden koulutalon rakentaminen aloitettiin ennen joulua 1952. Koulun perustustyöt saatiin valmiiksi noin kuukaudessa. Tämän jälkeen työt oli keskeytettävä, koska rakennuspiirustukset eivät olleet saapuneet. Työt uhkasivat keskeytyä myös syksyllä 1953, koska myönnetyt rahat alkoivat olla lopussa.

Perustukset tehtiin työttömyystöinä ja rakentamisen rakennushallitus antoi helsinkiläiselle Rakennusliike Otto Wuorio Oy:lle. Piirustukset tehtiin rakennushallituksessa ja suunnittelija oli arkkitehti Elsa Arokallio. Rakennuskonstruktiot laati insinööri-toimisto Columna.

Koulun peruskivi muurattiin 18.4.1953. Koulun vihki käyttöön tammikuun 15. päivä 1955 asessori, rovasti Jorma Sipilä, koulun entinen oppilas.¹⁶³ Koulun luovutettiin 6.8.1954 kouluhallitukselle. Luovutustilaisuudessa oltiin yhtä mieltä siitä, että rakennusta oli ollut erityisen miellyttävä tehdä, koska kaikki rakennusvaiheet olivat sujuneet hyvin. Elsa Arokallio sai kiitoksen rakennuksen suunnittelusta. Rakennusta keuhuttiin ”tyylipuhtaaksi”, moderniksi sekä koko kaupunkia kaunistavaksi. Lisäksi kiinnitettiin huomiota koulun kauneuteen ja valoisuuteen. Myös Elsa Arokallio kiitti erikoisesti koulun rehtoria miellyttävästä suhtautumisesta arkkitehdin työhön. Myös paikallinen lehti otsikoi näytävästi: ”Moderni ja kaunis koulutalo kaupungin kaunistus”.¹⁶⁴

5.4.3. Eksteriööri

Kokkolan yhteiskoulu edustaa funktionalismia (kuvat 20, 21). Koulun hallitsevana piirteenä on selkeys, puhtaus ja suorat linjat. Tiilirunkoinen rakennus rapattiin pinnoiltaan karkeaksi. Se koostui kolmesta yhteen liitetystä rakennusvolyymistä, joilla kullakin oli oma funktionsa ajan vallitsevan tyylin mukaisesti. Varsinainen luokkahuonesiipi on

¹⁶³ Hannila 1998, 86-87; Kyv 1952-1953, 3-6.

¹⁶⁴ ”Moderni ja kaunis koulutalo kaupungin kaunistus”, Keskipohjanmaa 7.8.1945. N:o 176; ”Kokkolan yhteislyseon uusi koulurakennus valmis”, Kokkola -lehti, 7.8.1945. N:o 178.

nelikerroksinen ja satulakattoinen. Tämän molemmista päistä lähtevät matalat rakennusosat. Itäpääty on kolmikerroksinen ja siellä sijaitsi koulun viisi erikoisluokkaa, yksi kussakin kerroksessa. Puolestaan koulun länsipäädyssä oli koulun kaksi voimistelusalaa. Koulun korkeus on vaihteleva, eri toimintoja sisältävät osat erottuvat näin toisistaan.

Pihan puoleinen julkisivu on hyvin rauhallinen. Rakennuksen keskiosa, jossa siis olivat varsinaiset luokkahuoneet, on ulkokieleltään hyvin selkeä. Neljän kerroksen nauhaikkunarivit kertovat funktionalismista. Itäsiivessä on sekä alhaalla että ylhäällä punatiilinen osa seinämuurissa (kuva 22). Ratkaisu toistuu myös liikuntasiivessä tien puoleisessa julkisivussa (kuva 23).

Sisäänkäynti oli erotettu selkeästi julkisivusta erillisellä ulkonevalla rakennusosalla, jota kannattelivat pyöreät pylväät. Sisäänkäynnin yläosassa kulki pienien pyöreiden tuuletusreikien rivistö sekä kolmen ikkunan rivistö. Rakennusosan toisessa päädyssä oli tyypillinen funktionalistinen pyöreäkulmainen parveke. Tämä rakennusosa on kuitenkin myöhemmin jäänyt uuden rakennusosan peittoon.

Rakennuksen liikuntasiipi on hyvin monimuotoinen verrattuna luokkahuoneosaan. Hallitsevana koulun valmistuttua julkisivussa olivat liikuntasalien suuret ikkunat. Näistä ensimmäisen kerroksen ikkunat ovat jääneet laajennusosan peittoon. Näiden lisäksi varsinkin tien puoleisessa julkisivussa on lukuisia erikokoisia ja -muotoisia ikkunoita muodostuvia ryhmiä, mm. lasitiili-ikkuna. Lisäksi liikuntasiiven julkisivuja koristavat säännöllisesti seinämuurista kohoavat tiilenpäät.

5.4.4. Interiööri

Keskiosassa sijaitsivat luokkahuoneet. Niitä oli viisi kussakin kerroksessa, ja ne olivat tasakokoisia. Siellä sijaitsivat myös opettajainhuone ja kansliatilat. Itäpäädyssä oli viisi erikoisluokkaa, yksi jokaisessa kerroksessa. Länsipäädyssä oli kaksi voimistelusalaa päällekkäin (liitteet 8, 9). Niiden yhteydessä oli tarvittavat puku- ja suihkutilat. Pohjakerroksessa oli lisäksi

ruokala, wc-tilat sekä kotitalousluokka. Myös ahtaaksi ja epämukavaksi osoittautunut veistosali sijaitsi siellä.

Koulun aula oli avara ja valoisa. Laajennustöissä se kuitenkin koki melkoisen muutoksen. Rakennuksen porraskäytävä sijaitsee koulun keskellä, liikunta ja luokkahuonesiiven välissä. Kerrostasanteet ovat valoisia johtuen suurista ikkunoista. Tasanteiden seinillä on jokaisessa kerroksessa 50-luvulla tehdyt muraalimaalaukset. Niiden tekijöistä minulla ei ole tarkempaa tietoa. Luokkahuonekäytävät ovat pitkiä ja valoisia johtuen sivukäytäväjärjestelmästä. Pienenä yksityiskohtana rakennuksessa on upeat puiset ulko-ovet, joissa on pieniä pyöreitä ikkunoita (kuva 24).

Kouluneuvos Mikko Ylitalo ylisti rakennusta koulun luovutustilaisuudessa seuraavasti: "Näin koulumiehen silmillä katsottuna kiinnittyy rakennuksen sisällä huomio siihen kauneuteen ja valoisuuteen, mitä kaikkialla tapaa. Tällaiseen kouluun lähettää mielellään lapsensa ja hekin tulevat sinne varmaan hyvin mielellään. Tämä rakennustyyli, mitä uusi yhteislyseon rakennustyyli edustaa, on mielestäni täysin ajanmukaista."¹⁶⁵

5.4.5. Lopuksi

Sodan jälkeinen jälleenrakentaminen oli saatu päätökseen 1950-luvun alkuun mennessä. Teollisuustuotanto oli saatu hyvään vauhtiin ja sotakorvaukset sen avulla maksetuksi 1952. Julkinen rakentaminen oli ollut vähäistä sodan aikana, mutta nyt alkoi laaja palvelurakennusten, kuten mm. koulujen ja sairaaloiden rakentaminen.¹⁶⁶

Rakennushallitus oli vastuussa julkisista rakennuksista, mutta niiden suunnittelu oli siirtynyt yhä enemmän yksityisille arkkitehteille.¹⁶⁷ Elsa Arokallio oli siirtynyt rakennushallituksen palvelukseen vuonna 1953 ja hän

¹⁶⁵ "Kokkolan yhteislyseon uusi koulurakennus valmis", Kokkola -lehti 7.8.1954.

¹⁶⁶ Makkonen 1998, 9.

¹⁶⁷ Salokorpi 1990, 39.

suunnittelikin Kokkolan yhteislyseon siellä ollessaan.

Rakennuksen pihan puoleinen ja tien puoleinen julkisivu ovat hyvin erilaisia. Pihan puolen julkisivu antaa hyvin rauhallisen vaikutelman ja siitä löytyy selvästi funktionalismin elementit: nauhaikkunat, pyöreät kannattavat pylvää, pyöreäkulmainen parveke jne. Sitä vastoin tien puoleinen julkisivu on hyvin rauhaton. Elsa Arokallio on käyttänyt rakennuksessaan hyvin erilaisia pintoja ja ikkunoita vaihtelevuuden saamiseksi. Liikuntasiipi on muuta rakennusta vaaleampi ja sen seinää koristavat seinämuurista ulos tulevat tiilenpäät. Rakennuksen molemmissa julkisivuissa sekä toisessa päädyssä on käytetty osittain punaista tiiltä. Vaikkakin rakennus edustaa funktionalismia, se on silti hyvin monimuotoinen. Rakennuksessa on hyvin paljon erialaisia elementtejä: lukuisat erilaiset ikkunat, eri seinämuuritasot sekä eri kattotasot. Ehkä Arokallio on juuri ajatellut rakennuksen funktionaalisuutta eli toimivuutta. Rakennuksessa on runsaasti suuria ikkunoita valoisuuden lisäämiseksi. Lisäksi sivukäytäväjärjestelmän käyttäminen lisäsi valoisuutta.

Koulujen yleisin rakennusmateriaali 1950-luvulla oli punatiili. Sitä pehmentämään käytettiin myös vaaleata rappauspintaa. Kokkolan yhteislyseon julkisivut ovat pääosin vaaleaksi rapattuja, mutta Arokallion on myös käyttänyt paljasta punatiiltä. Vaihtelevuuden lisäämiseksi hän on käyttänyt rakennuksessa myös lukuisia erilaisia ikkunamuotoja. Rakennus edustaa selkeästi funktionalismia, mutta taustalla on häivähdys vielä 1940-luvun koristeellisuutta ja romantiikkaakin.

Koulu oli sisätiloiltaan ajanmukainen. Koulussa on sovellettu ns. sivukäytäväjärjestelmää. Luokkahuoneet on sijoitettu käytävän toiselle puolelle, jolloin ikkunoiden sijoittaminen oli mahdollista käytävän toiselle seinälle. Näin käytävästä tuli valoisa ja viihtyisä. Ratkaisu oli hieman kalliimpi kuin ns. keskikäytäväjärjestelmä.

---

¹⁶⁸ Makkonen 1998, 9.

¹⁶⁹ Salokorpi 1990, 39.

Helsinkiin vuotta myöhemmin Jorma Järven Kulosaaren yhteiskoulu näyttää olevan kuin eri vuosikymmeneltä kuin Kokkolan yhteiskoulu. Se näyttää jo huomattavasti modernimmalta kuin Kokkolan yhteislyseo. Sen sijaan jos vertaan koulua esimerkiksi vuonna 1951 rakennettuihin Jokioisten keskuskansakouluun (Jouko Ylihannula) tai Kaukaan kansakouluun (Martta Martikainen, Ragnar Ypyä, Veikko Malmio) Lauritsalassa, niin koulut vaikuttavat samanaikaisilta. Myös näissä kouluissa on erikseen luokkahuonesiipi, joka perustui sivukäytäväjärjestelmään ja erillinen liikuntasalisiipi. Kaukaan kansakoulu suunnittelutyö aloitettiin jo 1938. Koulun voisi katsoa edustavan hieman pehmeämpää ja herkempää funktionalismia.

Koulun saneerauksen yhteydessä vuonna 1992-94 rakennusta laajennettiin sekä pohjoiseen ja etelään. Vanha rakennus on kyllä selvästi nähtävissä, mutta sen alkuperäinen puhdas "funkis" hävisi laajennuksen myötä. Laajennus oli kuitenkin väistämätön, sillä tilat olivat aivan liian pienet. Sisätiloiltaan koulu kävi läpi lähes täydellisen muutoksen. Vahtimestarin, siivoojan ja talonmiehen asunnot otettiin opetuskäyttöön ja muutenkin tilat tehtiin nykyaikainen opetus huomioonottaen.¹⁷⁰

5.5. Sammon yhteislyseo (1957)

5.5.1. Taustaa

Jatkosodan päättyessä Tampereella oli kaikkiaan kahdeksan oppikoulua, näistä kuusi oli valtion kouluja: Tampereen yhteislyseo, Tampereen tyttökoulu, Tampereen lyseo, Tampereen tyttölyseo ja Klassillinen lyseo. Kuudes valtion koulu oli vanha vuonna 1881 perustettu Viipurin tyttökoulu, joka talvisodan jälkeen vuonna 1940 oli siirtynyt Tampereelle.¹⁷¹ Jo vuonna 1940 oli kouluhallitus tiedustellut Tampereen kaupungilta sopivaa tonttia Tampereen tyttökoulun rakennusta varten. Kaupunki luovutti tontin jo tuolloin

¹⁷⁰ Hannila 1998, 88-91.

¹⁷¹ Rasila 1992, 441-442; "Sammon yhteislyseo", Aamulehti 17.2.1957; Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu 1986, 202-203.

korvauksetta. Mutta kun rakennustöitä ei vielä vuonna 1952 oltu aloitettu, ei edes suunniteltu, luovutettiin tämä tontti muuhun tarkoitukseen.¹⁷²

Koulu toimi Huhtimäellä Tampereen tyttökoulun tiloissa Tampereen 2. tyttökoulun nimellä ja käsitti vain keskikoulun.¹⁷³ Koulutyö täällä kävi vaikeaksi, sillä koulua vaivasi vaikea tilanpuute. Oppilaat työskentelivät kahdessa vuorossa iltamyöhään. Monet aloitteet johtivat lopulta siihen, että oman koulutalon rakennushanke tuli vuonna 1953 vireille.¹⁷⁴ Vuoden 1957 lopulla koululle valmistui oma rakennus Tampereen Kalevaan, jonka piirtäjänä oli Elsa Arokallio. Näissä tiloissa entinen tyttökoulu aloitti kokonaan uuden vaiheen toiminnassaan. Koulu muutettiin kahdeksanluokkaiseksi ja sai nimekseen Sammon yhteislyseo.¹⁷⁵

5.5.2. Koulun rakentaminen

Sammon koulu sijaitsee Tampereella Kalevan kaupunginosassa, korttelissa nro 811 Teiskontien ja Kaupinkadun kulmassa. Kouluhallitus tai sen määräämä valtuutettu määrättiin allekirjoittamaan luovutuskirja, jolla Tampereen kaupunki lahjoitti valtiolle Sammon yhteislyseota varten tontin. Sammon koulun piirustukset Elsa Arokallio laati rakennushallituksessa ollessaan. Piirustusten mukaan koulu tulisi sijoitettavaksi aivan tontin Kaupinkadun puoleiseen rajaan kiinni. Tällainen sijoitus olisi kunnallisvaltuuston mielestä rikkonut alueen suunnitellun kokonaisuuden. Asemakaavaosasto neuvotteli tämän takia arkkitehti Elsa Arokallion kanssa rakennuksen vetämisestä rajasta tontille päin yhtä paljon kuin muutkin alueen rakennukset ovat. Elsa Arokallio ilmoitti tontin pienuuden olevan syynä siihen, että rakennus oli rajassa kiinni. Asemakaavaosasto päätti

¹⁷² Tampereen 2. tyttökoulun rehtori A. Salmen kirje kouluhallitukselle 19.10.1954. Sammon yhteiskoulun arkisto.

¹⁷³ Rasila 1992, 441-442; "Sammon yhteislyseo", Aamulehti 17.2.1957; Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu 1986, 202-203.

¹⁷⁴ "Sammon yhteislyseo", Tammerkoski -lehti, 1958 no. 3.

¹⁷⁵ Rasila 1992, 441-442; Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu 1986, 202-203.

tontin laajentamisesta etelään päin. Tontin laajennuksen pinta-ala oli 3150 neliometriä, jolloin sen koko alaksi tuli 8935 neliometriä.¹⁷⁶

Vuonna 1953 kouluhallitus ja 2. tyttökoulun, tulevan Sammon yhteiskoulun rehtori alkoivat käydä keskustelua siitä, minkälainen 800 oppilaan koulurakennuksen tulisi olla. Kouluhallituksen kirjeessä oli esitetty kaksi vaihtoehtoista rakennusohjelmaa, joista opettajakunnan tuli esittää mielipiteensä. Ensimmäinen vaihtoehto perustui ratkaisuun, jossa jokaisella luokalla olisi ollut oma luokkahuone sekä lisäksi tarpeellinen määrä erikoisluokkia, laboratorio, juhlasali, voimistelusalit, ruokailuhuone, kerhohuone sekä vahtimestarin, talonmies-lämmittäjän ja kahden siivoijan asunnot.

Toinen vaihtoehto perustui ns. aineluokkajärjestelmään, jolloin jokaisella opetusaineella olisi oma opetussali. Rehtorin kirjeen perusteella opettajakunta piti parempana juuri tätä ns. aineluokkajärjestelmää: "Erikoisluokka on aina omiaan virittämään oppilaiden mielentilan vastaanottamaan kyseessä olevan aineen opetusta. Samoin opettajien mukavuuden kannalta se ilmeisesti olisi parempi. Ainoana haittana näen siinä sen, ettei oppilailla ole mitään sellaista tilaa, jonka he voisivat tuntea omakseen edes väliaikaisesti." Rehtori ilmaisi kirjeessään myös huolensa ratkaisusta: "...välituntien alussa ja lopussa syntyy ilmeisesti lokeroiden luona tungosta ja hälinää. Sitä paitsi välineiden pano ja otto lokeroista lyhentää huomattavasti välitunteja. Vielä haluan (rehtori) lisätä sen, mitä opettajakunta myös tuntuu epäilevän, että kykenevätkö oppilaat säilyttämään lokeroittensa avaimet niin ettei niiden hukkaaminen tule yleiseksi."¹⁷⁷

Koulun rakentaminen aloitettiin helmikuun alussa vuonna 1956 ja ne suoritettiin valtion rakennustöinä. Tästä johtuen oli rakennustyö

---

¹⁷⁶ Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1955 no.1. Valtuuston kertomus 210. s.a.

¹⁷⁷ Tampereen 2. tyttökoulun rehtori A. Salmen kirje Kouluhallitukselle 12.12.1953. Sammon yhteiskoulun arkisto.

5.5.3. Eksteriööri

Koulu on sijoitettu tontille niin, että sen sisäpiha avautuu itään päin. Rakennus on L-kirjaimen muotoinen ja muodostuu ikään kuin kolmesta eri osasta. Koulun matalamman siiven muodostaa voimistelusalali ja sen alla oleva juhlasali. Varsinainen luokkahuonesiipi on viisikerroksinen. Siipiä yhdistää epäsymmetrinen rakennuksen osa, jossa sijaitsee koulun portaikko (kuva 25). Rakennuksen valmistuessa tämä rakennusosa aiheutti kaupunkilaisissa ihmettelyä. Se oli maalattu mustaksi, vaikka rakennus muuten oli vaalea. Musta väri oli akateemikko Alvar Aallon idea.¹⁷⁹

Rakennuksen juhla- ja voimistelusalisiipi madaltuu portaittain ja päättyy kirkon apsista muistuttavaan, puolipyöreään osaan (kuva 26). Tähän siiven päättyyn oli Arokallio sijoittanut siivoojan ja talonmiehen asunnot. Siivessä oli ikkunoita kahdessa tasossa. Alla olevat ikkunat oli asetettu nauhamaisesti. Sen sijaan juhlasalin ikkunoita oli vain kolme ja ne olivat huomattavasti suurempia kuin alhaalla olevat. Päädyn huoneistojen ikkunat olivat melko pieniä.

Varsinainen luokkahuonesiiven julkisivuja rytmittävät nauhaikkunarivit. Pihajulkisivun yksityiskohtana on portaikon vertikaali ikkuna, joka kulkee kaikkien kerrosten läpi. Sisäänkäynti rakennukseen tapahtuu koulun sisäpihalta. Rakennusta kannattelee pyöreiden pylväiden rivi, jotka yhdessä rakennuksen kanssa muodostavat koulun katoksen (kuva 27). Katoksen alla olevat useat ovet johtavat suureen, valoisaan aulaan.

Luokkahuonesiiven päädyssä sijaitsivat suuri epäsymmetrinen ikkuna, joka valaisi pimeää käytävää. Päädyn symmetriaa rikkoi lisäksi seinän osittainen sisennys. Myös tien puoleista julkisivua rytmittävät upeat nauhaikkunat.

---

¹⁷⁸ "Sammon yhteislyseo aloittaa toimintansa ensi syksynä" Aamulehti 16.2.1957.

¹⁷⁹ "Sammon yhteislyseo", Tammerkoski -lehti 1958, no. 3.

Ulkojulkisivun ainoaksi symmetriaa rikkovaksi yksityiskohdaksi jää pitkä parveke. Siipiä liittävä porrassosan julkisivussa on kerroksien läpi menevä vertikaali ikkuna aivan kuin luokkahuonesiiven sisäjulkisivussa. Ikkuna tekee portaikosta valoisan.

Rakennuksen jokaisessa julkisivussa on jokin yksityiskohta, joka rikkoo symmetriaa. Rakennuksessa on viitteitä funktionalismiin. Näistä kertovat nauhaikkunat, porraskäytävien suuret pystysuorat ikkunauha, pylväiden ja pienien pyöreiden muotojen yksityiskohdat esim. alakerrassa sisääntuloaulan vieressä sekä ulkona että sisällä.

5.5.4. Interiööri

Rakennuksen luokkahuonesiivessä on kellarikerros (liite 10) ja sen lisäksi neljä kerrosta. Koulun sisääntuloaula on suuri ja valoisa. Rakennusta kannattelevat myös sisällä soikeiden pylväiden rivistö. Koulun kellarikerroksessa sijaitsi koulun ruokasali, keittiö, kirjasto, sekä muutama erikoisluokka, kuten mm. veistoluokka ja musiikkiluokka. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsivat naulakot ja erilliset lokerikot koululaisten tavaroita varten sekä yksi opetustila ja erinäisiä varastoja. Luokkahuoneita ja erikoisluokkia oli koulussa yhteensä 32. Ylimmän kerroksen päädyssä oli piirustussali. Saliin tulvi valoa koulun päädyssä olevasta suuresta ikkunasta.

Rakennuksen luokkahuone- ja liikuntasalisiipeä yhdistävässä osassa sijaitsee koulun porraskäytävä (liite 11). Porraskäytävä on erikoinen. Välikerrokseen laskeutuu yhden portaan ja vastaavasti välikerroksesta varsinaiseen kerrokseen laskeutuu kahden portaan. Portaat menevät ikään kuin kolmessa rivissä. Porrassalun yllättävänä yksityiskohtana on sisäparveke. Liikuntasalisiipi on kaksikerroksinen. Alhaalla oli koulun voimistelusalit ja ylhäällä juhlasali.

5.5.5. Lopuksi

Sammon yhteiskoulu edustaa jälkifunktionalismia. Useat tämän ajan koulurakennukset olivat punatiilisiä, mutta tämä koulu on julkisivultaan vaaleaksi rapattu, aivan kuten Kokkolankin yhteislyseo. Koulu on pelkistetympi kuin Kokkolan yhteislyseo. Arokallio piirsi koulun niin ikään rakennushallituksessa työskennellessään. Koulu edustaa tyypillistä 1950-luvun koulua. Se on useampi kerroksinen, sivukäytävällinen, satulakattoinen kivirakennus. Luokkahuoneet ja voimistelusalit olivat omassa siivessään.

Sammon ja Kokkolan yhteislyseossa on nähtävissä samoja piirteitä. Ikkunaratkaisut ovat samankaltaisia. Molemmissa rakennuksissa on runsaasti erilaisia ikkunamuotoja. Vainoikkunoita sekä lasitiiliseinää julkisivussa on nähtävissä molemmissa.

Sammon yhteislyseossa pohjaratkaisu on erilainen kuin Kokkolan yhteislyseossa. Tampereen koulu on L-kirjaimen muotoinen ja muodostaa näin suojaisan piha-alueen. Vastaavasti Kokkolan koulu on suorakaiteen muotoinen. Sammon yhteislyseossa portaikko on tehty valoisaksi koko rakennuksen korkeuden läpi menevillä suurilla ikkuna-aloilla. Vastaavasti Kokkolan yhteislyseossa portaikolle on varattu enemmän tilaa. Joka kerroksessa on portaikossa ikään kuin oleskelutila, joka on tehty valoisaksi suurilla ikkunoilla.

Koulun mustaksi maalattu osa ihmetytti monia ihmisiä. Idea oli eräässä lehtiartikkelissa mainittu Alvar Aallon ajatukseksi.¹⁸⁰ Mitään tähän liittyvää mainintaa en kuitenkaan onnistunut löytämään arkistomateriaalien joukosta.

Sammon yhteiskoulussa on käytetty ns. keskikäytäväjärjestelmää. Käytävän ympärille saatiin näin mahtumaan useita luokkahuoneita. Käytävän päässä on kuitenkin portaikon ikkunat, jotka valaisevat pitkää käytävää. Jorma Järvi kirjoitti vuonna 1955 Arkkitehti -lehdessä koulurakennuksista. Hän totesi artikkelissaan, että monikerroksisia koulurakennuksia on meillä aikaisemmin

puolustettu taloudellisilla perusteilla. Vertailut niin Ruotsissa kuin Tanskassakin ovat kuitenkin osoittaneet, että yksikerroksinen rakennus on yhtä halpa kuin kolmikerroksinenkin ja että kaksikerroksinen on kallein mm. porrashuoneiden vaatiman suhteellisesti suurimman tilan takia. Lisäksi hän totesi ettei keskikäytäväjärjestelmä sittenkään ehkä ollut se edullisin vaihtoehto. Myös sivukäytävä- ja hallijärjestelmällä päästäisiin hyviin tuloksiin.¹⁸¹

6. NAISARKKITEHTIEN HISTORIAA

6.1. Naisarkkitehtien koulutus ja asema

Arkkitehdin ammatti on perinteisesti nähty "miehisenä" ammattina. Naisia ei vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä oltu totuttu näkemään tämän kaltaisissa ammateissa. Ensimmäiset naiset, jotka valitsivat tämän miesvaltaisen ammattialan, joutuivat epäilemättä taistelemaan urallaan monia ennakkoluuloja vastaan.¹⁸² Arkkitehti Salme Setälä kirjoittaa kirjassaan Erkki Huttusen¹⁸³ sanoneen hänelle: "Naisen pitäisi olla nero menestyäkseen yhtä hyvin kuin typerä mies. Katsos, tämä on miesten maailma."¹⁸⁴

Naisarkkitehdit olivat vielä 30-luvullakin melko harvinaisia Suomessa, mutta kuitenkin heitä oli maassamme suhteessa enemmän kuin monissa muissa maissa. Naisarkkitehtien koulutus ei ollut aivan uusi asia, sillä suomalaiset naiset olivat opiskelleet arkkitehtuuria ja 1880-luvulta asti. Signe Hornborg valmistui vuonna 1890 ensimmäisenä suomalaisena naisarkkitehtina Helsingin teknillisestä instituutista. Hän oli yksi maailman ensimmäisistä naisarkkitehdeistä, koska tiettävästi vain Yhdysvalloissa oli valmistunut tätä

---

¹⁸⁰ "Sammon yhteislyseo", Tammerkoski -lehti 1958, no.3.

¹⁸¹ Jorma Järvi, "Koulurakennuksista". Arkkitehti 1955, no. 11.

¹⁸² Broner 1985, 78.

¹⁸³ Rakennushallituksen pääjohtaja vuosina 1943-1953.

¹⁸⁴ Setälä 1973, 185.

ennen nainen arkkitehdiksi.¹⁸⁵ Vuosisadan loppuun mennessä kaiken kaikkiaan kuusi naista oli valmistunut arkkitehdiksi ja 1900-luvun alkupuolella lukumäärä alkoi nopeasti kasvaa.¹⁸⁶ Naisten osallistuminen arkkitehtikoulutukseen voidaan kenties rinnastaa siihen, että naiset juuri näihin aikoihin alkoivat saavuttaa tunnustusta mm. kuvataiteilijoina.¹⁸⁷

Vuosien 1908 ja 1917 välillä yhteensä 34 naista aloitti arkkitehtiopinnot, näistä yhdeksän keskeytti opintonsa. Keskeyttäneiden suuri määrä johtui siitä, että nainen usein avioiduttuaan lopetti opiskelunsa. Avioliitto opiskelutoverin kanssa oli myös hyvin tavallista. Tässä tapauksessa nainen usein työskenteli aviomiehensä toimistossa tai saattoi jopa luopua kokonaan työstään ja siirtyä hoitamaan kotia ja lapsia.¹⁸⁸ Yhtenä tekijänä keskeyttämiseen epäilemättä vaikutti myös koulutusta vastaavan työn saannin vaikeus. Miksi suorittaa tutkinto, jos se ei kuitenkaan johtanut koulutusta vastaavan työn saantiin.¹⁸⁹

Hyvin usein naisarkkitehdin ensimmäinen työpaikka oli hänen opettajansa toimistossa.¹⁹⁰ Naisarkkitehtien työskentely 30-luvun puolustusministeriön alaisuudessa oli myös yleistä. Suuri syy tähän oli maamme taloudellinen noususuhdanne, jonka takia miesarkkitehdit lähtivät paremmin palkattuun työhön yksityissektorille ja tekivät näin tilaa naisille työmarkkinoilla.¹⁹¹ Puolustusministeriö tarjosi usealle naisarkkitehdille pitkäaikaisen työpaikan, jossa he ajoittain pystyivät toteuttamaan arkkitehtinäkemystään. Kaikkien naisten työpanos ei jäänyt ainoastaan virastoon, vaan osa heistä piti

---

¹⁸⁵ Nikula 1990b, 88-89.

¹⁸⁶ Suominen-Kokkonen 1992a, 9.

¹⁸⁷ Viljo 1985, 179.

¹⁸⁸ Suominen-Kokkonen 1992a, 31-33.

¹⁸⁹ Konttinen 1991, 215.

¹⁹⁰ Suominen-Kokkonen 1992a, 96.

¹⁹¹ Mäkinen 1987, 179.

samaan aikaan myös omaa arkkitehtitoimistoaan.¹⁹²

Anne Mäkinen on tutkinut puolustusministeriön alaisuudessa työskennelleitä naisarkkitehteja. Hänen mukaansa naiset toimivat puolustusministeriön rakennustoimistossa lähinnä työkokemuksensa edellyttämässä tehtävissä suunnittelijoina tai avustajina. Heille maksettiin samaa palkkaa kuin vastaavassa asemassa toimineille miehille. Naisten mahdollisuus edetä urallaan ei kuitenkaan ollut sama kuin miehillä, jotka saivat virat ja toimet eläke-etuineen, kun taas naiset jäivät ylimääräisiksi työntekijöiksi tai avustajiksi. Lisäksi miesarkkitehtien palkka kohosi nopeammin kuin naisten.¹⁹³

Vielä 1920-luvulla naisten virkakelpoisuuden epäämistä saatettiin perustella vetoamalla vakiintuneeseen periaatteeseen ja vallitsevaan käytäntöön. Koulutettujen naisten vaatimukset oli myös usein aikaisemmin tyrmätty näillä perusteilla samoin kuin vetoamalla naisten "luontaisiin ominaisuuksiin".¹⁹⁴ Salme Setälä kirjoittaa romaanissaan tästä hyvän esimerkin. Hän kertoo kuulleensa raitiovaunussa kahden miehen juttelevan: "Setälällä on parhaat paperit, mutta hänessä on suuri vika: nainen". Asia koski hänen hakemaansa Helsingin kaupungin avoinna olevaa asemakaava-arkkitehdin virkaa.¹⁹⁵ Vasta vuonna 1953 Elsi Borg ensimmäisenä naisena erivapaudella nimitettiin ylemmän palkkaluokan toimeen, sitä ennen hän oli työskennellyt puolustusministeriössä jo 22 vuotta.¹⁹⁶

Naisarkkitehteihin ja alan naisopiskelijoihin suhtauduttiin hieman sekavin tuntein. Heidän rohkeutta ja suorituskykyään miesvaltaisella alalla saatettiin kyllä ihailta ja ihmetellä, mutta silti heidän taitojaan suunnittelijana saatettiin

---

¹⁹² Naisten omistamia kokopäiväisesti toimivia arkkitehtitoimistia oli vuosien 1942-52 välillä 10.

¹⁹³ Mäkinen 1987, 181.

¹⁹⁴ Konttinen 1991, 214.

¹⁹⁵ Setälä 1973, 193.

¹⁹⁶ Mäkinen 1987, 181.

epäillä.¹⁹⁷ Opiskeluaikana he saivat ajoittain kuulla huomautuksia naiseudestaan sekä opettajiltaan että miesluokkatovereiltaan. Salme Setälä kertoo romaanissaan seuraavasti: "Proffe¹⁹⁸ näet toivottaa meille tytöille hyvää pääsiäistä ja kehottaa retkeilemään ja ulkoilemaan, niin sitten teistä neideistä tulee reimoja miehiä!"¹⁹⁹ Toisessa kirjassaan hän kertoo erään miespuolisen opiskelijan sanoneen hänelle: "Tekisit jotain hyödyllistä, maalaisit edes posliinia!"²⁰⁰ Niin ikään Wivi Lönn sai kuulla huomautuksia naiseudestaan. Kun Lönn vuonna 1893 aloitti opiskelunsa Helsingin Polyteknillisessä opistossa, koulun vahtimestari päivitteli nuorta, rohkeaa, 21-vuotiasta Wiviä: "Hur vågar lilla fröken komma hit, här är så mycket herrar".²⁰¹

Naisen asemaa arkkitehtuurin kentällä ei pystytä tarkastelemaan täysin verraten miesten asemaan. Naisarkkitehteja koskevaa tutkimusta ei voida tehdä pelkästään sen perusteella, mitä he

---

¹⁹⁷ Arkkitehteja 1982, 17.

¹⁹⁸ Teknillisen korkeakoulun professori Carl Gustav Nyström.

¹⁹⁹ Setälä 1970, 105.

²⁰⁰ Setälä 1970, 8.

²⁰¹ Laine 1992, 9.

suunnittelivat ja miten. Enemmänkin tulee painottaa sitä, kuka ylipäättänsä pystyi sijoittumaan työelämään itsenäisenä arkkitehtina. Arkkitehdin ammatti oli naisille uusi ammattiala ja kesti oman aikansa ennen kuin naisia kohtaan tuntemasta ennakkoluuloista päästiin täysin eroon ja nainen ja mies pystyttiin asettamaan samalle "lähtöviivalle". Ehkä eriarvoisenkin kohtelun syynä ei mielestäni kuitenkaan ollut pelkästään se, että nainen olisi koettu huonoksi suunnittelijaksi. Asiaan vaikutti eniten se, ettei naista oltu totuttu näkemään tällaisessa ammatissa. Tähän samaan aikaan naiset tulivat myös sellaisiin professioihin kuin lääkäri, agronomi, ja ekonomi,²⁰² jotka niin ikään miellettiin pikemminkin miesten ammateiksi kuin naisten.

Naisarkkitehdeista itsenäinen asema työelämässä oli oikeastaan vain Wivi Lönnillä.²⁰³ Toisaalta Lönnin henkilökohtaisen elämän puolelta löytyi selviä merkkejä "kaiken muun" uhraamisesta arkkitehtuurin tieltä.²⁰⁴ Kuitenkin, kun arkkitehdista oli tullut vapailla markkinoilla toimiva yksityisyrittäjä oli selvää, että myös naiset kilpailivat työtehtävistä kykyjensä mukaan.²⁰⁵ Tästä hyvä esimerkki oli Jyväskylässä sijaitsevan Taulumäen kirkkokilpailu. Suunnittelukilpailuun ottivat osaa mm. sellaiset ajan suuret arkkitehtimestarit kuten Hilding Ekelund sekä Alvar Aalto. Voiton vei kuitenkin Elsi Borg. Kilpailun tulosten selvittäessä voittaja tuntui aiheuttavan ihmetystä. Elsin sisar, Margit Borg-Sundman kirjoittaa omaelämäkerrallisessa kirjassaan: "Olen kuullut kerrottavan, että joku palkintolautakunta jäsenistä hiukan hätkähti, kun avattiin se kirjekuori, jonka nimimerkille oli päätyttyä antaa ensimmäinen palkinto. Sama hämmennys taisi hieman levitäkin. "Elsi Borg" hyvänen aika sehän oli naisen nimi! Vai oliko sattunut painovirhe ja olisikin tarkoitettu Elistä, miestä."²⁰⁶

---

²⁰² Konttinen 1991, 213.

²⁰³ Wivi Lönn valmistui Polyteknillisestä opistosta arkkitehdiksi 1896. Ennen häntä opistosta oli valmistunut neljä naisarkkitehtia: Signe Hornborg (1890), Lagerborg-Stenius (1892), Ines Holming (1892) sekä Bertha Enwald (1894). Lönn oli kuitenkin ensimmäinen, joka työskenteli itsenäisenä luovana suunnittelijana vuosikymmeniä ja jolla oli oma toimisto jo vuonna 1898.

²⁰⁴ Suominen-Kokkonen 1992b, 86.

²⁰⁵ Viljo 1985, 93-94.

²⁰⁶ Borg-Sundman 1966, 111-112.

Eeva Maija Viljo toteaa Arkkitehti –lehdessä julkaistussa artikkelissaan, että Architectan²⁰⁷ näyttelyluettelo osoittaa vakuuttavasti mitkä ovat olleet arkkitehtinaisten työn todelliset yhteiskunnalliset ehdot. Naiset ovat saaneet tyytyä vähemmän arvostettuihin suunnittelutehtäviin miesten huolehtiessa huomattavista edustusrakennuksista. Naisten osuus Suomen rakennustaiteessa näyttää tosiasiallista panosta pienemmältä, koska museot ja valtionhallinnon edustusrakennukset suunnittelijoineen mainitaan useammin populaarikirjallisuudessa kuin kasarnit ja kansakoulut.²⁰⁸

Yhteistä vuosisadan alussa alan työssä olleille naisarkkitehteille oli kaikesta huolimatta vahva tietoisuus itsestään ammattikuntansa jäseninä - arkkitehtina ja naisina. Osa heistä kuului naisarkkitehtien yhdistyksen Architectan perustajajäseniin ja monet olivat myöhemmin yhdistyksen jäseniä.²⁰⁹

6.2. Naisarkkitehdit järjestäytyvät

6.2.1. ”Tumstokki”

Nuoret naisarkkitehdit perustivat vuoden 1919 marraskuussa oman epävirallisen ”Tumstokki” -yhdistyksensä.²¹⁰ Tumstokin perustajajäseniä olivat mm. Elsi Borg, Salme Setälä, Elsa Arokallio, Elli Ruuth, Eva Kuhlefelt ja Aili-Salli Ahde (myöh. Ahde-Kjälldman).²¹¹ Parikymmentä vuotta myöhemmin perustettiin Architecta- naisarkkitehtien kerho, jonka eräänlaisena prototyyppinä Tumstokkia voidaan pitää.²¹²

Naisarkkitehtiopiskelijoiden määrä Teknillisessä korkeakoulussa alkoi kasvaa 1910-luvulla. Naisopiskelijoiden osallistumisesta korkeakoulun

²⁰⁷ Architecta on naisarkkitehtien aatteellinen yhdistys. Yhdistys syntyi 1942 ja se rekisteröitiin vuonna 1965.

²⁰⁸ Viljo 1984, 79.

²⁰⁹ Mäkinen 1989, 183.

²¹⁰ Henttonen 1995, 26.

²¹¹ Setälä 1970, 118.

²¹² Henttonen 1995, 28.

yhdistyksen toimintoihin on säilynyt niukasti tietoa. Tämän perusteella voidaan todeta että, vain harva teekkarityttö osallistui aktiivisesti tällaiseen toimintaan. Syy lienee siinä, että yhdistyksen ilmapiiri oli hyvin miehinen, ja tämän takia naiset eivät tunteneet kuuluvansa siihen.²¹³

Tumstokin perustamiseen vaikutti erityisesti miesten hallitsema Arkkitehtiklubi, jonka jäsenet sanelivat pitkälle koko ammattialaa. Teknillisessä korkeakoulussa arkkitehtiosastolla opiskelleet ja lähes täydelliseen tasa-arvoon miestovereittensa kanssa tottuneet naisarkkitehdit kokivat Arkkitehtiklubiin, myöhemmin Suomen arkkitehtiliittoon, liittyessään tasa-arvon vain teoreettiseksi ja havaitsivat, että SAFA²¹⁴ oli miesten liitto. Kymmenluvulla Arkkitehtiklubiin ei vielä kuulunut yhtään naista. Ensimmäinen naisjäsen mainitaan vasta vuonna 1917. Vuonna 1919 Arkkitehtiklubi muutti nimensä Suomen Arkkitehtiliitoksi, kuitenkin vasta 1920-luvun lopulla naisjäseniä oli jo useampi.²¹⁵ SAFAn miehisyydestä johtuen 40-luvullakin n. 60:stä naisjäsenestä osallistui kokouksiin vain muutama. Miehet toimivat liiton luottamustehtävissä, naiselle tällainen tehtävä annettiin vain harvoin.²¹⁶

Edellisen perusteella jo valmistuneet naisarkkitehdit ja alan naisopiskelijat alkoivat tuntea niin ikään tarvetta kokoontua ammatillisissa merkeissä tukeakseen toisiaan ja ilmaistakseen yhteiset tavoitteensa.²¹⁷ Tumstokki perustettiin siis vastapainoksi teekkaripoikien yhdistykselle ja miesten hallitsemalle arkkitehtiliitolle²¹⁸ tai oikeastaan koko maskuliiniselle arkkitehtuurialalle.

---

²¹³ Suominen-Kokkonen 1992a, 109.

²¹⁴ SAFA tarkoittaa samaa kuin Suomen Arkkitehtiliitto.

²¹⁵ Suominen-Kokkonen 1992a, 109.

²¹⁶ Haapio 1982, 14.

²¹⁷ Suominen-Kokkonen 1992a, 109.

²¹⁸ Henttonen 1995, 26.

6.2.2. Architecta

Toukokuun 20. päivänä vuonna 1942 Helsinkiin kokoontui 46 naisarkkitehtia eri puolilta Suomea juhlimaan 70-vuotta täyttävää, maamme ensimmäistä itsenäisenä arkkitehtina toiminutta Wivi Lönniä. Arkkitehtuurin "Grand Old Lady", niin kuin Haapio häntä nimittää, oli tunnettu koko maassa, sillä hänen suunnittelemaansa kouluja ja muita julkisia rakennuksia oli useissa Suomen kaupungeissa. Juhlat järjestettiin Elsi Borgin Lallukan taiteilijatalossa sijaitsevassa ullakkoateljeessa. Juuri tässä tilaisuudessa lausuttiin naisarkkitehtien kerhon - Architectan syntysanat.

Kerhon perustaminen ei ollut mikään hetken mielijohteesta syntynyt idea, sillä vanhempaan ikäluokkaan kuuluvat naisarkkitehdit olivat jo pidemmän aikaa kehitelleet ajatusta yhteisen järjestön perustamisesta. Taustalla vaikutti lisäksi jo aiemmin toiminut Tumstokki. Architectan perustajajäsenet olivat pitkälle samoja kuin Tumstokin.²²⁰

Architectan yhtenä ensimmäisenä tehtävänä oli sen ja SAFA:n välisten suhteiden selvittely. SAFA esitti Architectan kokouksessa yksiselitteisen kantansa, jonka mukaan jokaisen Architectan jäsenen täytyi kuulua arkkitehtiliittoon. Architectan kannalta tämä vaatimus tuntui kohtuuttomalta, koska sotatilan takia rakennustoiminta oli lamassa koko maassa, ja vain harva naisarkkitehti työskenteli alalla.²²¹ Lopulta arkkitehtiliitto päätti, että Architectan oli joko toimittava yksityisenä yhdistyksenä tai SAFA:n alaisena kerhona. Architectan jäsenten äänestyksessä jäsenet kannattivat kerhomuotoa, koska SAFA:n alaisuudessa oleminen tuntui ilmeisesti turvallisemmalta.²²²

6.2.3. Architectan merkitys naisarkkitehdeille

---

²¹⁹ Setälä 1970, 118.

²²⁰ Haapio 1982, 1-3.

²²¹ Haapio 1982, 12-13.

²²² Haapio 1982, 13-14.

Architecta perustettiin jatkosotaa (1941-44) käytäessä. Aikaa hallitsi pelko tulevasta, sillä kerhon jäsenten aviopuolisot ja muut miehiset sukulaiset olivat rintamalla. Architectan toiminta tähtäsi pääasiassa naisarkkitehtien ajankohtaisten ja ammattiin liittyvien asioiden käsittelyyn, mutta myös keskinäiseen viihdyttämiseen. Architectalla oli siis myös sosiaalinen merkitys. Huolet ja yksinäisyys saatettiin unohtaa edes hetkeksi järjestämällä yhteistä toimintaa. Haapion mukaan jäsenet kokivatkin Architectan lähinnä kerhoksi, joka ammattitaidon ohella tarjosi monipuolista muutakin ohjelmaa.²²³

Architectan ydinjoukko muodostui naisista, jotka olivat opiskelleet samaan aikaan ja heillä oli lähes samanlaiset käsitykset ajan arkkitehtuurista ja naisten mahdollisuudesta pärjätä tällä alalla. Kerhon homogeeninen rakenne loi hyvän pohjan yhteistyölle ja -hengelle. Kerhon sisäiset arkkitehtikilpailut, töiden esittely sekä ajankohtaiset keskusteluaiheet ja esitelmät jakoivat informaatiota. Toisinaan tuntui siltä, että arkkitehtuuri jäi taka-alalle. Puheenjohtaja Märta Blomstedt ravistelikin Architectaa vuonna 1946: "Huvi ja seurustelu ovat etualalla, sisäinen kasvu olisi tarpeen".²²⁴

7. LOPUKSI

7.1. Rakennusten vertailua

Kaikki tutkimuksen rakennukset edustavat ajalleen melko tyypillistä rakentamista. Kustakin rakennuksesta löytyy ne piirteet, jotka katsotaan kullekin aikakaudelle tyypillisiksi. Toisaalta niistä löytyy myös mielenkiintoisia ja persoonallisia ratkaisuja.

Lisa Hagmanin koulu edustaa ajan tyypillistä klassisistista rakennusta. Ajan koulut olivat symmetrisiä, luokat tasakokoisia ja sivukäytävällisiä.

---

²²³ Haapio 1982, 78.

²²⁴ Haapio 1982, 36.

²²⁵ Setälä 1970, 80-81.

Rakennusten muotokieleeseen kuului myös pylväikköjä, koristelijoita, ulkonevia räystäitä, vaakasuorasti korostettuja listoja, medaljonkeja jne. Poikkeuksellista tässä koulussa olivat kuitenkin sen vihreä väri ja sen käytäville sijoitetut Emil Cedercreutzin seinäreliefit.

Arokallio suunnitteli rakennuksen uransa hyvin alussa. Klassismi oli painottunut Teknillisen korkeakoulun opetuksessa, ja opit olivat vielä tuoreessa muistissa. Elsa Arokallio kirjoittautui Teknilliseen korkeakouluun vuonna 1912. Pääaineen opettajana toimi tuolloin arkkitehti, professori Gustav Nyström (1856-1917). Usko Nyström oli arkkitehtuurin toinen professori. Gustaf Nyström oli renessanssin ja uusklassismin rakennustaiteen ihailija, jonka opetuksessa korostui "mestareiden opiskelu". Andrea Palladio ja Carl Ludwig Engel kohosivat muiden yläpuolelle. Monumentaaliarkkitehtuuri oli etusijalla, kun taas hyötyrakennusten suunnittelua ei opiskeltu. Italian renessanssiarkkitehtuuria sen sijaan opiskeltiin huolella. Elsa Arokallio tekikin diplomityön, jonka aiheena oli "Corps de logis valtionhoitajalle", josta Anne Mäkisen mukaan on nähtävissä Gustav Nyströmin opetuksen painopiste.²²⁶ Arokallion opiskeluaika sijoittuu taidehistoriallisesti aikaan, jolloin funktionalismin uudet ajatukset olivat vielä tuntemattomia ja klassismi oli vielä vallitseva tyyli.

Porin suomalainen yhteislyseo sijoittuu jo funktionalismin aikaan. Arokallio oli päässyt vuonna 1921 puolustusministeriöön töihin ensimmäisenä naisena. Funktionalismi omaksuttiin puolustuslaitoksen rakennusten muotokieleksi vähitellen. Vuosina 1933 ja 1934 suunnitellut rakennukset olivat jo selvästi funktionalistisia, yksi niistä oli Martta Martikaisen suunnittelema Helsingin Autokomppanian kasarmi. Ehkä juuri tämä näytti esimerkkiä Elsa Arokalliolle, kun hän suunnitteli Porin suomalaisen yhteiskoulun.

Koulu edustaa ainakin julkisivujen osalta puhdasta funktionalismia. Rakennuksen erikoiseen puolipyöreään rakennusosaan Arokallio oli

---

²²⁶ Mäkinen 2000, 67.

suunnitellut kolme upeaa nauhaikkunan riviä. Samantapainen rakennusmuoto on nähtävissä mm. juuri mainitsemissani autokomppanian kasarmissa. Maltillisempaa funktiksena pidettiin ikkunoiden sijoittamista puhtaaseen seinämuuriin pienin välimatkoin. Tässä rakennuksessa on nähtävissä sekä tätä ns. maltillisempaa, mutta myös puhdasta funktionalismia. Kuitenkin tässäkin rakennuksessa on vielä nähtävissä hieman klassismin piirteitäkin.

Johanna-koti valmistui sodan jälkeen tai oikeammin pula-ajan jälkeiseen aikaan. Tyyllillisesti aikaa kutsutaan jälkifunktionalismiksi. Tietyt ”funkkis” piirteet olivat hävinneet. Nauhaikkunoista oli vain häivähdys jäljellä ja erkkerit oli otettu käyttöön. Vaaleaksi rapattu seinämuuri ja funktisparvekkeet kertoivat ajatuksista sotaa edeltävästä tyylistä. Toisaalta tavoitteenahan oli saada vanhuksille laitos, jossa kuitenkin olisi kodin ilmapiiri. Ehkä tällaiseen rakennukseen sopikin paremmin 40-luvun tyyli, joka miellettiin hieman romanttiseksi.

Arokallio piirsi vanhainkodin yksityisenä arkkitehtina. Hän oli vuonna 1950 siirtynyt työskentelemään Lahden kaupungin rakennustoimistoon. Ehkä juuri tätä kautta Arokallio sai suunniteltavakseen vanhainkodin, jonka taustavoimana oli voimakas naisjärjestö.

Rakennustekniikka kehittyi huomattavasti 1940- ja 1950-luvuilla, mutta heti sodan jälkeen ei uusia menetelmiä voitu vielä käyttää taloudellisten syiden takia. Rakennukset muuttivat ilmettään, kun elementtitekniikka otettiin käyttöön 1950-luvulla. Sekä rakenteissa että rakentamisajan suhteen pyrittiin mahdollisimman suuriin säästöihin. Uudet materiaalit tarjosivat suunnittelijoille uusia haasteita. Edellisen vuosikymmenen arkkitehtuurille ominainen koristeellisuus katosi, ja 1950-luvulla romanttisiin piirteisiin suhtauduttiin nyt yleisesti tuomiten ja halveksien. Monien mielestä ikävä välivaihe oli ohitettu ja päästiin taas jatkamaan sitä modernismin kautta, jonka sotavuodet olivat keskeyttäneet. Asuntojen, koulujen ja sairaaloiden

arkkitehtuuri alkoi pelkistyä.²²⁷

Kokkolan yhteislyseon Arokallio suunnitteli vain vuosi Johanna-kodin jälkeen. Silloin hän oli jo siirtynyt rakennushallituksen palvelukseen. Koulu on siis suunniteltu rakennushallituksessa ja sen voisi mainita edustavan jälkifunktionalismia. Sammon yhteislyseo valmistui kolme vuotta myöhemmin kuin Kokkolan yhteislyseo. Se on tyyliltään hyvin samanlainen kuin Kokkolan koulu, vaikkakaan ei yhtä puhdaslinjainen. Myös pohjakaavaltaan koulut eroavat toisistaan. Sammon koulun liikuntasalisiipi ja luokkahuonesiipi yhdessä muodostavat L-kirjaimen muotoisen rakennuksen, kun taas Kokkolan koulun vastaavat siivet muodostavat suorakaiteen muotoisen rakennuksen. Tontin muodolla lienee ollut vaikutus jälkimmäisen rakennuksen muotoon. Sammon koulun poikkeavana ratkaisuna voidaan pitää liikuntasiiven päädyssä olevaa puolipyöreää kirkon apsisista muistuttava rakennusosa.

Elsa Arokallio piirsi nämä kaksi koulua rakennushallituksessa ollessaan. Sen sijaan Lisa Hagmanin ja Porin koulun sekä Johanna-kodin hän piirsi yksityisenä arkkitehtina. Lisa Hagmanin koulua voidaan ehkä pitää Arokallion läpimurtotyönä. Koulun piirustukset tilattiin Arokalliolta ehkä siksi, että hän oli koulun entinen oppilas. Sekä Porin yhteislyseon että Johanna-kodin perustamisen taustavoimana olivat naisjärjestöt, Porissa naisliiton ompeluseura ja Lahdessa hyväntekeväisyysyhdistys. Luonnollista siis oli, että suunnittelutyön hoiti naisarkkitehti. Näissä yksityisenä arkkitehtina suunnitelluissa rakennuksissa Arokallio sai ehkä enemmän käyttää luovuuttaan. Toisaalta kaikissa rakennuksissa, varsinkin vanhainkodissa, tuli ottaa huomioon käyttäjien tarpeet. Julkisivullisesti näissä ehkä oli hieman rohkeampia ja persoonallisempia ratkaisuja verrattuna rakennushallituksessa suunniteltuihin, mm. Helsingin koulun värit ja Porin koulun pyöreä rakennusosa. Kouluhallituksen valvonta ja normaalihintapäätökset kun pitivät tiukasti kahleissaan suunnittelijat, ja

---

²²⁷ Makkonen 1998, 9.

kannustus uusien ratkaisujen etsimiseen oli varsin nihkeää.²²⁸

Arokallion rakennuksiin tutustuesssa on valon merkitys noussut esiin. Rakennuksissa on paljon ikkuna-alaa ja lukuun ottamatta yhtä rakennusta koulun porraskäytävät on valaistu koko rakennuksen läpi menevillä ikkuna-aloilla. Suuret ikkunat tekivät myös porrastasanteista valoisia.

Mikään rakennuksista ei juurikaan poikkea ajan muista ratkaisuista, mutta kaikissa niissä on löydettävissä persoonallisia ratkaisuja. Rakennustyyppinä vanhainkoti ja koulut ovat hyvin ”käyttäjakeskeisiä”²²⁹ toisin sanoen suunnittelutyössä on arkkitehdin erityisesti otettava huomioon käyttäjien tarpeet. Tällöin rakennuksen ulkomuotoa ja varsinkin sisätilaa ohjaa sen toimivuus.

Arkkitehti Margit Kennedy on tutkinut naisellisten ja miehisten arvojen ja periaatteiden esiintymistä arkkitehtuurissa. Hänen mukaansa arkkitehtuurissa on mahdollista erottaa naisellisia ja miehisiä periaatteita. Nämä eivät kuitenkaan ole toisensa poissulkevia, sillä periaatteet ovat sekä naisten ja miesten käytettävissä. Naiset saattavat käyttää enemmän naisellisia periaatteita ja miehet enemmän miehisiä periaatteita. Kennedy mainitsee naiselliseksi periaatteeksi käyttäjakeskeisesti suuntautuneen suunnittelun. Myös ergonominen ja toiminnallinen ovat naisellisia periaatteita kun taas miehisiä ovat suunnittelijakeskeisyys ja monumentaalisuus.²³⁰ Jos koulu- ja vanhainkoti-rakennuksia tarkastellaan tämän teorian valossa, niin rakennuksiin voi ennemminkin liittää Kennedyn esittämät naiselliset periaatteet kuin miehiset.

Elsa Arokallion uran aikana siirryttiin rakennustaiteessa klassisismista funktionalismiin ja edelleen ns. jälkifunktionalismiin. Kun Elsa Arokalliolta kysyttiin hänen ollessa 80-vuotias, miltä siirtyminen kaksikymmenluvun klassisismista funktionalismiin tuntui, hän vastasi: ”Mikä siirtyminen? En minä

---

²²⁸ Jetsonen 1994, 48.

²²⁹ Katso liite 1, s.90.

²³⁰ Katso liite 1, s.90.

siitä siirtymisestä mitään tiedä. Lautaset ja pilarit pudotettiin vain seiniltä. Te, nuorempi sukupolvi, muutoksesta enemmän tiedätte kuin me, jotka elimme ajan myötä. Uusista virtauksista keskusteltiin paljonkin, ennen kaikkea Alvar Aalto, mutta hän puhui aina niin mahtipontisesti, vaikka lahjakas hän oli, se täytyy myöntää, kaikkein lahjakkain."

7.2. Elsa Arokallion arkkitehdin ura naisena.

Elsa Arokallion valmistuttua arkkitehdiksi oli Suomessa jo useita kymmeniä naisarkkitehteja. Elsan isä oli halunnut, että tytär olisi lähtenyt opiskelemaan kieliä. Hän kuitenkin päätyi teknilliseen korkeakouluun opiskelemaan arkkitehdiksi. Omien sanojensa mukaan isä ei niinkään pitänyt ajatuksesta, mutta äidiltään hän sai täyden tuen.

Opiskelu arkkitehdiksi sujui Arokalliolta ongelmitta. Arokalliolta kysyttiin vuonna 1982 Kotilieden haastattelussa, oliko polyteekissa hankalaa, hän vastasi: "Eikö mitä, meitä oli jokunen tyttö koulussa ja siinä me pärjäsimme missä miehetkin. Päähankaluus oli se, että meillä tytöillä ei ollut toalettitiloja. Meillä oli vain naistenhuone ja siinä vanhanaikainen 'kommuudi', kaappi, jonka päällä oli pesukannu ja -vati ja alhaalla 'vackrare vardagsvara' eli suomeksi potta. Seinällä oli ristipistotaulu, jossa luki 'Snål spar, fan tar' eli saita säästää, piru vie. Miten se oli sinne joutunut, sopii ihmetellä. Eihän sitä koulua oltu alun perin naisille tarkoitettu. Opiskelu oli hauskaa aikaa. Miesten kanssa olen aina pärjännyt hyvin. Heidän kanssaan voi puhua kaikesta, vaikka pulteista tai muttereista, kun taas naimisiin menneet ystävättäret puhuivat keittiöstä ja lapsista. Joskus vähän ikävystyttävää."²³¹

Melko pian valmistumisensa jälkeen vuonna 1921 hän pääsi ensimmäisenä naisarkkitehtina puolustusministeriöön töihin. Kaiken kaikkiaan puolustusministeriössä työskenteli vuosina 1926-1939 yhdeksän naisarkkitehtia. Näistä pisimpään viihtyi Elsi Borg 25 ja Elsa Arokallio 13,5 vuotta. Heillä molemmilla oli oma toimisto virkatyön ohessa. Puolustusministeriössä työskentely takasi arkkitehdeille vakinaiset tulot. Sen

sijaan oman toimiston ylläpitämisestä sai hieman ylimääräistä tuloa.²³² Anne Mäkinen arvelee, että hakeutuminen puolustusministeriöön johtui siitä, että työ valtion palveluksessa koettiin taloudellisesti turvallisemmaksi kuin suhdanteista riippuvainen oman toimiston pito.²³³ Esimerkkiä lienee antanut Wivi Lönn, joka tunnetaan erityisesti lukuisten koulujen suunnittelijana. Ensimmäiseksi työkseen Lönn sai heti valmistuttuaan arkkitehdiksi entisen koulunsa, Tampereen tyttökoulun, uuden rakennuksen suunnittelun.²³⁴ Jo Stipendimatkallaan Englannissa ja Skotlannissa hän tutki erityisen innokkaasti koulurakennuksia. Paula Kivisen mukaan Lönnin kiinnostus koulujen suunnitteluun on mahdollisesti alkanut jo opiskeluaikana. Matkallaan saatujen vaikutteiden avulla Lönn mullisti suomalaista kouluarkkitehtuuria. Hän ei sijoittanut luokkia käytävien varrelle, vaan piirsi ne viihtyisien hallien ja aulojen ympärille. Tällainen perusratkaisu oli Wivi Lönnin mielestä esteettinen, mutta myös käytännöllinen ja hygieeninen.²³⁵

Arokallio perusti toimistonsa samana vuonna kun hänen aviomiehensä arkkitehti Erkki Väänänen kuoli. Jos näin ei olisi käynyt, olisiko Arokallio ollut miehensä arkkitehtitoimistossa töissä? Oma ura olisi saattanut jäädä taka-alalle ja perheen perustaminen nousta etusijalle. Näinhän monille ajan naisarkkitehdeille kävi.

Arokallion ura näytti 30-luvulla olevan hyvin nousujohteinen. Vuonna 1933 oli Simpeleelle valmistunut kirkko, jonka Elsa Arokallio ja Elsi Borg suunnittelivat yhdessä. Maarit Henttonen kertoo Elsi Borg -kirjassaan, että alun perin Yhtyneet paperitehtaat Oy:n arkkitehti W.G. Palmqvistin piti suunnitella tämä kirkko. Arkkitehti oli kuitenkin liian kiireinen ja niinpä hän suositteli Arokalliota ja Borgia kyseiseen tehtävään.²³⁶ Arkkitehdit olivat hyviä ystäviä aina opiskeluajoista lähtien. Vain kaksi vuotta myöhemmin valmistui Porin yhteislyseo ja vuonna 1935 Arokallio lähetti jo

---

²³¹ "Ei meitä sorrettu koskaan naisina", Kotiliesi 1982, no:20.

²³² Mäkinen 2000, 75-77.

²³³ Mäkinen 1989, 180.

²³⁴ Laine 1992, 18.

²³⁵ Laine 1992, 17.

eroanomuksensa puolustusministeriöön ja matkusti Japaniin. Työtehtäviä tuntui riittävän, joten myös naisarkkitehti uskalsi jäädä turvallisesta valtion työstä pois ja alkaa vapailla markkinoilla kilpailevaksi arkkitehdiksi.

Naisen työskentely itsenäisenä arkkitehtina ei varmastikaan ollut helppoa. Naisarkkitehtiin liittyi erilaisia ennakkoluuloja, jonka vuoksi oman uran luominen ei ollut helppoa. Arokallion kaikki tässä työssä mainitsemani itsenäisenä arkkitehtina suunnittelemat työt liittyivät jollain tavalla naisjärjestöihin ja hyväntekeväisyyteen. Tällaiset yhdistykset kohdistavat toimintansa usein juuri lapsiin ja vanhuksiin. Ehkä nainen tällaisten rakennusten suunnittelijana koettiin parempana kuin mies. Ehkä ajateltiin, että nainen oli jotenkin lähempänä lapsi- ja vanhustyötä kuin mies.

Elsa Arokallio oli sekä Tumstokin että Architectan perustajajäsen. Tämä saattaa kertoa siitä, että eräänlaista syrjintää, oli se sitten historiasta johtuvaa tai naista vähättelevää, oli havaittavissa. Jos kerran naisilla oli tarve järjestäytyä, oli selvää, että he tunsivat jäävänsä taka-alalle arkkitehtuurin kentässä. Mutta kun 90-vuotiaalta Arokalliolta kysyttiin *Kotilieden* haastattelussa: "Mistähän teidän ikäpolvenne naiselle tuli tuo puhti? Oliko se vaikeitten aikojen tuomaa voimaa?" Hän vastasi: "Osaatpa, tyttö, tehdä kummia kysymyksiä. Puhti kuuluu elämään. Siihen sitten hyppysellinen uhkarohkeutta ja hiven seikkailumieltä. Mitenkä noin edes kysyt? Onko tyttäristä polvi huonontunut?"²³⁷

---

²³⁶ Henttonen 1995, 54-55.

²³⁷ "Ei meitä sorrettu koskaan naisina", *Kotiliesi* 1982, no.20.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Johanna-kodin arkisto (JKA), Lahti.

Hda: Arava-asiapaperit, Aravaan liittyvät muut lainat 1952.

Hdb: rakennusasiakirjat, urakkasopimus, loppukatselmus, työ- ja aineselitys 1952-1953.

Kokkolan rakennusvalvontavirasto, Kokkola.

Kokkolan yhteislyseon piirustukset.

Lahten rakennusvalvontavirasto, Lahti.

Johanna-kodin piirustukset.

Porin kaupunginarkisto, Pori

Kuva Porin yhteislyseosta.

Porin rakennusvalvontavirasto, Pori.

Porin yhteislyseon piirustukset.

Sota-arkisto, Helsinki.

Teknisen osaston henkilöasiat 1933-1937.

Elsa Arokallion eroanomus helmikuussa 1935.

Sammon Yhteiskoulun arkisto, Tampere.

Tampereen 2. tyttökoulun rehtori A.Salmen kirje Kouluhallitukselle 12.12.1953.

Tampereen 2. tyttökoulun rehtori A.Salmen kirje kouluhallitukselle 10.10.1954.

Tampereen rakennusvalvontavirasto, Tampere.

Sammon yhteislyseon piirustukset.

Vaasan maakunta-arkisto, Vaasa.

Kokkolan yhteislyseon vuosikertomukset (Kyv) 1945-1974, Db 3.

Valtion kiinteistölaitos, Helsinki.

Lisa Hagmanin koulun piirustukset.

Suullisia tietoja antanut

Pirjo Ruusunen - Tamminen, Johanna-kodin johtaja.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Anttila, Aarne 1956. Helsingin kaupungin historia 4:2.

Arkkitehteja. Architectan 40-vuotisnäyttely, Helsingin kaupungin taidemuseo 24.9.-14.11.1982. Helsinki 1982.

Borg-Sundman, Margit 1966. Jännittävä on elämä. Porvoo.

Broner, Kaisa 1985. Arkkitehtuurin naisellisista ja miehisistä perikuvista. Nainen, taide ja taidehistoria. s.l. s. 78-90.

Eriksson Nina 1996. Porin suomalainen yhteislyseo – 70 muistojen vuotta 1926-1996. Rauma.

Forsius, Arno, 1982. Katsaus vanhainkotien vaiheisiin Lahdessa.

Haapio, Ilmi 1982. Architecta 1942-1952. s.l.

Hagman, Lucina 1886. Kuomireessä. Palanen Suomalaisen

Yhteiskoulun syntyhistoriaa. Helsinki.

Halila, Aimo 1949. Suomen kansakoululaitoksen historia osat 1-3. Turku.

Halila, Aimo 1950. Suomen kansakoululaitoksen historia osa 4. Turku.

Halila, Aimo 1958. Lahden historia. Lahti.

Hannila, Helena 1998. Sata vuotta sivistystä. Kokkola.

Heikinheimo, Ilmari 1955. Suomen elämäkerrasto. Porvoo.

Heikkilä, Hannu , "Lisan koulusta Tieteiden taloksi". Tieteessä tapahtuu 1997, no.7.

Heinonen, Raija-Liisa 1986. Funktionalismin läpimurto Suomessa. Helsinki.

Helamaa, Erkki 1983. 40-luku. Korsujen ja jälleenrakentamisen vuosikymmen. Helsinki.

Helander, Vilhelm, "Vanhat arvot vai uudet vaatimukset – Tieteiden talon suunnittelusta". Tieteessä tapahtuu 1997, no.7.

Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu 1886-1911. Helsinki 1912.

Helsingin uusi suomalainen yhteiskoulu. Helsinki 1949. Toim. Arne Rahunen.

Henttonen, Maarit 1995. Elsi Borg 1893-1958 arkkitehti. Helsinki.

Hokkanen, Kirsti 1954. Koti laitoksessa. Kaunis koti n:o. 4. Helsinki.

Jetsonen, Sirkka-Liisa 1994. Realismia vai unelmia - 1950-luvun julkisesta rakentamisesta. Sankaruus ja arki - Suomen 50-luvun miljöö. Tapiola.

Järvi, Jorma, "Koulurakentamisesta". Arkkitehti 1955, no.11.

Kava, Ritva 1994. Emil Cedercreutz. Satakunnan eurooppalainen. Helsinki.

Kiuasmaa, Kyösti 1982. Oppikoulu 1880-1980. Oulu.

Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1955, no.1.
s.a., s.l.

Konttinen, Esa 1991. Perinteisesti moderniin. Profioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa. Jyväskylä.

Kokkolan yhteislyseo 1898-1973, 1974. Matrikkelitoimikunta. Kokkola.

Koskenjaakko, A.A. 1936. Helsingin suomalaisen yhteiskoulun vaiheet 1886-1936. Helsingin suomalainen yhteiskoulu 1886-1936. Helsinki.

Kunnalliskodit ja vanhainkodit 1, kunnalliskotien suunnittelu ja yleinen hallinto. Huoltaja -säätiön julkaisu. Helsinki 1958.

Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita. Kaupungin suunnitteluvirasto, kaupungin museo B271983. Lahti 1983.

The lady with the bow. The Story of Finnish Women. 1990 Keuruu

Laine, Sirpa 1992. Wivi Lönn ja hänen asuintalonsa Jyväskylässä. Jyväskylä.

Laisaari, Elsi 1958. Kunnalliskotien sisustaminen. Kunnalliskodit ja vanhainkodit 1, kunnalliskotien suunnittelu ja yleinen hallinto. Huoltaja -säätiön julkaisu 3a. Helsinki.

- Lilius, Henrik 1982. Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoria. Helsinki.
- Makkonen, Leena 1998. Martta ja Ragnar Ypyä. Suomalaisen modernismin kolme vuosikymmentä. Helsinki.
- Mustala, Paavo 1958. Katsaus sosiaalihuollon kehitykseen Suomessa. Kunnalliskodit ja vanhaikodit 1, kunnalliskotien suunnittelu ja yleinen hallinto. Huoltaja -säätiön julkaisu 3a. Helsinki.
- Mäkinen, Anne 1989. Puolustusministeriön naisarkkitehdit 1927-1939. Taidehistoriallisia tutkimuksia 10. Helsinki, s. 169-190.
- Mäkinen, Anne 2000. Suomen valkoinen sotilasarkkitehtuuri 1926-1939. Vammala.
- Mäkiö, Erkki 1990. Kerrostalot 1940-1960. Porvoo.
- Mäkiö, Erkki 1994. Rakennustekniikan muutos. Sankaruus ja arki,
- Nikula, Riitta 1990a. Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku. Ars Suomen taide 5. Keuruu.
- Nikula, Riitta 1990b. Women in the History of Finnish Art. s.80-90. The lady with the bow. The Story of Finnish Women. 1990 Keuruu.
- Nikula, Riitta 1993. Rakennettu maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat. Keuruu.
- Nyberg, Patrik 1992. Suomen arkkitehtiliitto 1892-1992. Arkkitehdin työ. Hämeenlinna, s. 302-339.
- Ollila, Anne. Vahvojen naisten puolestapuhujat: Lucina Hagman ja Alli Nissinen. Yksi Kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset

naiset. Eeva Ahtisaari et al. Helsinki 1997.

Ollila, Anne 1998. Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Tampere.

Ollinkari, Lasse 1949. Rottingin suosio kasvaa. Kaunis koti n:o. 1.

Paatero, Kristiina 1994. Kaunis koti. Sankaruus ja arki, Suomen 50-luvun miljöö. Näyttely Suomen rakennustaiteen museossa 22.6.25.9.1994. Helsinki.

Porin suomalaisen yhteislyseon vuosikertomukset 1926-1939, s.a. Pori.

Profiles. Pioneering Women Architects from Finland. Museum of Finnish Architecture. Helsinki 1983.

Rakentavasti 50-vuotta, HAKA. Toim. Hämäläinen, Liisa, Kivelä, Unto. Helsinki, 1988.

Rasila, Viljo 1992. Tampereen historia 4. Tampere.

Ripatti, Reetta 1994. Ensimmäiset Arava-talot Jälleenrakentamisen aika. Näkökulmia 1940- ja 1950-luvun arkkitehtuuriin. Toim. Sirkka-Liisa Jetsonen. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 1994/12. Helsinki.

Saarikangas, Kirsi 1994. "Arkipäivän arvokkuus" - 1950-luvun asun-toarkkitehtuurista. Sankaruus ja arki, Suomen 50-luvun miljöö. Näyttely Suomen rakennustaiteen museossa 22.6.-25.9.1994. Helsinki.

Saarikoski, Jaakko 1954. Iloinen vanhainkoti. Suomen kuvalehti n:o. 48.

SAFA:n kokous 26.5.1943. Arkkitehti 1943, n:o 5.

Salokorpi, Asko 1990. Arkkitehtuuri vuoden 1940 jälkeen. Ars Suomen taide 6. Keuruu.

Setälä, Salme 1936. Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu 1886-1936. Helsinki.

Setälä, Salme 1970. Polusteekin koulussa. Helsinki.

Setälä, Salme 1973. Epäasiallinen kronikka. Porvoo.

Suomen Rakennushallinto 1811-1961. Rakennushallitus. Helsinki 1967.

Suominen-Kokkonen, Renja 1992 a. The Fringe of a Profession, Women as Architectss in Finland from the 1890s to the 1950s. Helsinki.

Suominen-Kokkonen, Renja 1992 b. Arkkitehtinaiset - koulutus, ammatti, ja naisen paikka. Arkkitehdin työ. Hämeenlinna s. 72-89.

Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu. Tampere 1986. Tampereen kaupungin kaavoitusvirasto By/3/1985.

Tenkama, Pirkko, 1987. Tavoitteena arkikauneus. Tekstiilitaiteilija Maija Kansanen, toimintaa ja tuotantoa. Taidehistoriallisia tutkimuksia 10. Helsinki.

Tuomi, Timo 1992. Lahden kaupunkikuvan ja arkkitehtuuri kehityspiirteitä. Lahden historia 2. Savonlinna.

Vanhusten asuntoloiden suunnittelukilpailu. Arkkitehti 1952, n:o. 8.

Wegelius Edw. A. - Lippa, Alpo - Ruso, Risto 1952. Talonrakennustekniikan käsikirja. Helsinki.

Viljo, Eeva Maija 1984. Suomen ensimmäiset naisarkkitehdit. No. 8.

Viljo, Eeva Maija 1985. Suomen ensimmäiset naisarkkitehdit. Nainen, taide ja taidehistoria. s.l. s. 91-101.

Yksityisluokat Helsingissä 1919-1933 ja Helsingin viides yhteiskoulu 1933-1958. Helsinki 1960.

Artikkelit sanomalehdissä

Aamulehti

"Sammon Yhteislyseo aloittaa toimintansa ensi syksynä"
16.2.1957.

"Sammon yhteislyseo", 17.2.1957.

Etelä-Suomen sanomat (ESS)

"Vanhojen koti Lahteen", 16.1.1936.

"Vanhainkoti Lahteen. Lahden Hyväntekeväisyysyhdistys täyttää torstaina 40-vuotta", 29.4.1945.

"Olkoon onni ja menestys tämän rakennuksen mukana.

Johanna-kodin peruskiven laskemistilaisuus eilen", 28.5.1952.

"Johanna-kotia haluttaisiin korottaa", 12.11.1999.

Helsingin Sanomat (HS)

"Johanna-vanhainkoti vihittiin Lahdessa", 27.9.1953.

Karjala

"Täyttäköön rakkauden henki jatkuvasti tämän kodin suojat,
Johanna-kodin lämmin vihkiäistilaisuus Lahdessa", 27.9.1953.

Keskipohjanmaa (KP)

"Moderni ja kaunis koulutalo kaupungin kaunistus", 7.8.1945.

Kokkola –lehti

"Kokkolan yhteislyseon uusi koulurakennus valmis", 7.8.1945.

Kotiliesi

"Ei meitä sorretti koskaan naisina", 1982, nro.20.

Lahti

"Lahden vanhainkodin rakennustyöt aloitettaneen jo ennen kevättä", 13.1.1952.

"Johanna-kodin rakennustyöt päästäneen aloittamaan tk 15 p:nä", 8.4.1952.

"Johanna-kodin peruskivi muurattu", 28.5.1952.

"Johanna-kodin kauniissa suojissa 27 onnellista ja tyytyväistä vanhusta", 2.6.1953.

"Upouudessa, viihtyisässä Johanna-kodissa arvokas vihkiäisjuhla eilen", 27.9.1953.

Satakunnan kansa

"Koulujuhla Porissa sunnuntaina", 26.11.1935.

Suomen Sosiaalidemokraatti (ss)

"Vanhainkoti - omakoti, tyytyväisiä vanhuksia viihtyisässä Johanna -kodissa", 29.12.1957.

Tammerkoski

"Sammon yhteislyseo", 1958 no.3.

Uusi Suomi

"Uusi koulurakennus – yksityisluokkien oma talo valmistunut", 11.10.1925.

Monisteet

Architecta –yhdistyksen esite.

LIITE 1

Berliiniläinen arkkitehti Margrit Kennedy on tutkinut naisellisten ja mielisten arvojen ja periaatteiden esiintymistä arkkitehtuurissa. Hän on päätenyt seitsemään hypoteesiin, jotka ovat seuraavat:

1. Joskin on mahdotonta määritellä selviä ja toisensa poissulkevia nais- ja miesarkkitehtuurin kategorioita, on silti mahdollista erottaa, vastaavalla tavalla kuin biologiassa ja psykologiassa, naisellisia ja miehisiä periaatteita arkkitehtuurissa. Nämä periaatteet ovat sekä miesten että naisten käytettävissä. Tasavertaisen sovellusmahdollisuuden vallitessa (mitä ei voi sanoa nykyisestä tilanteesta) naiset saattavat käyttää enemmän naisellisia periaatteita ja miehet enemmän miehisiä periaatteita.

2. Naiselliset ja miehiset periaatteet eivät ole toisensa poissulkevia kategorioita vaan pikemminkin ryhmittymiä, jotka määrittyvät suhteessa toinen toiseensa:

Naisellisia periaatteita versus miehisiä periaatteita

Enemmän käyttäjä kuin suunnittelijakeskeisiä suuntautuvia

Enemmän ergonomisia kuin suuri mittakaavaisia ja monumentaalisia

Enemmän toiminnallisia kuin muotoa korostavia

Enemmän joustavia kuin kiinteitä

Enemmän orgaanisesti järjestäytyneitä kuin abstraktisti ohjelmoituja

Enemmän kokonaisvaltaisia kuin erikoistuneita

Enemmän kompleksisia kuin yksiulotteisia

Enemmän sosiaalisesti orientoituneita kuin eduntavoittelusta kiinnostuneita

Enemmän hitaasti kasvavia kuin nopeasti rakennettuja

3. Miehisten periaatteiden ylivoimainen dominaatio on syynä arkkitehtuurin nykyisille ongelmille. Naisellisten periaatteiden dominaatio olisi yhtä

pahasta, vaikka onkin välttämätöntä luoda tasapaino näiden välille. Arkkitehtuuri parhaimmillaan yhdistää toimivuuden ja muodon, joustavuuden ja kiinteyden, käyttäjän palvelun sekä suunnittelijan luovan panoksen, sopivuuden sekä yksilölliseen mittakaavaan että laajempaan yhteiskunnalliseen yhteyteen.

4. Ainoastaan kaikkien näiden ristiriitaisten tarpeiden synteesi tekee mahdolliseksi todellisen vaihtoehdon luomisen nykyiselle arkkitehtuurille, jota miehiset periaatteet ja arvot hallitsevat.

5. Naisarkkitehdit omaavat ehkä paremman valmiuden tämän synteessin luomiseen johtuen siitä, että naiset on kasvatettu lapsesta lähtien olemaan tunteellisia ja avoimia muita ihmisiä kohtaan, ja toisaalta he ovat opiskelun yhteydessä harjoittaneet rationaalisen, loogisen ja abstraktin ajattelun kykyä. Heidän mieskollegansa päinvastoin on kasvatettu yksipuolisen miehisen arvoasteikon mukaan, mitä vain harvoin on ollut tasapainottamassa tunteiden ilmaisun ja muiden huomioonottamisen taidon opettelu.

6. Sekä miehet että naiset, jotka pyrkivät ilmaisemaan naisellisia periaatteita tai kokonaisvaltaista näkemystä arkkitehtuurissa ja yhdyskuntasuunnittelussa, joutuvat vastatusten saman raja-aidan kanssa: tämä on naisellisten periaatteiden aliarvioiminen, mikä sai alkunsa patriarkaalisen järjestelmän päästyä voitolle esihistoriallisena aikana.

7. Kaksi tekijää saattaa mahdolliseksi naisellisten periaatteiden uudelleenarvioimisen ja -käyttämisen:

- yhä selvemmin ilmenevät kasvun rajat, luonnonvarojen ehtyminen sekä lineaarisen, yksiulotteisen näkemyksen osoittautuminen sopimattomaksi;
- naisten kasvava osuus miesten hallitsemilla ammattialoilla ja sitä myötä etenevä tietoisuus naisellisista arvoista sekä rohkeus niiden ilmaisemiseen arkkitehtuurissa, yhdyskuntasuunnittelussa ja ammatillisessa kanssakäymisessä.²⁴³

LIITE 2

Työluettelo

Lisa Hagmanin koulu Helsingissä 1924-25
 Tanhuavaaran voimisteluopisto Viipurissa 1931
 Simpeleen kirkko Elsi Borgin kanssa 1932
 Porin Suomalainen Yhteislyseo 1936
 Omakotityyppitalot Lahdessa 1950
 Johanna-koti Lahdessa 1953
 Kokkolan Yhteislyseo 1954
 Sammon Yhteislyseo 1957
 Eduskuntatalon naistenhuoneen sisustus 1930 yhdessä Maija
 Kansasen kanssa; Arokallio suunnitteli huonekalut ja Kansanen
 Suomen suurlähetystön sisustus Tokiossa yhdessä Maija
 Kansasen kanssa 1935
 Enso Gutzeit Oy:n viikonloppumaja

Puolustusministeriö

Kauhavan linna-rakennus 1928
 Kauhavan aliupseeriruokala = Turkinsaari aliupseeriruokala
 1928
 Kauhava Kapitulanttiasuinrakennukset nro 7,8,9 1928
 Suur-Merijoki kapitulanttiasuinrakennus nro 48 1930
 Kauhava paja, talli, varastot, ajokalut, autot 1928
 Kauhava miehistökäymälä 1928
 Turkinsaari sairaala 1928
 Suomenlinnan rakennukset c 2 61(nyk c 58) muutos asuinra-
 kennukseksi 1929
 Rannikkotykistö RT 3 Rauhala sairaala 1930

---

²⁴³ Arkkitehteja 1982, 20-21.

RT 3 Rauhala sauna ja pesula 1930

RT 3 Rauhala esikunta 1932-33

Utti sairaala 1932

KUVALUETTELO

1. Lisa Hagmanin koulu, pääjulkisivu.
2. Lisa Hagmanin koulu, pääjulkisivu.
3. Lisa Hagmanin koulu, liikuntasiipi.
4. Lisa Hagmanin koulu, eteisaula.
5. Lisa Hagmanin koulu, eteisaula ja liikuntasalin ovet.
6. Lisa Hagmanin koulu, 3. kerroksen käytävä.
7. Lisa Hagmanin koulu, 2. kerroksen käytävä.
8. Lisa Hagmanin koulu, eteisaula, yksityiskohta portaista.
9. Porin yhteislyseo, julkisivut. Porin kaupunginarkisto.
10. Porin yhteislyseo, pääsisäänkäynti.
11. Porin yhteislyseo, pääsisäänkäynti ja katos.
12. Porin yhteislyseo, julkisivu.
13. Porin yhteislyseo, sisäänkäynti.
14. Porin yhteislyseo, portaikko.
15. Porin yhteislyseo, portaikko.
16. Johanna-koti.
17. Johanna-koti, yksityiskohta itäjulkisivusta.
18. Johanna-koti, länsijulkisivu.
19. Johanna-koti, yksityiskohta länsijulkisivusta.
20. Kokkolan yhteislyseo, Hannila 1998, 87.
21. Kokkolan yhteislyseo, pääjulkisivu.
22. Kokkolan yhteislyseo, julkisivu.
23. Kokkolan yhteislyseo, julkisivu.
24. Kokkolan yhteislyseo, yksityiskohta ovista.
25. Sammon yhteislyseo, luokkahuonesiipi.
26. Sammon yhteislyseo, liikuntasiipi.
27. Sammon yhteislyseo, pihajulkisivu.

Kuvat: Saira Karhu

KUVALUETTELO

1. Lisa Hagmanin koulu, pääjulkisivu.
2. Lisa Hagmanin koulu, pääjulkisivu.
3. Lisa Hagmanin koulu, liikuntasiipi.
4. Lisa Hagmanin koulu, eteisaula.
5. Lisa Hagmanin koulu, eteisaula ja liikuntasalin ovet.
6. Lisa Hagmanin koulu, 3. kerroksen käytävä.
7. Lisa Hagmanin koulu, 2. kerroksen käytävä.
8. Lisa Hagmanin koulu, eteisaula, yksityiskohta portaista.
9. Porin yhteislyseo, julkisivut. Porin kaupunginarkisto.
10. Porin yhteislyseo, pääsisäänkäynti.
11. Porin yhteislyseo, pääsisäänkäynti ja katos.
12. Porin yhteislyseo, julkisivu.
13. Porin yhteislyseo, sisäänkäynti.
14. Porin yhteislyseo, portaikko.
15. Porin yhteislyseo, portaikko.
16. Johanna-koti.
17. Johanna-koti, yksityiskohta itäjulkisivusta.
18. Johanna-koti, länsijulkisivu.
19. Johanna-koti, yksityiskohta länsijulkisivusta.
20. Kokkolan yhteislyseo, Hannila 1998, 87.
21. Kokkolan yhteislyseo, pääjulkisivu.
22. Kokkolan yhteislyseo, julkisivu.
23. Kokkolan yhteislyseo, julkisivu.
24. Kokkolan yhteislyseo, yksityiskohta ovista.
25. Sammon yhteislyseo, luokkahuonesiipi.
26. Sammon yhteislyseo, liikuntasiipi.
27. Sammon yhteislyseo, pihajulkisivu.

Kuvat: Saila Karhu

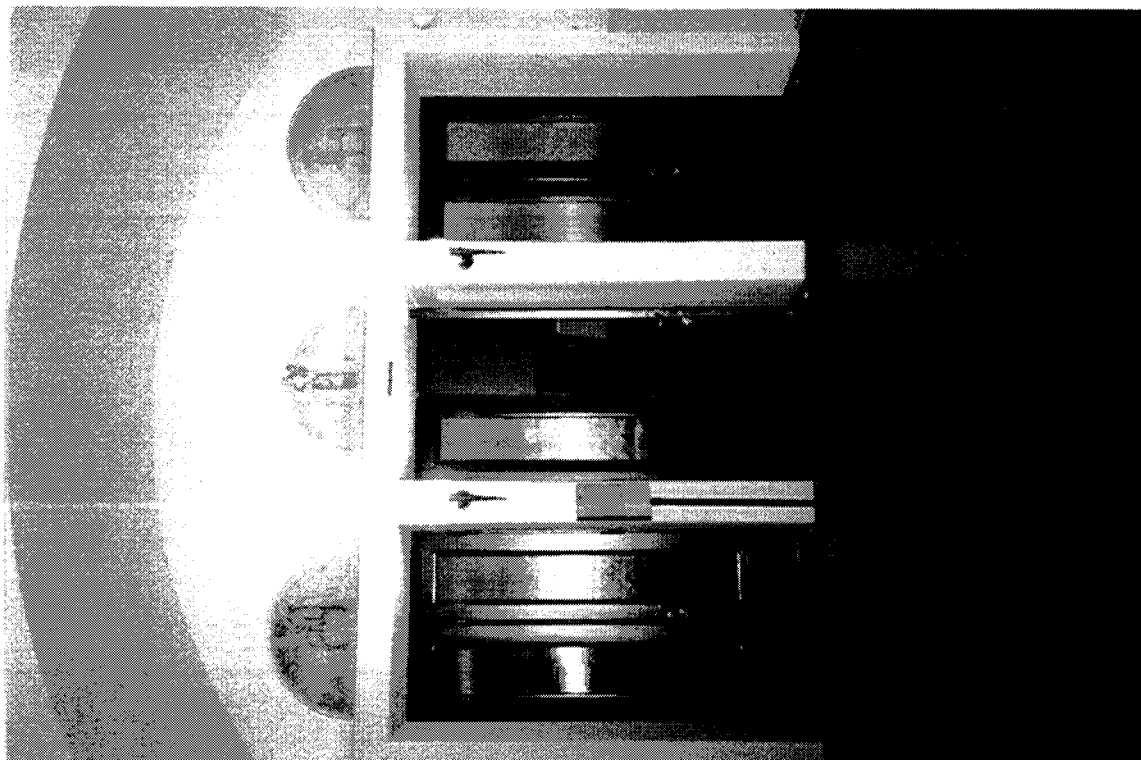
KUVA 1.

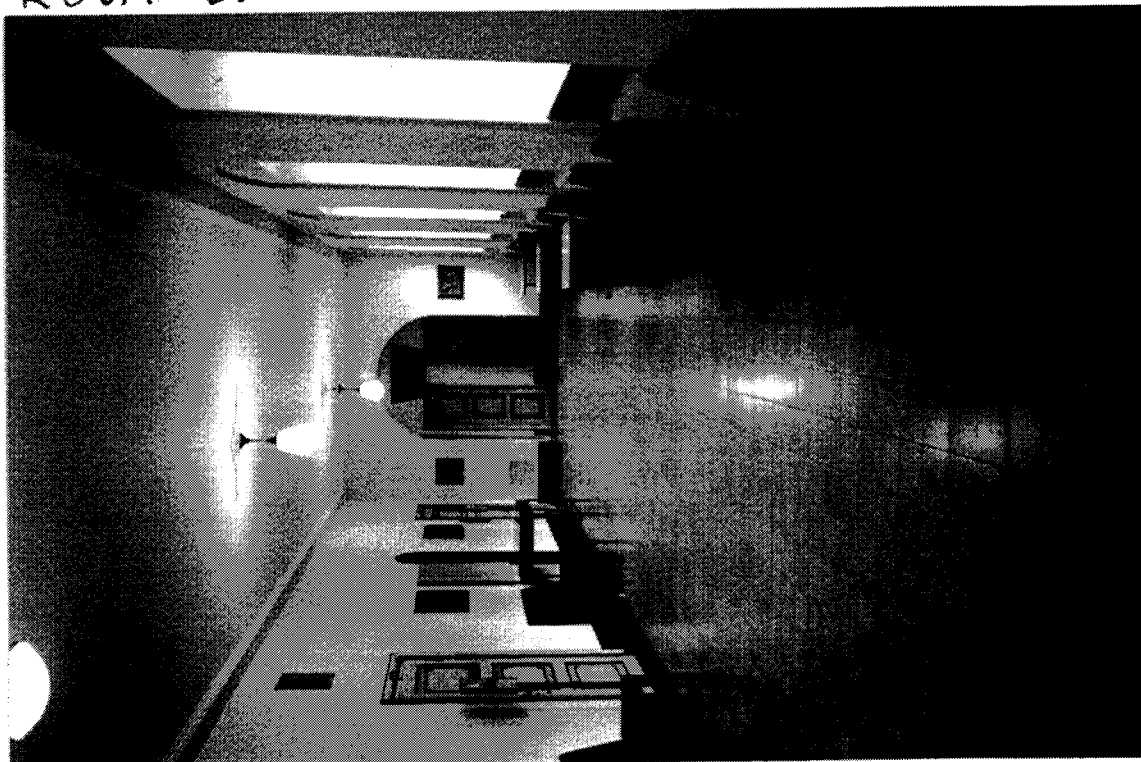
KUVA 2.

KUVA 5.

KUVA 6.

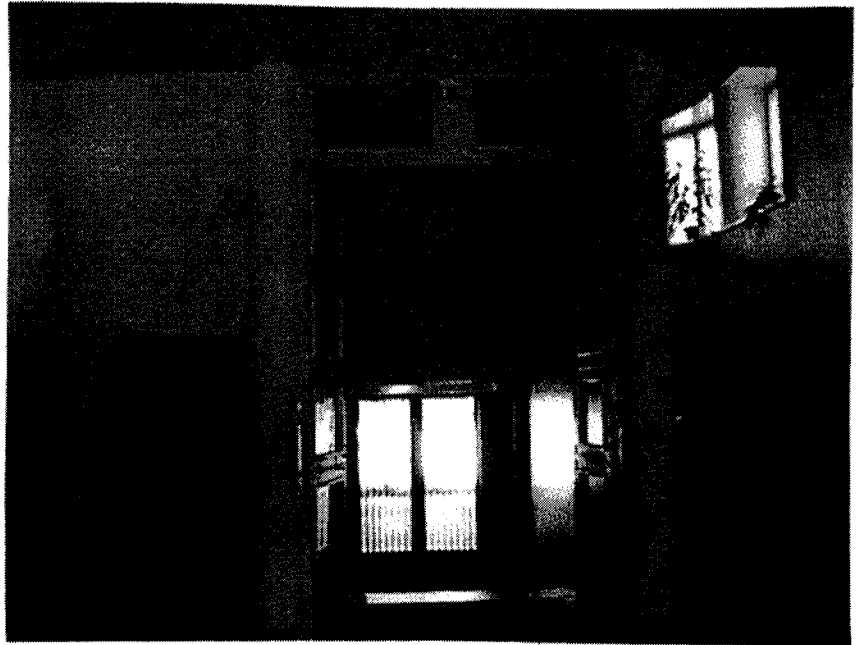
KUVA 9.

KUVA 10.

KUVA 13.

KUVA 14.

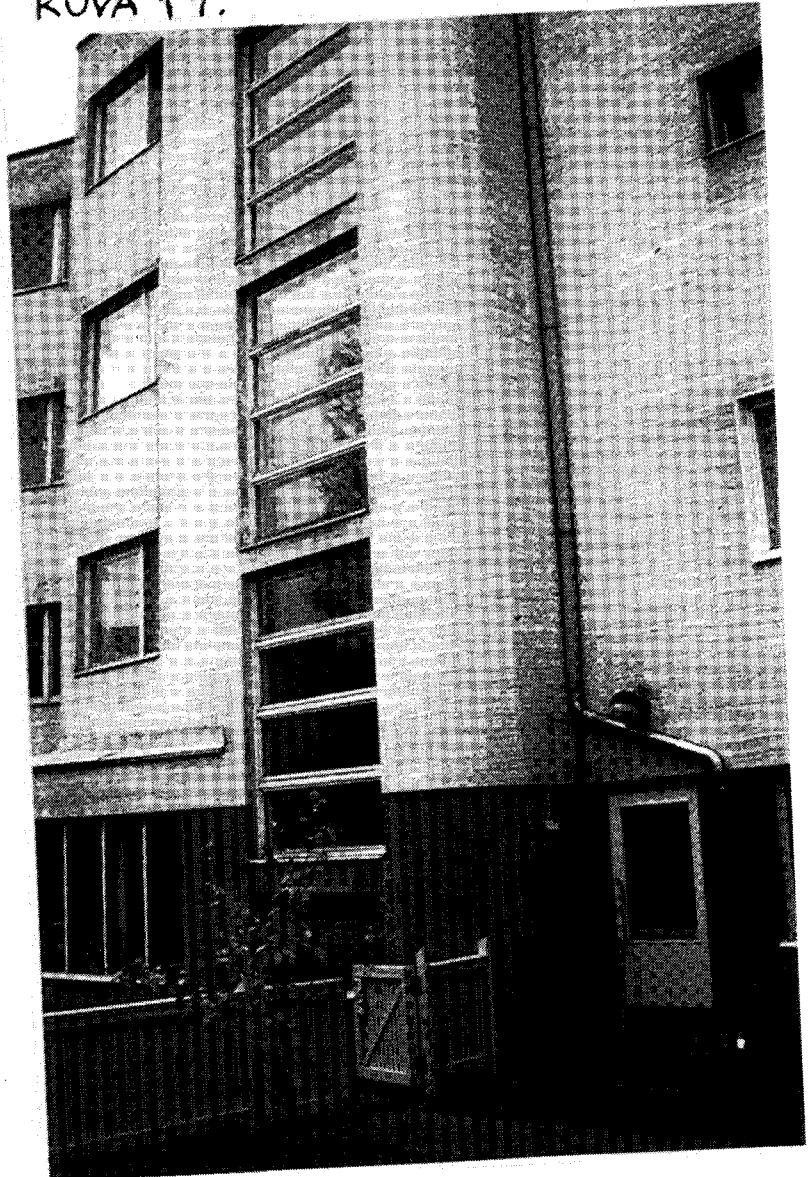
KUVA 15.

KUVA 16.

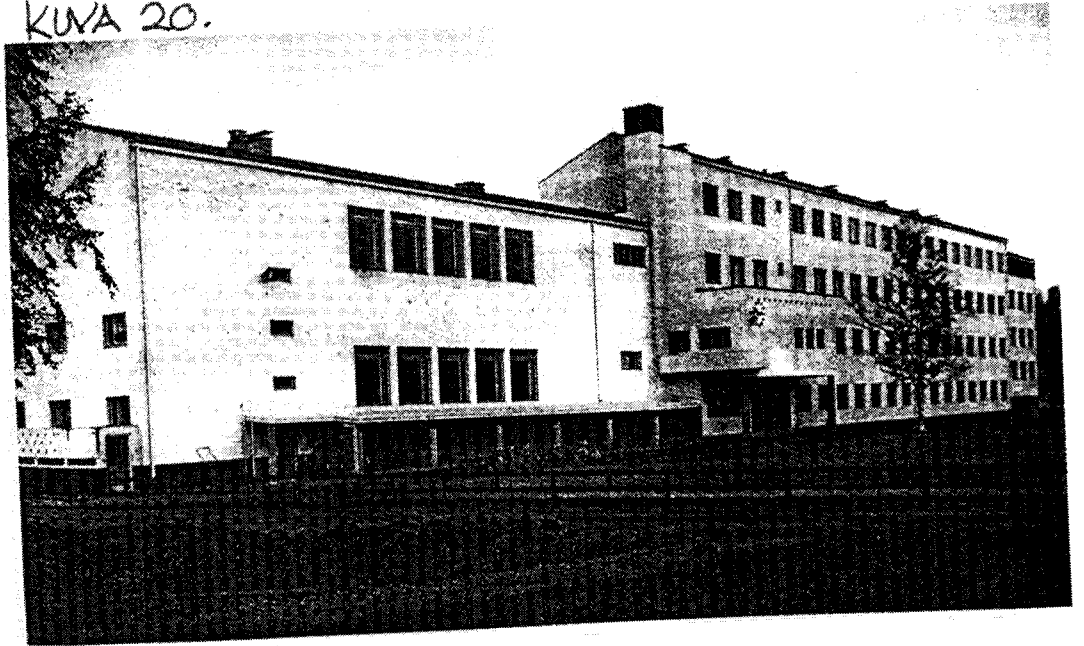

KUVA 17.

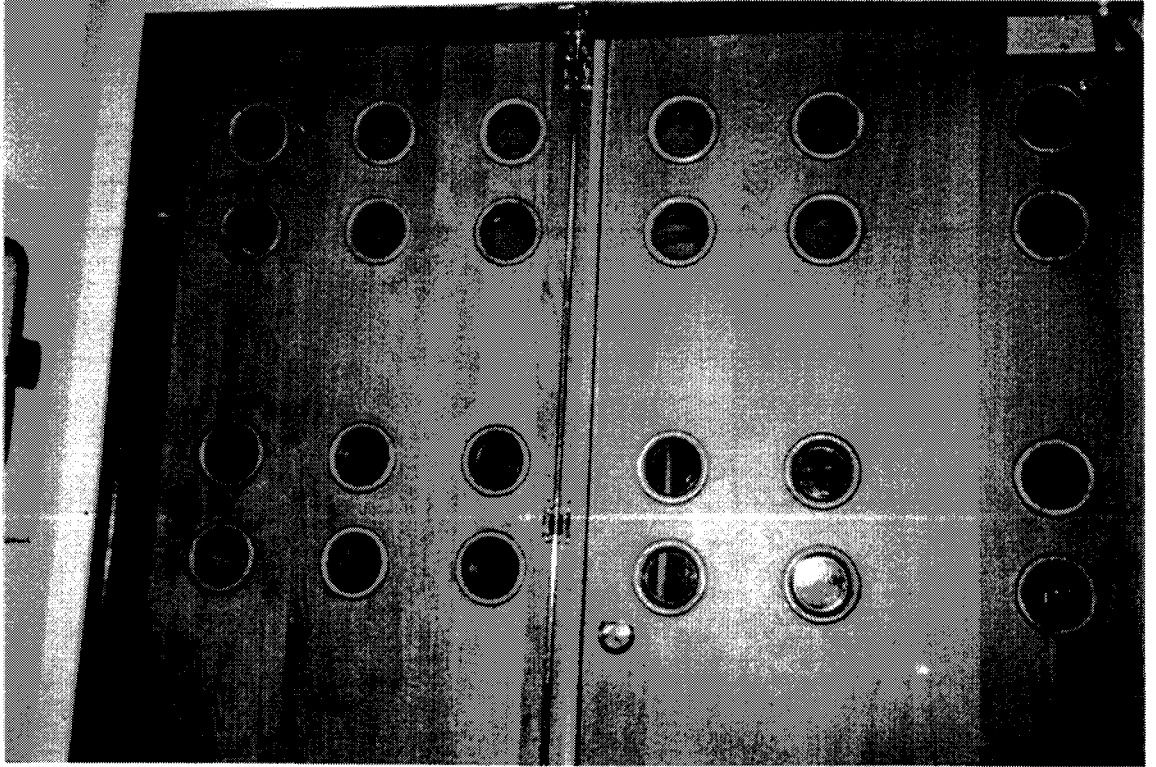
KUVA 20.

KUVA 21.

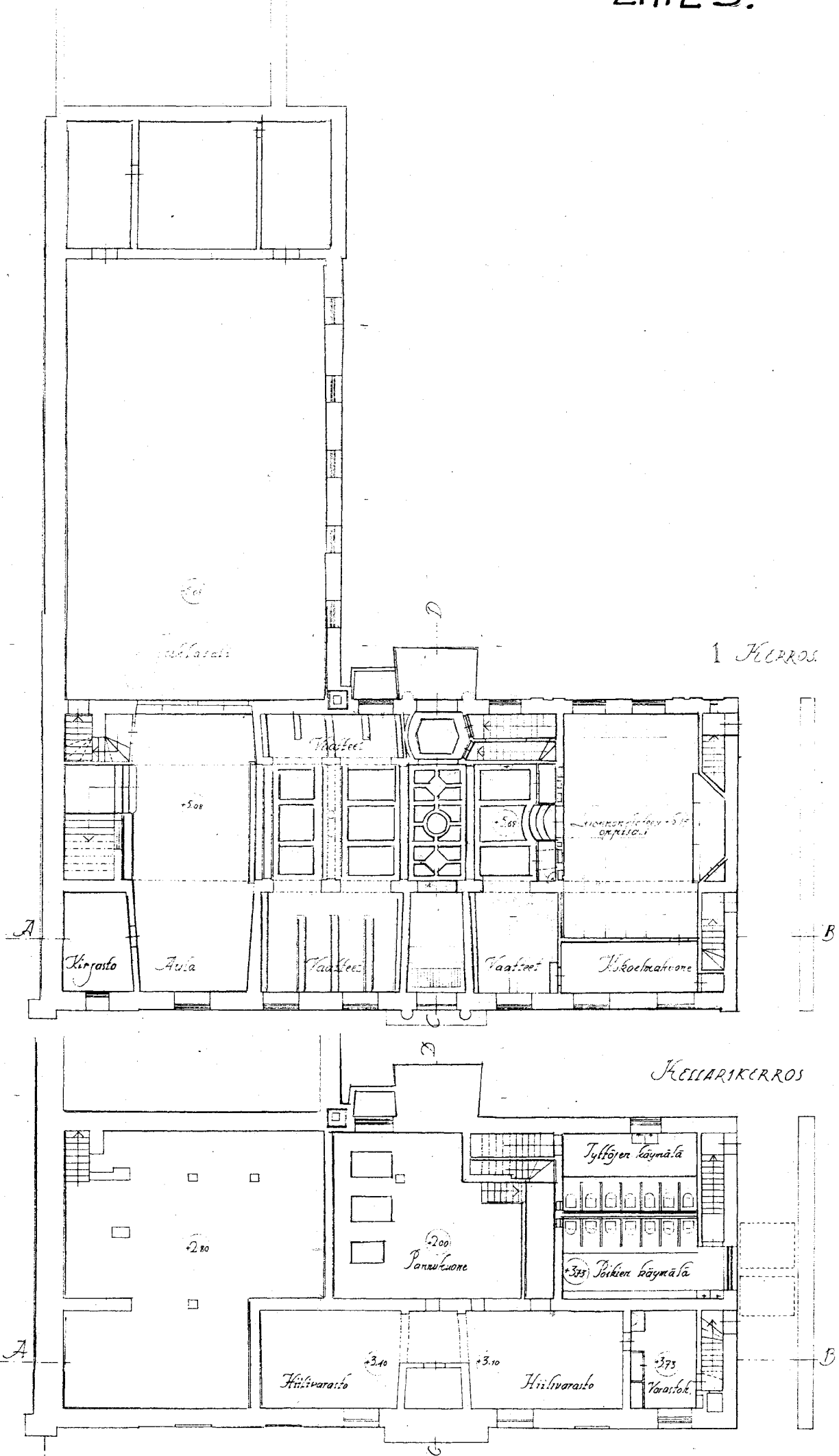
KUVA 24.

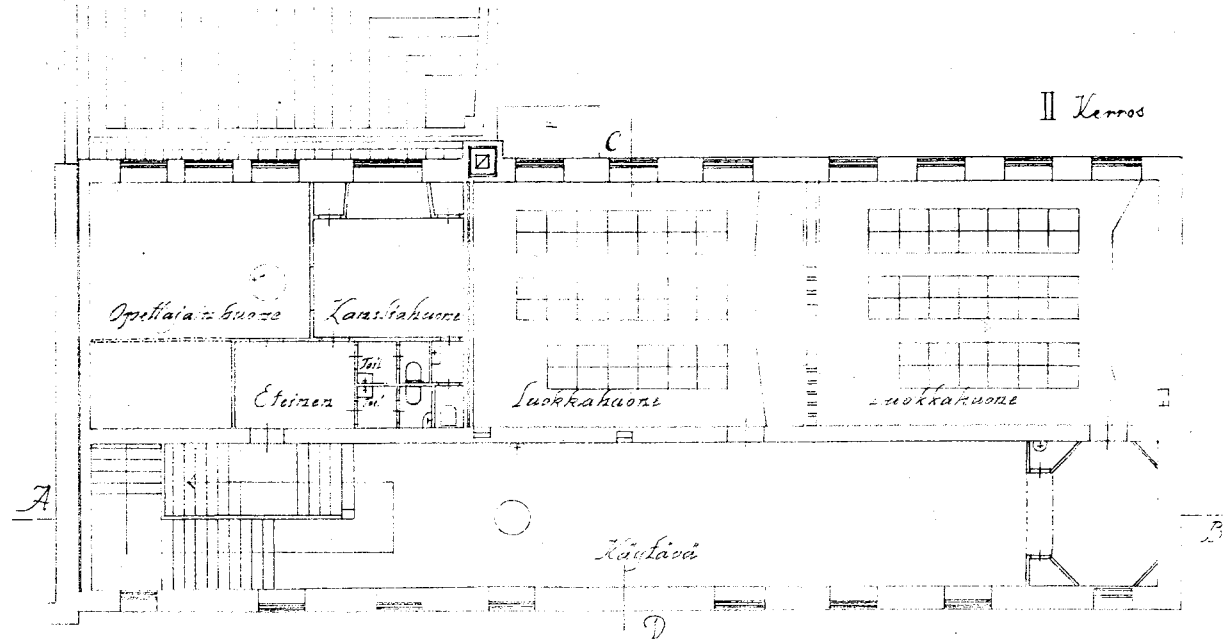
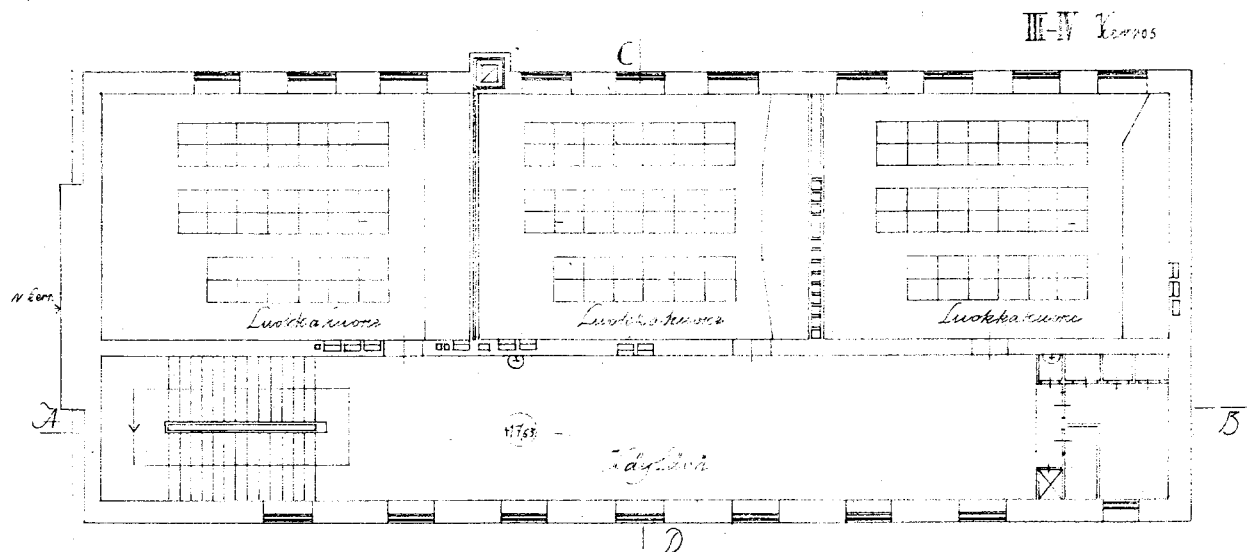
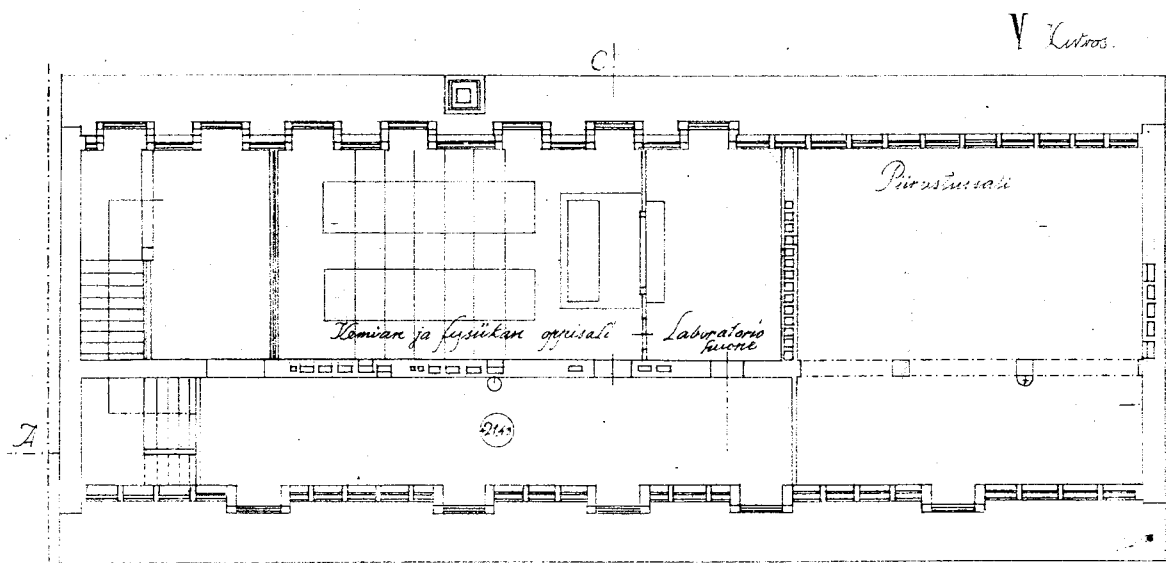
KUVA 25.

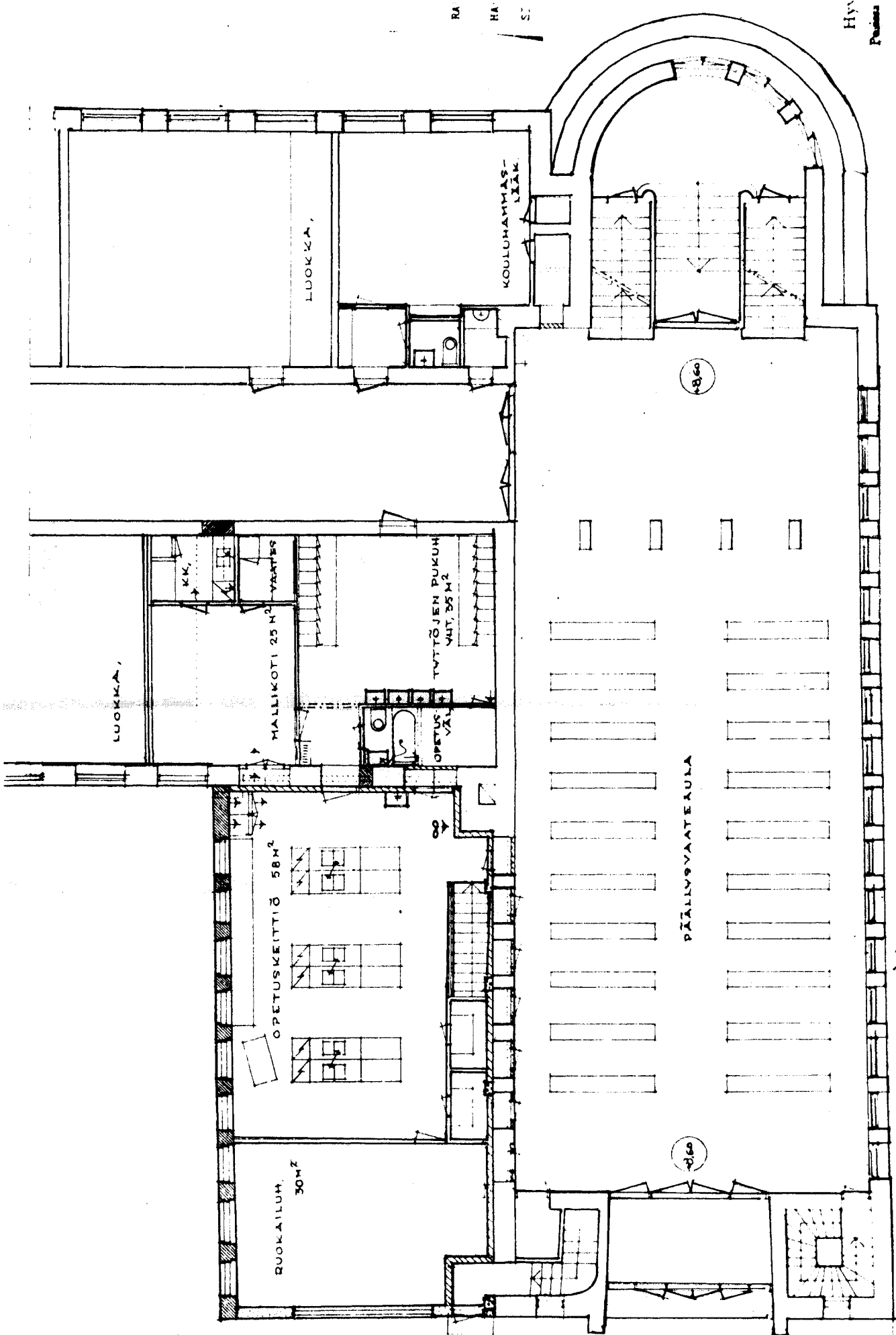

RAKENUSHALLITUS	RAVINT.	OSASTO	PIIKKI	PIIKKI
1928	1928	1928	1928	1928
Suomenlaisten Yhteiskunta				
Helsingin Yhteiskunta				

RAKENNUSHALLITUS	MAAN- MÄÄRIT.	OSASTO	TYÖ- NIMI	PIK.
	1710			
Suomalaisen Yhteiskunnan Ateneum, Arkkitehti				
HELSINKI 1908				

1919

ime
22.
24.
2

PORIN SUOMALAINEN YHTIÖSKOULU

1-KERROS 2 VAINE 1/100

10m

Hyt
Puhdas

RA
HA
ST

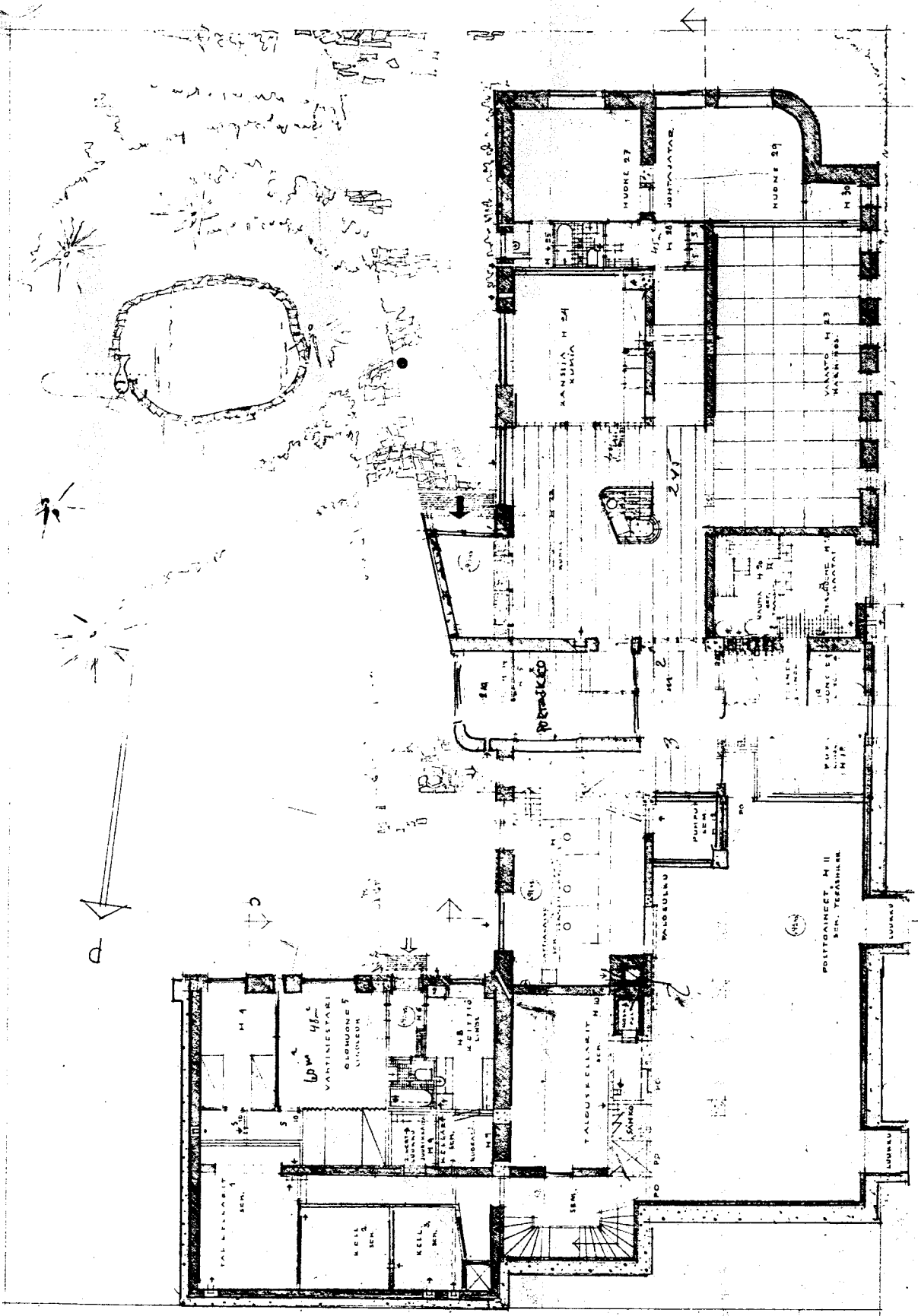
210
31
211

LIITE 6.

Ein Anstalt

Johannou - Astti

KARTANON KAUPUNGINOJA
KORTTELI N:205 TOINTTIE
S
1
Lohde POHJAKEROS

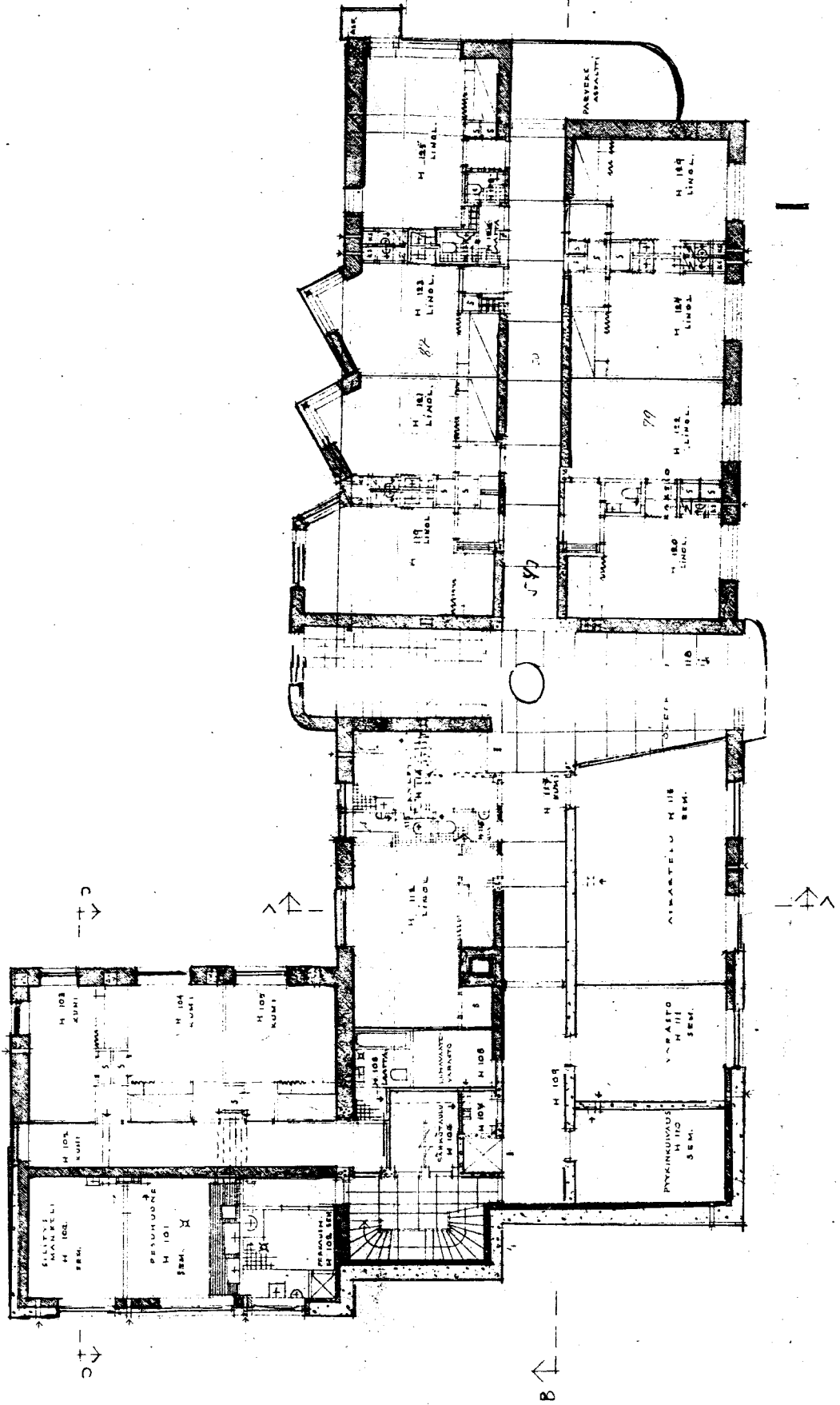

a

b

c

8.2
194
4
5
12
B
197
9
100
100

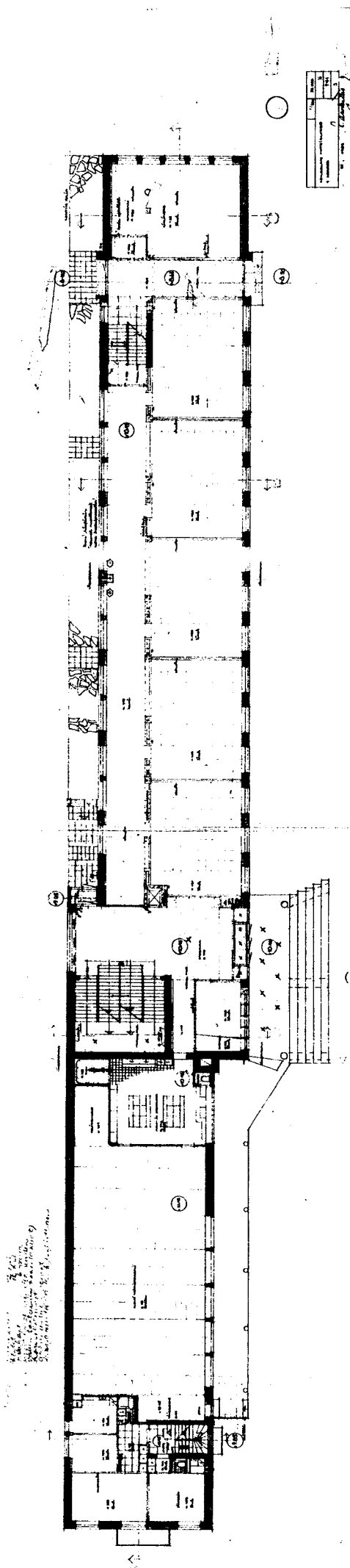
Johanna - Pöytä

KARTANON KÄYNNINOSA
KORTTELI N:007 TONTTI N:05

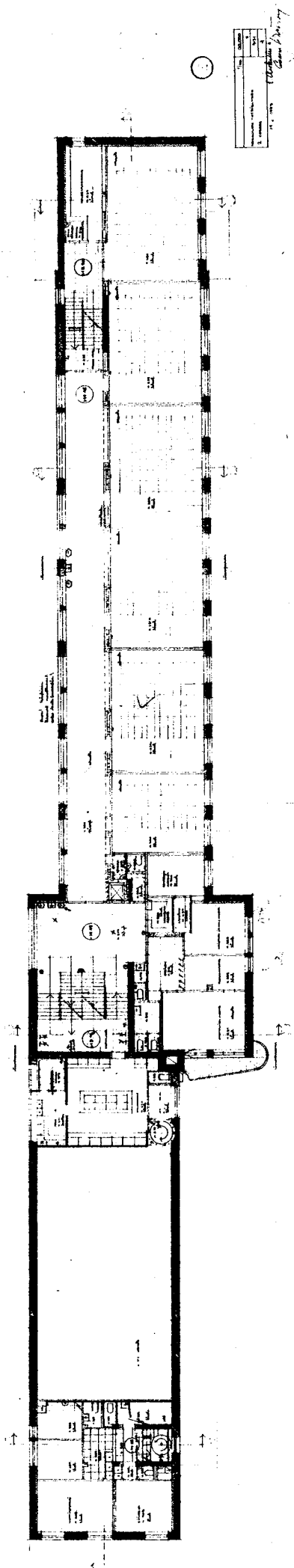
10/10/1917

3

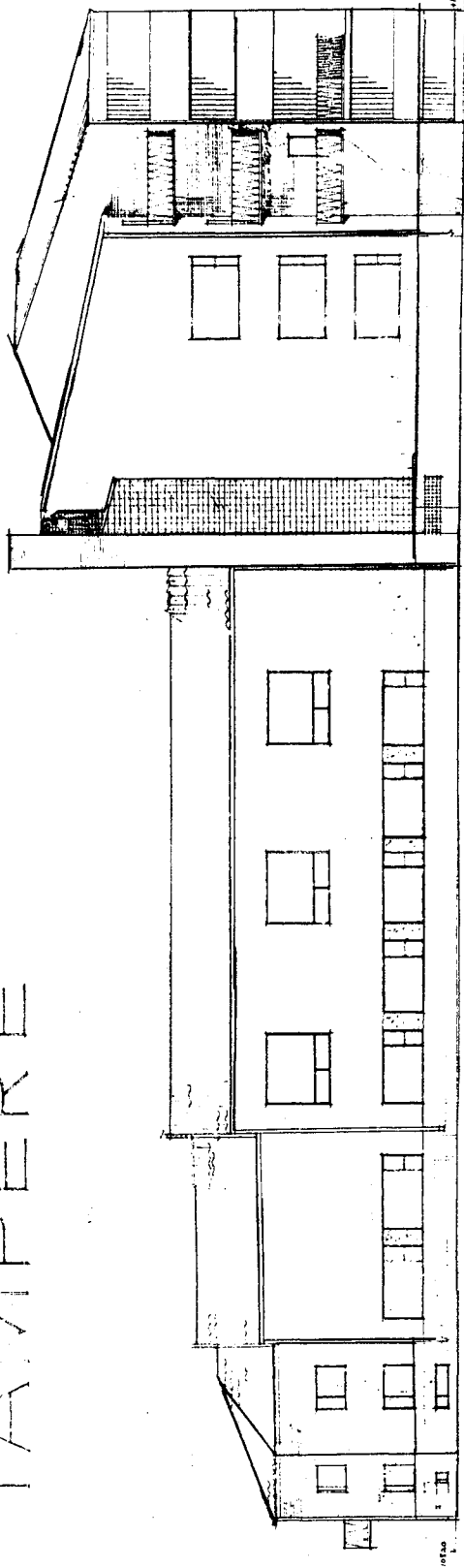
LITE 8.

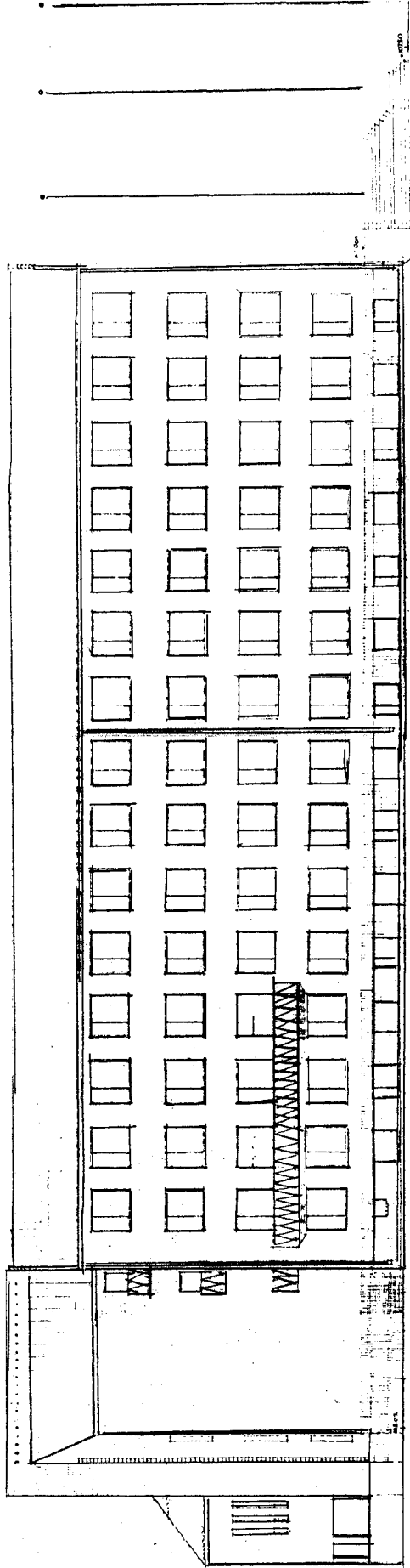

TAMPERE

1:200

suomen rakennus

1:200

suomen rakennus

RAKENNUSKÄSIKIRJA
SUOMEN RAKENNUSKÄSIKIRJA
Suomen Rakennusliiton julkaisu
1955

95-2103

09 11 95

A1

AB

2.2X

A5

A3

A2

A1

A1

A1

A1

A1

A1

A1

A1

A1

A1

A1

A1

A1

A1

TAMPERE

